

Fiktiivisen puheen kääntämisestä: tutkimuskohteena J.K. Rowlingin *Harry Potter and the Prisoner of Azkaban* ja sen suomennos

Tampereen yliopisto
Kieli- ja käännöstieteiden laitos
Käännöstiede (englanti)
Kristiina Hietasaari
Pro gradu -tutkielma
Elokuu 2006

Tampereen yliopisto
Kieli- ja käännöstieteiden laitos
Käännöstiede (englanti)
Kristiina Hietasaari
Fiktiivisen puheen kääntämisestä: tutkimuskohteena J.K. Rowlingin *Harry Potter and the Prisoner of Azkaban* ja sen suomennos
Pro gradu -tutkielma
113 s., englanninkielinen tiivistelmä 5 s.
Elokuu 2006

Tiivistelmä

Tutkielmassa käsitellään fiktiivisen puheen kääntämistä J. K. Rowlingin teoksessa *Harry Potter and the Prisoner of Azkaban* (1999) ja sen suomennoksessa *Harry Potter ja Azkabanin vanki* (2000).

Menetelmänä on lähtötekstin ja käännöksen vertailu, ja taustalla käsitteet fiktiivisen puheen henkilökuvausfunktioista ja luomiskeinoista. Tarkoituksena on selvittää, eroavatko kirjailijan ja kääntäjän käyttämät fiktiivisen puheen luomiskeinot olennaisesti toisistaan.

Teoriaosiossa todetaan, että fiktiivisen puheen tärkein funktio kaunokirjallisuudessa on usein henkilökuvaus. Henkilökuvaukseen käytettyjä keinoja tarkastellaan kirjallisuus- ja kielitieteellisten lähdeostosten avulla. Keinot jaotellaan äänne- ja muoto-opillisiin, lauseopillisiin ja sanastollisiin. Fiktiivisen puheen luomiskeinoja eritellään sekä suomen että englannin osalta. Käännöstutkimusta koskevassa luvussa tutustutaan fiktiivisen puheen kääntämisestä tehtyihin tutkimuksiin ja todetaan, että fiktiivisen puheen kääntämisessä toteutuvat usein tietyt tendenssit. Kääntäjillä on taipumus käyttää eniten sanastollisia keinoja ja käännökset näyttävät olevan fiktiivisen puheen osalta konventionaalisempia kuin alkuperäinen kohdekielinen kirjallisuus.

Analyysiosiossa tarkastellaan lähtötekstissä ja käännöksessä käytettyjä fiktiivisen puheen luomiskeinoja ja vertaillaan niiden osalta lähtötekstiä ja käännöstä. Vertailu paljastaa, että huomattavimmat erot näkyvät äänne- ja muoto-opillisten keinojen ja puhuttelutermien käytössä. Suuria eroja lähtötekstin ja käännöksen välillä ei kuitenkaan havaita. Tutkielmassa todetaan, että vaikka käännöksiä yleensä pidetään fiktiivisen puheen osalta konventionaalisina, *Harry Potter ja Azkabanin vanki* -teoksen kohdalla tämä ei kaikilta osin pidä paikkaansa.

Sisälllys

1. Johdanto.....	1
2. Lähtökohtia	2
3. Fiktiivinen puhe kirjallisuudessa	6
3.1 Fiktiivisen puheen funktiot	8
3.1.1 Tilannekuvausfunktio	8
3.1.2 Henkilökuvausfunktio.....	11
3.1.2.1 Puheen rooli karakterisaatiossa	12
3.1.2.2 Dialekti ja idiolekti	13
3.2 Fiktiivisen puheen luomiskeinot	15
3.2.1. Fiktiivisen puheen luomiskeinoja suomen kielellä.....	18
3.2.1.1 Äänne- ja muoto-opilliset keinot	18
3.2.1.2 Lauseopilliset keinot	20
3.2.1.3 Sanastolliset keinot	22
3.2.2 Fiktiivisen puheen luomiskeinoja englannin kielellä	25
3.2.2.1 Äänne- ja muoto-opilliset keinot	26
3.2.2.2 Lauseopilliset keinot	29
3.2.2.3 Sanastolliset keinot	30
4. Fiktiivisen puheen kääntäminen	34
4.1 Yleisiä tendenssejä ja mahdollisia syitä	35
4.1.1 Fiktiivisen puheen kääntämisen tendenssejä.....	36
4.1.1.1 Kääntämisen universaalit ja fiktiivinen puhe	36
4.1.1.2 Sanastollisten keinojen korostuminen käänöksissä	39
4.1.1.3 Puheen variaation kääntäminen	41
4.1.1.4 Ovatko dialogien käänökset alttiita ”epäadekvaattiuudelle”?.....	45
4.1.1.5 Kirjailijalla ja kääntäjällä osin erilaiset strategiat.....	47

4.1.2	Mahdollisia syitä fiktiivisen puheen kääntämisen tendensseille.....	48
4.2	Fiktiivisen puheen kääntämisen käytännön kysymyksiä.....	50
4.2.1	Kielten erot.....	50
4.2.2	Tulkitseminen osana käännösprosessia	53
4.2.3	Apukeinoja fiktiivisen puheen kääntämiseen.....	56
5.	Fiktiivinen puhe lähtötekstissä ja käännöksessä	60
5.1	Lähtötekstissä käytetyt fiktiivisen puheen luomiskeinot.....	61
5.1.1	Äänne- ja muoto-opilliset keinot.....	61
5.1.2	Lauseopilliset keinot.....	67
5.1.3	Sanastolliset keinot.....	70
5.2	Suomennoksessa käytetyt fiktiivisen puheen luomiskeinot	78
5.2.1	Äänne- ja muoto-opilliset keinot.....	78
5.2.2	Lauseopilliset keinot.....	84
5.2.3	Sanastolliset keinot.....	88
5.3	Vertailua ja pohdintaa.....	97
5.3.1	Äänne- ja muoto-opillisten keinojen käyttö lähtötekstissä ja suomennoksessa.....	97
5.3.2	Lauseopillisten keinojen käyttö lähtötekstissä ja suomennoksessa.....	99
5.3.3	Sanastollisten keinojen käyttö lähtötekstissä ja suomennoksessa.....	100
5.3.4	Pohdintaa lähtötekstin ja käännöksen fiktiivisessä puheessa havaituista eroista.....	102
5.3.4.1	Henkilökuvauksen toteutuminen lähtötekstissä ja käännöksessä.....	103
5.3.4.2	Onko fiktiivinen puhe käännöksessä ”kirjakielimäisempää” kuin lähtötekstissä?..	104
6.	Lopuksi.....	106
	Lähteet.....	111
	English Abstract.....	114

1. Johdanto

Kaunokirjallisuudessa lukijoita kiinnostavat juonen lisäksi henkilöhahmot. Henkilöhahmojen tärkeys käy ilmi esimerkiksi siitä, miten kirjoista puhuttaessa ihmiset muistelevat tiettyjä, mieleen jääneitä hahmoja ja heidän kohtaloitaan. Hahmoista syntyvä vaikutelma muodostuu osaksi kertovan tekstin, osaksi heidän käytöksensä perusteella. Kielellinen käyttäytyminen, eli puhe on puolestaan yksi tärkeimmistä henkilökuvauksen välineistä (Ekholm-Tiainen 2003, 46).

Kirjallisuudessa käytetty henkilöhahmojen puhe, jota kutsutaan myös fiktiiviseksi puheeksi, on erittäin monimuotoista ja sitä luodaan monenlaisilla keinoilla. Tällaisen monimuotoisen, osin puhutulle kielelle tyypillisistä ilmaisukeinoista koostuvan, kielivariantin kääntäminen on varsin mielenkiintoista. Erityisen haasteellista fiktiivisen puheen kääntämisestä tekee sen tärkeä rooli henkilökuvauksen toteutumisessa. Varsinkin silloin, kun puheen avulla luodaan tärkeimmät vaikutelmat henkilöahmosta, on kääntäjällä suuri tulkinnallinen vastuu. Tutkimuksen kohteena fiktiivinen puhe on siten myös mielenkiintoista, varsinkin henkilökuvauksen kannalta.

Tutkielmani tarkoituksena on selvittää, miten kirjailija ja vastaavasti kääntäjä luovat fiktiivistä puhetta. Tarkastelen J.K. Rowlingin teosta *Harry Potter and the Prisoner of Azkaban* (1999) ja Jaana Kaparin suomennosta *Harry Potter ja Azkabanin vanki* (2000). Lähtötekstiä ja käännöstä vertailemalla pyrin selvittämään, onko kirjailijan ja kääntäjän tavoissa luoda fiktiivistä puhetta havaittavissa eroavaisuuksia.

Ekholm-Tiainen (2003, 100) mukaan fiktiivisen puheen kääntäminen on pitkälti uusi ja kartoittamaton käännöstutkimuksen alue. Fiktiivistä puhetta on kyllä tutkittu kääntämisen kannalta, mutta tutkimuksissa on yleensä keskitytty vain johonkin tiettyyn fiktiivisen puheen osa-alueeseen, esimerkiksi murteen kääntämiseen (Englund Dimitrova 1997; Leppihalme 2000), puhekielisiin ilmauksiin (Nevalainen 2003), käännösten hyväksyttävyyteen (Ben-Shahar 1994) tai kielen variaatioon (Puurtinen 1998; 2005). Ekholm-Tiainen (2003) tarjoaa kattavan katsauksen fiktiivisen

puheen poetiikkaan ja sen kääntämiseen, mutta hän liikkuu melko teoreettisella tasolla, vaikka käyttääkin esimerkkejä fiktiivisen puheen käytöstä kaunokirjallisissa teoksissa. Tutkimuksia, joissa yhdistyisi Ekholm-Tiaisen työn kattavuus ja teosten laaja käytännön analyysi, ei ole montakaan.

Koska fiktiivisellä puheella usein on suuri merkitys henkilökuvan syntymisessä, sen kääntämistä olisi myös tärkeää tutkia juuri tästä näkökulmasta. Onkin mielenkiintoista, ettei aihetta ole tutkittu tämän enempää. Kiinnostavaa olisi esimerkiksi selvittää, tapahtuuko henkilökuvauksessa ja siten henkilöhahmoista syntyvässä vaikutelmassa muutoksia käänösprosessin aikana.

2. Lähtökohtia

Tarkoitukseni on selvittää lähtötekstiä ja käännoästä analysoimalla, millaisia keinoja kirjailija ja kääntäjä käyttävät fiktiivisen puheen luomisessa. Tarkastelen erityisesti sitä, miten erilaisia keinoja käytetään henkilökuvauksen välineinä. Vertailemalla lähtötekstiä ja käännoästä keskenään pyrin selvittämään, eroavatko kirjailijan ja kääntäjän keinot luoda fiktiivistä puhetta toisistaan. Jos eroja löytyy, tarkoitukseni on pohtia niiden syitä ja taustoja.

Menetelmäni on siis yksinkertaisesti lähtötekstin ja käännoksen deskriptiivinen analyysi ja vertailu. Pyrin kuitenkin tarkastelemaan kumpaakin teosta omana kokonaisuutenaan, enkä takerru yksittäisiin käännoäsratkaisuihin muutoin kuin silloin, kun ne tarjoavat analyysiin lisävalaistusta.

Olen poiminut lähtötekstistä ja käännoästä viisi otetta, joita olen työssäni tarkastellut. Valitsin otteet sillä perusteella, että ne sisältävät paljon dialogia ja monia erilaisia puhujia. Näin saan mahdollisimman laajan käsityksen fiktiivisen puheen käytöstä teoksessa. Vaikka olen valinnut lähtötekstistä ja käännoästä samat otteet, tarkoitukseni ei ole niiden pikkutarkka vertailu. En pyri

tutkimaan mitä käänösvastineita tietyille ilmauksille on käytetty, vaan tarkoitukseni on tarkastella fiktiivisen puheen luomista laajemmassa mittakaavassa – vertailla keinoja joita kirjailija ja kääntäjä ovat käyttäneet.

Tarkastelemani otteet näkyvät seuraavassa luettelossa. Mainitsen ensin lähtötekstin sivut ja sen perään vastaavat suomennoksen sivut:

- 30–35; 41–47
- 46–55; 62–75
- 147–155; 208–211
- 199–213; 283–302
- 283–287; 406–411

Vaikka olen valinnut tarkempaan analyysiin tiettyjä otteita lähtötekstistä ja käänöksestä, käsittelen kuitenkin kumpaakin teosta kokonaisuutena, ja käytän tarvittaessa esimerkkejä myös tarkastelemieni otteiden ulkopuolelta. Otteiden rajaaminen oli välttämätöntä tämän laajuisen työn kannalta, sillä koko kirjan tarkka analysointi olisi vienyt liikaa aikaa ja myös liikaa tilaa.

Käytän tutkimusaineistonani J. K. Rowlingin kirjaa *Harry Potter and the Prisoner of Azkaban* (1999) ja Jaana Kaparin siitä tekemää suomennosta *Harry Potter ja Azkabanin vanki* (2000).

Kyseessä on suosittu Harry Potter -kirjasarjan kolmas osa. Kirja sopii tutkimusaineistokseni hyvin, sillä siinä on paljon henkilöhahmoja ja paljon dialogia. Kriteerinä aineiston valinnassa oli myös teoksen julkaisuvuosi, sillä halusin tarkastella nimenomaan nykykirjallisuutta.

Kirja tarjoaa hyvän tilaisuuden tarkastella puhekielen eri muotoja ja niiden kääntämistä. Sen henkilöhahmot ovat eri-ikäisiä ja peräisin eri sosiaalisista luokista. Vaikka kyseessä onkin fantasiaksi luokiteltu romaani, sen tapahtumat sijoittuvat nykypäivän Isoon-Britanniaan, ja siten siinä näkyy ihmisten jakautuminen sosiaalisiin luokkiin (yläluokkaan, keskiluokkaan ja

työväenluokkaan – myös ”jästeihin” ja velhoihin). Kirjan ympäristönä on pääosin sisäoppilaitos, mikä tuo esiin myös aikuisten ja lasten, tarkemmin ottaen opettajien ja oppilaiden väliset suhteet sekä sen, miten ne ilmenevät henkilöiden välisessä keskustelussa (mm. puhuttelumuodot, kielen rekisterit).

Harry Potter -kirjojen suomentaja Jaana Kapari on saanut paljon julkisuutta suomennostensa kautta. Hän on esimerkiksi kertonut Harry Potter -kirjojen kääntämisestä useissa haastatteluissa ja julkisissa tilaisuuksissa. Kaparin kohdalla näkyy se, miten suursuosion saaneen kirjasarjan kääntäjäkin saa julkisuutta aivan eri tavalla kuin vähemmän suosittujen kirjojen kääntäjät.

Harry Potter -kirjojen yhteydessä on pohdittu sitä, kenelle kirjat on alun perin suunnattu. Ainakin sarjan ensimmäistä ja toista osaa on mainostettu lastenkirjoina, mutta kun sarjan edetessä juoni ja henkilösuhteet monimutkaistuvat, ei sarjaa mielestäni voi enää lukea kokonaan lastenkirjallisuudeksi. Harry Potter -kääntäjä Kapari toteaa sarjan suosioista seuraavaa: ”Ehkä yksi salaisuus onkin se, että Rowling ei ole suunnannut kirjoja kenellekään eikä hän aliarvioi lukijoitaan.” (Jääskeläinen 2005). Kirjat ovat yhtä suosittuja aikuisten kuin lasten keskuudessa, eikä niitä voi sijoittaa mihinkään tiettyyn kategoriaan. Itse käsittelen *Harry Potter and the Prisoner of Azkaban* -teosta sellaisena kirjana, joka on osin suunnattu lapsille, osin aikuisille lukijoille.

Käsittelen tässä joitakin työni kannalta olennaisia käsitteitä. Nämä ovat työni avainkäsitteitä, joten ne ansaitsevat oman käsittelylukunsa. Muut käsitteet määrittelen, kun ne ensimmäisen kerran esiintyvät työssäni.

Fiktiivisellä puheella tarkoitan kaunokirjallisessa proosassa käytettyä henkilöhahmojen puhetta. Fiktiivisen puheen käsite on peräisin esimerkiksi Pagen (1973) ja Leechin & Shortin (1981) käyttämästä englanninkielisestä termistä ”fictional speech”. Termin on suomentanut Ekholm-Tiainen (2003). Fiktiivisenä puheena voidaan myös pitää näytelmähenkilöiden puhetta, mutta omassa työssäni keskityn kirjoitettuun ja luettavaksi tarkoitettuun fiktiiviseen puheeseen.

Yleiskieli on kirjakielen normien mukaista, standardoitua kieltä (Hiidenmaa 2005, 5-6; Nevalainen 2003, 3). Yleiskielen kirjoitettu variantti on **kirjakieli**, puhuttu variantti on taas **yleispuhekieli**. Yleispuhekieli on Hiidenmaan (2005, 6) mukaan ”kaikille yhteinen, normeja myötäilevä puhuttu kielimuoto”, esimerkiksi uutisissa käytetty kieli on tämä määrittelyn mukaan yleispuhekieltä. Spontaanissa arkikeskustelussa käytetään puolestaan **arkipuhekieltä**, joka eroaa osin paljonkin yleispuhekielestä ja sisältää esimerkiksi murteiden piirteitä (Nevalainen 2003, 3). Kuten Nevalainen (2003, 4) toteaa, kielimuotoja koskevien käsitteiden käytössä on eroja: esimerkiksi Anhava (2000, 34) käyttää käsitettä ”yleispuhekieli” puhuessaan arkisesta puhekielestä, kun taas hänen mukaansa yleiskieli on kirjoitetun kielen normien mukaista puhuttua kieltä. Ekholm-Tiainen (2003, 75) puolestaan käyttää käsitettä ”yleispuhekieli” kielimuodosta, jossa esiintyy arkisen puhekielen äänne- ja muoto-opillisia piirteitä. Itse käytän yleiskielen käsitettä Hiidenmaan ja Nevalaisen tavoin puhuessani standardoidusta kielestä yleensä, mutta yleispuhekielen käsitettä käytän Ekholm-Tiaista mukaillen. Käytän kuitenkin toisinaan arkipuhekielen käsitettä synonyyminomaisesti yleispuhekielen käsitteen rinnalla.

Suomen yleiskielen lisäksi nostan tässä esille **standardienglannin** käsitteen.

Standardienglanti on englannin standardoitu, kirjoitetuissa teksteissä käytetty variantti, jota puhuu ”äidinkielenään” n. 12–15 prosenttia englantilaisista (Trudgill 1990, 2). Anhava (2000, 34) huomauttaa, että standardienglanti ei vastaa suoraan suomen yleiskieltä, vaikka näin usein luullaan. Standardienglantia on mahdollista puhua kuulostamatta silti ”kirjakieliseltä”, sillä sitä voidaan ääntää useilla eri tavoilla. Lisäksi standardienglannissa on useita rekistereitä, niin muodollisia kuin arkisiakin. Näiden rekisterien erot näkyvät erityisesti sananvalinnoissa. Anhavan mukaan standardienglannin puhutut muodot vastaavat suomen yleispuhekieltä, eli varianttia jota esimerkiksi Nevalainen (2003) nimittää arkipuhekieleksi.

Fiktiivisen puheen yhteydessä käytetään tiettyjä käsitteitä, jotka viittaavat dialogeissa käytettyihin, todellisesta puheesta poimittuihin piirteisiin. Tällaisia ovat esimerkiksi

”puheenomaisuudet” ja ”puhekielisyydet”. Nevalainen (2003, 4) pitää puhekielisyyksiä lähinnä kirjoitettuun tekstiin tuotuina arkipuhekielen piirteinä. Ekholm-Tiainen (2003, 71) erottaa toisistaan puheenomaisuudet ja puhekielisyydet: puheenomaisuuksilla hän tarkoittaa kaikkia ”puheen kirjoitetun kielen ominaispiirteistä eroavia piirteitä”, ja puhekielisyyksillä hän viittaa ”kaikkeen (spontaaniin) puheeseen”.

Lopuksi käytän ilmausta ”todellinen puhe” viitatessani todellisten ihmisen tosielämässä käyttämään puheeseen (verrattuna siis fiktiivisten henkilöiden fiktiiviseen puheeseen.). Vaikka todellinen puhe on kokonaisuutena varsin laaja ja monimuotoinen, tämän työn kannalta riittää, kun puhun siitä suhteellisen yhtenäisenä kokonaisuutena.

3. Fiktiivinen puhe kirjallisuudessa

Käytän kaunokirjallisuuden dialogista käsitettä ”fiktiivinen puhe”, joka on Ekholm-Tiaisen (2003) suomennos Pagen (1973) ja Leechin & Shortin (1981) käyttämästä termistä ”fictional speech”. Kyseessä on siis kaunokirjallisessa proosatekstissä käytetty henkilöhahmojen puhe. Fiktiivisen puheen esityskeinoja on useita (esimerkiksi suora esitys, epäsuora esitys, vapaa epäsuora esitys) (Page 1973, 24–25) mutta keskityn tarkastelemaan ainoastaan suoran esityksen muodossa tuotettua fiktiivistä puhetta.

Heti aluksi on hyvä muistaa, että fiktiivisessä puheessa on aina kyse illuusiosta. Puhutun ja kirjoitetun kielen väliset erot aiheuttavat sen, ettei ”todellista puhetta” voida koskaan kopioida sellaisenaan kaunokirjalliseen teokseen. (Tiittula 2001, 5-6; Page 1973, 6-7.) Puhe ja kirjoitus esiintyvät eri olomuodoissa (auditiivinen ja visuaalinen) ja ne otetaan vastaan erilaisissa tilanteissa. Puheen tilannesidonnaisuudesta aiheutuu monia seikkoja, jotka kirjoitettuna tekevät tekstistä

vaikeaselkoisen. Tällaisia ovat esimerkiksi toisto, tilannesidonnaisten ilmausten runsas käyttö ja puheen päällekkäisyys. Lisäksi puheella on useita ominaisuuksia, joita kirjoituksella on vaikea ellei jopa mahdoton ilmentää, esimerkiksi äänen korkeus ja voimakkuus, intonaatio, puhenopeus tai rytmi. (Tiittula 2001, 5-7.) Ben-Shahar (1994, 195) kuvaakin puheen esittämistä kaunokirjallisessa dialogissa eräänlaisena paradoksina: puhutun kielen piirteitä pyritään tuomaan esille kirjoitetussa muodossa.

Kaunokirjallinen teksti perustuu jo sinänsä illuusiolle. Kirjaa voidaan pitää illuusiona, jossa esitetään henkilöitä ja tapahtumia kuin ne olisivat todellisia. Kirjailija valitsee mitä elementtejä hän teokseensa sisällyttää, ja valintojen taustalla on teoksen funktio kaunokirjallisena tekstinä. Ei olisi tarkoituksenmukaista pyrkiä kopioimaan todellisten ihmisten todellista puhetta sellaisenaan, vaikka teos muuten pyrkisi realismiin. Kaunokirjallisen teoksen henkilöhahmojen puhe on aina konstruoitua, ja siten kyseessä on puheen illuusio. Ekholm-Tiaisen (2003, 43) mukaan illuusio syntyy uskottavimmin silloin, kun fiktiivisen puheeseen on valikoitu aidon puheen piirteitä, kuitenkin siten, että otetaan huomioon vaatimukset joita kirjalliset konventiot fiktiiviselle puheelle asettavat (ks. myös Ben-Shahar 1994, 195–196). Kirjailija valitsee tarvitsemansa puhekielistämisen keinot teoksen kokonaisuuden ja fiktiivisen puheen kulloinkin saaman funktion mukaan. Näiden keinojen pohjalla on yleensä todellisia puhutun kielen piirteitä, jotka esiintyvät usein konventionaalisessa muodossa. Konventionaalisella tarkoitan tässä yhteydessä sitä, että kirjallisuudessa on omat vakiintuneet menettelytapansa fiktiivisen puheen esittämiseen.

3.1 Fiktiivisen puheen funktiot

Tarkastelen tässä luvussa fiktiivisen puheen funktioita ja niiden tulkitsemista. Fiktiivistä puhetta käytetään kaunokirjallisissa teoksissa moniin tarkoituksiin. Pagen (1973, 51) mukaan fiktiivinen puhe voi esimerkiksi kuljettaa juonta eteenpäin, kuvata ympäristöä tai tunnelmaa (siis tilannetta) tai syventää henkilöhahmon kuvausta. Page näkee kuitenkin henkilökuvausfunktion fiktiivisen puheen keskeisimpänä funktiona. On hyvä muistaa, että fiktiivisen puheen merkitys suhteessa muihin kerronnallisiin elementteihin riippuu paljon teoksen kokonaisuudesta ja sen osien suhteesta toisiinsa. (s. 11.) Tämä koskee myös fiktiivisen puheen saamia funktioita. Koska oma tutkimukseni keskittyy henkilökuvausten tarkasteluun, käsittelem henkilökuvausfunktiota kaikkein laajimmin. Aluksi kuitenkin muutama sana siitä, miten fiktiivinen puhe toimii tilanteen kuvaajana.

3.1.1 Tilannekuvausfunktio

Tilannekuvausfunktiota toteuttavat esimerkiksi erilaiset puhetavat, joita henkilöhahmot käyttävät eri tilanteissa, esimerkiksi virallinen tai henkilökohtainen (Ekholm-Tiainen 2003, 65).

Tilannekuvaukseen sisältyy siten sosiaalinen ulottuvuus: se miten osapuolet suhtautuvat toisiinsa ja millaista kielellistä käyttäytymistä kukin tilanne vaatii. Koska kyseessä ovat henkilöhahmojen väliset suhteet, tilannekuvausfunktio liittyy tältä osin henkilökuvausfunktioon. Se, miten henkilö kussakin tilanteessa toimii (puhuu) ja miten hän suhtautuu toisiin henkilöihin, vaikuttaa henkilöstä muodostuvaan mielikuvaan. Välillä onkin vaikea määritellä, mitkä piirteet kuuluvat henkilökuvausfunktion ja mitkä puolestaan tilannekuvausfunktion alle. Ekholm-Tiainen (2003, 67) muistuttaa, että henkilöhahmon puheen muuttuminen romaanin kuluessa voi kuvastaa myös tämän

sisällä tapahtuvaa henkistä muutosta. Tällöin funktio on henkilökuvauksellinen eikä tilannekuvauksellinen.

Ekholm-Tiainen (2003, 65) lähestyy tilannekuvausfunktiota rekisterin käsitteen avulla. Hän määrittelee rekisterin Hallidayn mallin mukaan: ” - - rekisteri on tilanteeseen nähden sopivaksi ja hyväksyttäväksi katsottu kielimuoto, jonka valintaa säätelevät erilaiset konventiot, tilannekohtaiset kielellisen käyttäytymisen mallit”. Rekisterin kolmen tekijän (field, mode ja tenor) joukosta hän valitsee jälkimmäisen, johon sisältyvät viestinnän osapuolten väliset suhteet ja puhujan tai kirjoittajan asenne puhumaansa tai kirjoittamaansa (tenor¹). Ekholm-Tiainen käsittelee aihetta Tiina Puurtisen (1998) artikkelin ”Tenor in Literary Translation” pohjalta, jota käytän seuraavien kappaleiden pohjana.

Puurtinen käsittelee rekisteriä ja eritoten sävyä (tenor) Roger Bellin (1991) pohjalta. Bell jakaa henkilöiden väliset suhteet neljään kategoriaan, joista Ekholm-Tiaisen mukaan tärkeimpiä fiktiivisen puheen näkökulmasta ovat ”viestinnän muodollisuuden taso” (formality) ja ”viestinnän kohteliaisuuden taso” (politeness) (Puurtinen 1998, 101; Ekholm-Tiainen 2003, 66). Molempien tasojen kohdalla on kyse eräänlaisesta janasta jonka ääripäiden välillä puhe liikkuu. Muodollisuus viittaa siihen, miten tarkasti viesti muotoillaan ja siihen vaikuttaa etäisyys osapuolien välillä: korkea muodollisuuden aste yhdistyy yleensä etäiseen suhteeseen osapuolten välillä, kun taas arkisuus ja epämuodollisuus viestivät läheisemmästä suhteesta. Muodollisuutta ilmennetään kielessä esimerkiksi sanastollisilla ja lauseopillisilla valinnoilla. (Puurtinen 1998, 161.)

Kohteliaisuuden tasoon vaikuttaa myös osapuolten välinen sosiaalinen välimatka. Puurtisen (s.161) mukaan kohteliaisuutta ilmennetään lähinnä puhutteluterminien kautta. Se, käytetäänkö puhekumppanista tittelä, sukunimeä vai etunimeä, kertoo osapuolten läheisyydestä ja myös sosiaalisesta statuksesta. Myös joissakin kielissä käytetyt teitittelyjärjestelmät kertovat kohteliaisuuden tasosta. Lisäksi kohteliaisuutta tai epäkohteliaisuutta voidaan ilmentää

¹ Käytän tästä lähtien termistä ”tenor” suomenkielistä vastinetta ”sävy”.

lauserakenteilla, verbin muodoilla ja erilaisilla lisäyksillä, kiertoilmaisilla ja epäröinnillä.

(Puurtinen 1998, 161.)

Ekholm-Tiainen (2003, 66) toteaa, että fiktiivisessä puheessa käytetään valikoivasti muodollisuuden ja kohteliaisuuden kannalta erilaisia rekistereitä, jotka pohjaavat todelliseen käyttöön. Näiden avulla toteutetaan erilaisia tilannekuvausfunktioita kulloisenkin tarpeen mukaan. Kirjailija laittaa henkilöhahmonsa vaihtelevaan puhetapaansa tilanteen ja puhekumppanin mukaan. On hyvä muistaa, että joskus henkilöhahmot eivät käyttäydykään tilanteen edellyttämällä tavalla, vaan saattavat tahallaan rikkoa kielellisiä normeja. (Ekholm-Tiainen 2003, 68.) Tällöin puhetapa muuttuu tulkinnan kannalta erityisen kiintoisaksi.

Hatim ja Mason (1997, 27–29; 101–102) käyttävät käsiteparia staattinen/dynaaminen kuvaamaan odotuksia noudattavaa ja niistä poikkeavaa kielenkäyttöä. Staattinen kielenkäyttö on siten normien ja odotusten mukaista, dynaaminen niistä poikkeavaa. Hatim ja Mason soveltavat tätä käsiteparia myös rekisteriin ja siten kaunokirjallisuuden puhetilanteisiin. Tällöin dynaaminen kielenkäyttö on jossakin puhetilanteessa odottamatonta, ehkä jopa sopimatonta kielenkäyttöä, ja siten herättää tarpeen löytää tulkinnan kautta syy poikkeavalle käytökselle.

Dynaaminen eli normista poikkeava kielellinen käyttäytyminen tilanteessa saattaa palvella useammin henkilökuvausta kuin tilannekuvausta. Muuten tilanne- ja henkilökuvausfunktiot limittyvät usein toisiinsa. Mukana on molempia funktioita, joista jompikumpi on tilanteen mukaan tärkeämpi.

3.1.2 Henkilökuvausfunktio

Vaikka arkikeskusteluissa romaanien henkilöhahmoista saatetaankin puhua kuin tuttavista tai ystävistä, tarkempi tarkastelu osoittaa, että henkilöhahmot ovat kirjallisia konstruktioita. Kirjailija valitsee teoksen kokonaisuuden mukaan sekä henkilöhahmon rakentamiseen käyttämänsä keinot että sen, missä laajuudessa kutakin keinoa käytetään. Henkilöhahmoa voidaan kuvata esimerkiksi ulkonäön tai käyttäytymisen kautta, sekä kuvailemalla suoraan hahmon luonteenpiirteitä. Hahmon käyttäytymiseen kuuluu myös kielellinen käyttäytyminen eli fiktiivinen puhe. Dialogi onkin tehokas henkilökuvauskeino, sillä se ikään kuin antaa henkilöhahmoille oman äänen (Ekholm-Tiainen 2003, 44; Page 1973, 14).

En perehdy tässä sen syvemmin henkilöhahmon olemukseen tai siitä kirjallisuustieteen puolella käytyihin keskusteluihin. Oman työni kannalta riittää, kun totean, että henkilöhahmo voidaan käsittää eräänlaisena ihmisen representaationa, joka usein toteuttaa teoksen sisäisiä funktioita tai teemoja, tai pelkästään vie juonta eteenpäin.

Ekholm-Tiainen (2003, 61–64) on koonnut Pagea (1973, 91–109) mukaillen luetteloksi fiktiivisen puheen mahdollisia funktioita ja niihin liittyviä konventioita. Nämä kuusi eri funktiota ja konventiota eivät suinkaan sulje toisiaan pois, ja ne esiintyvätkin usein päällekkäisinä. Ekholm-Tiainen lukee luettelon kaksi ensimmäistä kohtaa funktioiksi ja loput ovat hänen mukaansa enemmänkin konventioita kuin funktioita. Näitä konventioita voidaan siis käyttää toteuttamaan luettuja funktioita. (Ekholm-Tiainen 2003, 61–62.)

1. Yksilöllistävä puhetapa

Yksilöllisiä puheen piirteitä käyttämällä henkilö erotetaan toisista henkilöistä (idiolektinen funktio). Ekholm-Tiainen mukaan tähän kohtaan kuuluu myös tyypittävä puhetapa, jolla henkilö liitetään ryhmään (dialektinen funktio).

2. Parodioiva puhetapa

Tarkoituksena on tuottaa koominen tai satiirinen vaikutelma todellisuuteen pohjaavan, tunnistettavan puhetavan piirteitä liioittelemalla.

3. ”Realistinen” puhe

Puheessa käytetään puheenomaisuuksia, valikoituja puhutun kielen piirteitä, joiden avulla halutaan luoda vaikutelma ”aidosta” puheesta. Tällä puhetavalla ei välttämättä aina ole muita funktioita kuin luontevan, luonnollisen puheen illuusion rakentaminen. Tosin sillä voidaan myös toteuttaa dialektisiä ja idiolektisiä henkilökuvausfunktioita.

4. Konventionaalinen puhe

Kaunokirjallisten konventioiden mukaista puhetta käyttämällä ilmaistaan esimerkiksi luonteenpiirteitä, ja näin toteutetaan erilaisia funktioita. Tässä käytetty puhe siis on kaunokirjallisten konventioiden mukaista, mutta todellisuuteen verrattuna sitä voidaan pitää epärealistisena (esim. päähenkilö puhuu ”siistimpää” kieltä kuin hän luultavasti puhuisi taustansa takia, jotta hänestä syntyisi arvokkaampi vaikutelma).

5. Korvattu puhe (token-speech)

Sellaiset puheen piirteet, joita ei erilaisten normien vuoksi voi esittää, korvataan ”konventionaalisilla moraalisesti hyväksyttävillä” piirteillä (esimerkkinä tästä vaikkapa koululaisten puheen ”siistiminen” lastenkirjoissa).

6. Neutraali puhetapa (puheella ei henkilökuvausfunktioita)

Puheella ei ole henkilökuvausfunktioita, eikä se erotu tyylillisesti kertovasta tekstistä. Usein tällöin puheen funktiona on esimerkiksi juonen kuljettaminen eteenpäin. Ekholm-Tiainen tähdentää, että tässä puhe on neutraalia nimenomaan henkilökuvausten kannalta.

3.1.2.1 Puheen rooli henkilökuvauksessa

Henkilökuvaus voidaan jakaa kahteen eri luokkaan: eksplisiittiseen ja implisiittiseen henkilökuvaukseen (Ekholm-Tiainen 2003, 45–46). Eksplisiittinen eli suora henkilökuvaus tarkoittaa käytännössä sitä, että kertoja kuvailee henkilöhahmoa: hahmon ulkoista olemusta, käytöstä ja puhetapaa, esimerkiksi ”Professor Dumbledore, though very old, always gave an impression of great energy.” (Rowling 1999, 71). Implisiittinen henkilökuvaus on nimensä mukaisesti epäsuoraa ja riippuu siitä, miten lukija tulkitsee erilaisia kirjailijan antamia vihjeitä ja merkkejä.

Ekholm-Tiainen (2003, 46; ks. myös Page 1973, 51) mukaan fiktiivisen puheen kautta toteutettua implisiittistä henkilökuvausta käytetään yleensä eksplisiittisen henkilökuvausten ja muiden kerronnallisten elementtien rinnalla. Joissakin tapauksissa henkilökuvaus kuitenkin toteutetaan ainoastaan implisiittisesti, dialogin kautta. Tällöin vastuu ikään kuin siirtyy lukijalle, sillä hänen on luotettava ainoastaan henkilöhahmojen käytöksen ja puheen perusteella tekemiinsä tulkintoihin. Tällöin henkilöhahmon kokonaiskuva hahmottuu tämän ”käyttäytymisen perusteella ja usein suurelta osin juuri kielellisen käyttäytymisen perusteella”. (Ekholm-Tiainen 2003, 46.)

3.1.2.2 Dialekti ja idiolekti

Fiktiivisen puheen piirteet jaetaan yleisesti ottaen kahteen eri luokkaan sen mukaan mitä hahmon ominaisuutta niissä korostetaan (esim. Page 1973,51–52; Leech & Short 1981, 171; Ekholm-Tiainen 47–48). Karkeasti voidaan sanoa, että fiktiivisen puheen piirteet voivat olla yleistäviä tai yksilöllistäviä. Yleistävät eli **dialektiset** piirteet sitovat puhujan tietyn sosiaalisen, alueellisen tai muun ryhmän jäseneksi. Yksilöllistävät eli **idiolektiset** piirteet taas erottavat puhujan yksilönä muista henkilöistä. (Ekholm-Tiainen 2003, 47; Page 1973, 52.)

Dialektiset piirteet toimivat siis merkkeinä puhujan kuulumisesta tiettyyn ryhmään.

Dialektisiä piirteitä sisältävä puhe voi siten kertoa esimerkiksi puhujansa asuinpaikasta (maantieteelliset murteet), sosiaalisesta asemasta (sosiolektit) tai ammatista (jargon). (Page 1973, 52–53; Leech & Short, 167.) Pagen (1973, 81–82) mukaan myös slangia voidaan pitää dialektinä. Ekholm-Tiainen (2003, 51) toteaa, että jos dialektin käsitettä lähestytään oikein laajasti, dialekteiksi laskettavien ”ryhmäpiirteiden listaa voisi jatkaa vaikka kuinka pitkälle”. Esimerkkeinä hän esittää lapsenomaisen puheen tai ”sovinistis-seksistisen macho-puheen”. Oman työni kannalta näin pitkälle menevä dialektin käsite ei kuitenkaan ole käytännöllinen.

Kaunokirjallisessa teoksessa dialektillä voi olla useita funktioita. Pagen (1973, 72) mukaan dialekti voi joko lähentää henkilöitä toisiinsa tai luoda välimatkaa henkilöiden välille. Lähentävä vaikutus perustuu siihen, että ryhmälle tyypillinen (esim. murteellinen) puhe yhdistetään usein perheeseen, lapsuuteen ja läheisiin ihmissuhteisiin. Välimatkaa voi puolestaan lisätä se, jos henkilöiden puhetoissa on dialektisiä eroja, jotka aiheuttavat sosiaalista etäisyyttä näiden välille. Page (s. 74) huomauttaa murteista puhuessaan, että se, millaisen vaikutuksen fiktiivisessä puheessa käytetty dialekti (oli se sitten maantieteellinen, sosiaalinen tai ammatillinen) saa aikaan lukijassa, riippuu paljolti myös siitä, miten hyvin lukija tuntee kyseisen puhujan, ja millaisia asenteita hänellä on tätä puhutapaa kohtaan.

Idiolektiset piirteet korostavat henkilöiden yksilöllisyyttä suhteessa muihin henkilöihin. Leech ja Short (1981, 167) kuvailevat idiolektia eräänlaisena ”kielellisenä sormenjälkenä”, henkilön omana, yksilöllisenä puhutapana. Page (1973, 90) lukee idiolektiin kuuluviksi persoonalliset puheen piirteet, jotka erottavat puhujan yksilönä muista (esim. maneerit, lempisanat, toistuvat ilmaukset), mutta myös sellaiset puheen piirteet jotka ilmaisevat yksilön jäsenyyttä ryhmässä ja erottavat yksilön toisista, ryhmään kuulumattomista henkilöistä. Vaikka murteellinen puhe saa usein dialektisiä funktioita, Page (s. 73) huomauttaa, että se voi myös toimia idiolektisesti: murrepiirteillä voidaan ilmentää henkilön yksilöllisyyttä, itsenäisyyttä ja normeista riippumattomuutta, etenkin kulttuurissa, jossa standardikielestä poikkeamiseen kiinnitetään huomiota. Ekholm-Tiainen (2003, 59–60) mainitsee tällaisesta murrepiirteiden käytöstä esimerkkinä Harry Potter -kirjojen riistanvartija Hagridin, jonka murteellisvivahteinen puhutapa erottaa hänet muista kirjan henkilöistä.

Idiolekti voi muodostua yksinkertaisimmillaan yhdestä puheen piirteestä, esimerkiksi yhdestä sanasta tai ilmauksesta, lauserakenteellisesta piirteestä tai typologisesti ilmaistusta puheen piirteestä (esim. änkytys tai katkonaiset lauseet) (Ekholm-Tiainen 2003, 58). Ekholm-Tiainen käyttää tällaisesta yhden piirteen idiolektista yhtenä esimerkkinä Harry Potter -kirjoissa usein

esiintyvää rouva Weasleyä, jonka puheessa toistuu sana *dear*. Ekholm-Tiainen toteaa, että varsinkin tämän kaltainen idiolektinen kielenkäyttö on osaltaan mukana erottamassa eri henkilöhahmojen puhetta toisistaan. Tämä on usein paikallaan esimerkiksi Harry Potter -kirjojen kaltaisissa teoksissa, joissa on paljon erilaisia henkilöhahmoja ja paljon dialogia.

Ekholm-Tiainen (2003, 59) esittää, että henkilökuvausfunktion alalajeina voitaisiin pitää fiktiivisen puheen **dialektisiä ja idiolektisiä funktioita** sen sijaan, että puhuttaisiin vain dialektin ja idiolektin funktioista. Hän kuvaa dialektisiä ja idiolektisiä funktioita näin: ”jos puhettavan tarkoituksena on tyypittää ja liittää, sen funktio on määriteltävissä dialektiseksi, ja jos tarkoituksena on yksilöllistää ja erottaa, sen funktio on määriteltävissä idiolektiseksi.” Ekholm-Tiainen huomauttaa, että samat puheen piirteet voivat toimia sekä dialektisesti että idiolektisesti. Hän toteaaakin, että dialekti ja idiolekti ovat kuin ”saman kolikon kaksi puolta”, eikä niiden välille täten voi helposti vetää tarkkaa rajaa. (Ekholm-Tiainen 2003, 59.) Ekholm-Tiainen (s. 61) mukaan dialektiset ja idiolektiset piirteet ”laajentavat fiktiivisen dialogin skaalaa”: niillä saadaan tekstiin ja henkilöhahmoihin lisää väriä ja vivahteita. Lisäksi dialektiset ja idiolektiset piirteet auttavat luomaan kontrasteja henkilöhahmojen välille kirjoissa, joissa on paljon henkilöhahmoja.

3.2 Fiktiivisen puheen luomiskeinot

Kirjallisuudessa käytetään tiettyjä konventioita, joiden avulla fiktiivistä puhetta esitetään. Konventiot ovat usein erilaisia eri aikakausien kirjallisuudessa, mutta myös kieli- ja kulttuurikohtaisia eroja on löydettävissä. Konventiot ulottuvat puheen typografisesta ulkoasusta tiettyjen kielen varianttien esittämiseen aina samalla tavalla. Käsittelen seuraavassa lyhyesti näitä konventioita aloittaen typografiselta tasolta. Keskityn siis ainoastaan suoraan puheeseen.

Suoran esityksen tunnuksena käytetään yleensä lainausmerkkejä tai jotakin muuta typografista keinoa, esimerkiksi ajatusviivaa. Näin henkilöiden puhe erotetaan muusta tekstistä.

Suoran esityksen yhteydessä käytetään usein johtolauseita, joilla ilmaistaan kuka on äänessä ja joilla lisäksi voidaan kuvata sanomisen tapaa (esimerkiksi ”hän sanoi/murahti/kuiskasi”) tai puheen yhteydessä tapahtuvia asioita, kuten eleitä, ilmeitä ja liikkeitä. Lisäksi käytetään myös paralingvistisiin ominaisuuksiin (esimerkiksi äänenkorkeus, intonaatio tai äänen voimakkuus) viittaavia keinoja, joko itse puheessa tai sen ulkopuolella. Kertovassa tekstissä, yleensä johtolauseissa, edellä mainittuja ominaisuuksia kuvaillaan sanallisesti (esimerkiksi ”hän karjui käheällä äänellä”, tai ”hän kimitti”). Henkilöiden puheessa näitä puolestaan ilmaistaan typografisin keinoin, kuten kursiivilla, isoilla kirjaimilla tai välimerkeillä. (Page 1973, 26–27.) Esimerkiksi englanninkielisessä kirjallisuudessa vallitsee konventio, jonka mukaan painotusta voidaan ilmentää kursiivilla. Tällöin erityisen painotuksen saava sana kirjoitetaan kursiivilla. Tätä konventiota käytetään myös Suomessa, mahdollisesti englanninkielisestä kirjallisuudesta saadun mallin mukaan. Isoilla kirjaimilla puolestaan voidaan ilmentää huutamista (”TURPA KIINNI!”).

Page (1973, 27) toteaa, että kun henkilön puhetapaa kuvaillaan repliikin ulkopuolella, esimerkiksi johtolauseessa, voidaan repliikki esittää ”suoraan”, ilman poikkeavia kirjoitusasuja. Tällaista kuvailua ovat esimerkiksi kertojan kommentit henkilöihahmon murteesta tai vaikkapa puhevioista. Näin voidaan helposti tuoda ilmi puheen poikkeavuus ilman että dialogista tulee vaikeaselkoista ja hitaasti luettavaa. Puheen ulkoisella kuvailulla pystytään myös esittämään puheen sellaisia piirteitä, joita on mahdotonta ilmaista pelkän fiktiivisen puheen kautta (esimerkiksi ”hän kähisi”). Tässä menetelmässä on kuitenkin myös huonot puolensa: johtolauseen varassa oleva kuvailu voi unohtua lukijalta, jolloin myös karakterisoiva funktio jää helposti toteutumatta. Näin voi käydä eritoten silloin, jos lukijaa ei muistuteta puheen piirteestä, vaan se esitetään ainoastaan yhdessä johtolauseessa. Poikkeavalla kirjoitusasulla puolestaan saadaan usein aikaan tehokkaampi vaikutus, oli se sitten koominen tai dramaattinen. (Page 1973, 27.)

Fiktiivisessä dialogissa käytetyt kielelliset keinot voivat Ben-Shaharin (1994, 197) mukaan poiketa huomattavastikin kirjoitetun kielen normeista. Dialogissa käytetyt sanastolliset,

kieliopilliset ja lauseopilliset poikkeavuudet² kuitenkin esitetään useimmiten vakiintuneiden kirjallisten konventioiden mukaan. Fiktiivisen dialogin erityispiirteisiin kuuluu myös se seikka, että referentiaalinen eli informaation välittämiseen keskittyvä funktio ei ole välttämättä ollenkaan yhtä keskeisessä asemassa kuin se on kertovassa tekstissä. Ben-Shahar näkee dialogin yhtenä kaunokirjallisen teoksen alakielenä (sub-language).

Kuten Ekholm-Tiainen (2003, 70) toteaa, fiktiivisen puheen luominen toteutetaan todellisesta puheesta löytyvien piirteiden pohjalta, kuitenkin kaunokirjallisten konventioiden ja kulloisenkin funktion vaatimalla tavalla. Page (1973, 10) puhuu samasta asiasta mainitessaan, että fiktiivisen puheen luoja tasapainottelee jatkuvasti todellisen puheen piirteiden ja kirjallisuuden tyyllisten konventioiden välillä. Vaikka fiktiivinen puhe ei olekaan todellisen puheen tarkkaa imitointia, keinot sen luomiseen poimitaan todellisesta puheesta. Sen vuoksi fiktiivisen puheen luomiskeinoista tehtyjen mallien pohjana käytetään todellisia puhutun kielen piirteitä ja tendenssejä (esim. Ekholm-Tiainen 2003; Ingo 1999, 149–151).

Kun seuraavassa käsittelen keinoja, joilla fiktiivistä puhetta voidaan luoda, käytän toisinaan tukena tutkimuksia puhutusta kielestä, sekä englannin että suomen osalta. Mukana kulkee kuitenkin jatkuvasti ajatus siitä, että kirjailijat ja kääntäjät valikoivat puhutun kielen piirteitä (yleensä) harkiten. On silti hyvä muistaa, että kirjailijat ja kääntäjät saattavat myös käyttää näitä keinoja täysin intuitiivisesti fiktiivistä puhetta luodessaan. Tosin, kuten käy ilmi osiossa 4.1, on havaittu merkkejä siitä, että kääntäjät käyttäisivät puhekielen keinoja strategianomaisemmin kuin kirjailijat (Nevalainen 2003, 11). Pääkkösen ja Variksen (2000, 29) mukaan kirjailijat valitsevat ”tiettyjä, harvoja, tavoitellulle kielimuodolle tyypillisiä äänne- ja muoto-opillisiä ominaisuuksia ja käyttävät niitä sitten johdonmukaisesti”. Ekholm-Tiainen (2003, 74) huomauttaa kuitenkin, että puheen illuusion luomisessa käytettyjä keinoja ei suinkaan aina käytetä johdonmukaisesti, vaan juuri sen verran, että toivottu vaikutelma syntyy. Hän nimittää tätä ”kaunokirjallisten konventioiden

² Tällä Ben-Shahar tarkoittaa poikkeavuuksia nimen omaan kirjoitetun kielen normien näkökulmasta. Puhutussa kielessä kyseiset piirteet eivät suinkaan ole poikkeavia.

sallimaksi epäjohdonmukaisuudeksi”, ja lisää että myös kääntäjät voivat toimia näin fiktiivistä puhetta kääntäessään.

3.2.1. Fiktiivisen puheen luomiskeinoja suomen kielellä

Suomen kieli tarjoaa fiktiivistä puhetta luovalle monenlaisia keinoja. Keinoja löytyy kielen kaikilta tasoilta, niin äänne- ja muoto-opilliselta, lauseopilliselta kuin sanastolliseltakin tasolta. Olen jaotellut luomiskeinot edellä mainittuihin kategorioihin, vaikka jossakin määrin tuntuu olevan eroja siinä, mihin kategoriaan tietyt kielen piirteet ja puheen luomisen keinot kulloinkin asetetaan. Itse olen valinnut oman työni kannalta tarkoituksenmukaisen jaottelun. Koska keskityn fiktiivisen puheen kääntämiseen, tarkastelen suomen kielelle mahdollisia fiktiivisen puheen luomiskeinoja enimmäkseen kääntäjän näkökulmasta.

3.2.1.1 Äänne- ja muoto-opilliset keinot

Ekholm-Tiainen (2003, 74) huomauttaa, että vaikka erilaiset yleiskielen normeista poikkeavat äänne- ja muoto-opilliset piirteet ovat yleisiä, ja usein myös huomaamattomia puhutussa kielessä, ne herättävät huomiota kirjoitetussa fiktiivisessä puheessa. Koska nämä piirteet erottuvat selkeästi kirjoitetusta tekstistä, ne antavat fiktiiviselle puheelle aina oman leimansa. Ekholm-Tiainen (s. 75–76) on koonnut eri lähteistä sellaisia arkisessa puhekielessä käytettyjä äänne- ja muoto-opillisiä piirteitä, jotka eivät sido puhetta mihinkään tiettyyn maantieteelliseen tai sosiaaliseen ryhmään. Ekholm-Tiainen nimittää näitä piirteitä ”yleispuhekielisyyksiksi”, ja ne sopivat hyvin kääntäjän käytettäväksi. Hän huomauttaa kuitenkin, että koska äänne- ja muoto-opillisten yleispuhekielisyyksien käyttäminen herättää lukijan huomion, niillä tulisi aina olla

kommunikatiivinen funktio. Nämä yleispuhekielisyydet toteuttavatkin parhaiten dialektisiä ja idiolektisiä henkilökuvausfunktioita. Alla on Ekholm-Tiainen muodostama luettelo äänne- ja puheopillisista puhekielisyyksistä (Ekholm-Tiainen 2003, 75; Pääkkönen & Varis 2000, 29; Tiittula 2001, 8):

- pronominiin *minä* ja *sinä* poikkeavat muodot (esim. *mä, sä, mu-, su-*)
- pronominiin *tämä, nämä, tuo* ja *nuo* muodot *tää, nää, toi* ja *noi*
- verbien *olla, tulla* ja *mennä* lyhyet muodot (esim. *oon, tuun, meen, ei oo, ei tuu, ei mee*)
- painottomien i-loppuisten diftongien i:n kato (esim. *punanen, kirjottaa*)
- i:n loppuheitto eritoten s:n jälkeen (esim. *hajos, suureks*) sekä muiden vokaalien loppuheitto (esim. *mut, et*)
- a:n ja ä:n loppuheitto eritoten sanojen *olla* ja *ei* edellä (esim. *meill oli, täst ei*)
- n:n loppuheitto (esim. *kuitenki, minu/mu hevone*)
- partisiipin t:n loppuheitto (esim. *ollu, antanu*)
- vokaalia seuraavan a:n tai ä:n muuttuminen edeltävän vokaalin kaltaiseksi (esim. *hirvee, kauhee, oikeestaan*)
- ts:n vastineet (esim. *katso -> kato, metsä -> mettä*)
- t:n heikon asteen vastineet (esim. *meijän, tehään*)
- kysymyspartikkelin -ko(s) korvautuminen ks:llä (esim. *tuutteks te, palaaks jossain*) tai jääminen kokonaan pois (esim. *haluut sä, luuletsä*)

Siitä, mitkä piirteet kuuluvat muoto-opillisiin keinoihin ja mitkä lauseopillisiin keinoihin, on eri käsityksiä. Esimerkiksi Ingo (1999, 151) lukee muoto-opillisiin keinoihin seuraavat keinot, jotka Ekholm-Tiainen (2003, 83) on puolestaan sijoittanut lauseopillisten keinojen luetteloon:

- possessiivisuffiksin puuttuminen (*mun kaveri, sun auto*)
- passiivin käyttö monikon 1. persoonan sijasta (*me mennään, me ei oteta*), lisäksi kaksinkertainen passiivi liittomuodoissa (*me ollaan oltu, me ei oltu nähty*)
- potentiaalın välttäminen (*lienee -> taitaa olla*)
- komitatiivin ja abessiivin välttäminen (*lapsineen -> lastensa kanssa; rahatta -> ilman rahaa*)

Noudatan näiden piirteiden osalta Ingon jaottelua, joten luen ne muoto-opillisten keinojen joukkoon. Possessiivisuffiksin poisjättäminen ja passiivin käyttäminen monikon 1. persoonan sijaan ovat kirjoitetussa tekstissä huomiota herättäviä piirteitä, ja siten ne sopivat parhaiten idiolektisten (miksei myös dialektisten) henkilökuvausfunktioiden toteuttamiseen. Potentiaalın, komitatiivin ja abessiivin välttäminen puolestaan ei ole kovin leimallista kirjoitetussa tekstissä, joten nämä keinot soveltuvat paremmin neutraalin puheenomaisuuden ilmentämiseen.

Ekholm-Tiainen (2003, 78) lisää äänne- ja muoto-opillisten keinojen valikoimaan niin kutsutun ”silmämurteen”. Leech ja Short (1981, 168) käyttävät sanaa ”eye-dialect” (”silmämurre”) kuvaamaan sitä, miten standardista poikkeavan puheen illuusio luodaan käyttämällä norminmukaisesta poikkeavaa kirjoitusasua. Kyseessä on tosiaankin poikkeavuuden illuusio, sillä piirteet joita poikkeavan kirjoitusasun avulla esitetään, ovat yleensä äänteellisesti aivan tavallisia yleispuhekielessä. Leech ja Short käyttävät tästä esimerkkinä *d*-äänteen jäämistä pois *and*-sanasta. Page (1973, 54) käyttää esimerkkeinä myös *says* ja *though* -sanojen kirjoitusasuja *sez* ja *tho*. Ekholm-Tiaisen (2003, 78) esittämiä esimerkkejä siitä, miten suomen kielellä on mahdollista luoda silmämurretta ovat sanat *tulenpas*, *tulepa* ja *reiän*, kun ne kirjoitetaan muodoissa *tulempas*, *tuleppa* ja *reijän*. Suomen kielessä silmämurre soveltuu parhaiten dialektisten ja idiolektisten henkilökuvausfunktioiden toteuttamiseen, koska esimerkiksi Ekholm-Tiaisen yllä esittämät muodot poikkeavat kirjoitetun kielen normeista ja siten ne herättävät erityistä huomiota kirjoitetussa tekstissä.

3.2.1.2 Lauseopilliset keinot

Ekholm-Tiaisen (2003, 79–80) mukaan lauseopilliset keinot soveltuvat hyvin neutraalin puheenomaisen vaikutelman luomiseen. Toisin kuin suuri osa yleispuhekielisistä äänne- ja muoto-

opillisista keinoista, lauseopilliset keinot eivät yleensä erotu niin räikeästi kirjoitetussa kielessä ja näin niiden avulla voidaan luoda hienovaraisempia vaikutelmia. Ekholm-Tiainen (s. 81) huomauttaa myös, että tietyt lauseopilliset keinot soveltuvat myös hyvin erilaisten idiolektisten henkilökuvausfunktioiden toteuttamiseen. Jäljittelemällä tarkasti puheenomaisia lauserakenteita, esimerkiksi pitkiä ja-sanalla yhdistettyjä lauseketjuja, voidaan vaikka kuvata tajunnanvirtaa tai antaa vaikutelma ”jaarittelevasta höpöttäjästä”. Lauseopillisiä keinoja voidaan käyttää myös luomaan kirjakielisyyden ja muodollisuuden vaikutelmaa, esimerkiksi käyttämällä fiktiivisessä puheessa puhutulle kielelle vieraita kirjakielisiä rakenteita.

Ekholm-Tiainen (s. 82–83) erottaa lauseopillisista keinoista omaksi ryhmäkseen lauseopilliset puhekielisyydet, jotka soveltuvat paremmin erilaisten henkilökuvausfunktioiden toteuttamiseen kuin neutraalin puheenomaisuuden vaikutelman luomiseen. Hän huomauttaa, että ”lauseopillisten puhekielisyyksien sopivuus neutraalin puheenomaisuuden ilmentämiseen ei ole itsestään selvää vaan tilannekohtaista, ja niiden käyttö tähän tarkoitukseen vaatii siis harkintaa” (s. 83). Alla on Ekholm-Tiainen koostama luettelo näistä lauseopillisista yleispuhekielisyyksistä (Ekholm-Tiainen 2003, 83; Pääkkönen & Varis 2003, 30; Tiittula 2001, 8):

- inkongruenssi (esim. *ne tulee, ne ei oo ostanu*)
- possessiivisuffiksin poisjättäminen (esim. *meidän talo, mun mielestä*)
- alkaa-verbin ja 3. infinitiivin illatiivin käyttö (esim. *alkaa tekemään*)
- lyhyt 3. infinitiivin illatiivi (esim. *rupes / alko / sattu tekeen tai kirjottaa*)

Tässä puolestaan Tiittulan (1992, 85–92) pohjalta koostamani luettelo puhutun kielen lauseopillisista piirteistä, joita voi soveltaa fiktiivisen puheen luomisessa. Nämä piirteet eivät ole yhtä leimallisia kuin yllä luetellut Ekholm-Tiainen lauseopilliset yleispuhekielisyydet, joten ne sopivat myös neutraalin puheenomaisuuden vaikutelman luomiseen.

- vähemmän raskaita attribuuttirakenteita, nominaalistuksia ja lauseenvastikkeita kuin kirjoitetussa kielessä
- lyhyet, vähän upotuksia sisältävät lauseet
- vähän relatiivilauseita
- lohkorakenteet ja ellipsit

Lisäksi lauseopillisiksi keinoiksi luetaan lauseenvastikkeiden ja muiden monimutkaisten rakenteiden välttäminen ja konjunktoiden avulla yhdistetyt pitkät, lyhyistä lauseista koostuvat ketjut (Ekholm-Tiainen 2003, 80). Nämä, samoin kuin yllä luetteleman piirteet ovat yleisiä kaikille puhutun kielen varianteille (s. 85) ja siten niiden avulla voidaan luoda neutraalin puheenomainen vaikutelma. Ekholm-Tiainen esittelemillä lauseopillisilla yleispuhekielisyyksillä puolestaan voidaan luoda neutraalista puheesta poikkeavia vaikutelmia, ja näin toteuttaa erilaisia tilanne- tai henkilökuvausfunktioita.

Luen mukaan lauseopillisiin keinoihin myös puhekielelle tyypillisten sanajärjestysten käytön. Suomen puhekielessä on lukuisia mahdollisuuksia esittää sama asia useilla eri sanajärjestyksillä, siten että sen merkitykseen tulee eritasoisia sävyeroja. Ekholm-Tiainen (2003, 82) kuvaa puhekielimäisten sanajärjestysten käyttöä sanoilla ”puheenomainen rytmi”.

3.2.1.3 Sanastolliset keinot

Ekholm-Tiainen (2003, 93) toteaa, että sanastolliset keinot ovat suhteellisen helppo tapa saada aikaan puheen illuusio. Hän siteeraa Pagea (1973, 4-6), jonka mukaan esimerkiksi lauserakenteiltaan ja äänneopillisilta piirteiltään muuten yleiskieliseen fiktiiviseen puheeseen voidaan helposti saada ”aidon” puheen tuntua lisäämällä joukkoon sellaisia sanoja ja ilmaisuja, jotka eivät yleisesti esiinny kirjoitetussa tekstissä. Ekholm-Tiainen (s. 93–94) lisää, että kääntäjän

kannalta sanastolliset keinot ovat sikälikin helppoja käyttää, että on olemassa monenlaisia sanastoja, joista voi löytää tarvitsemansa sanat (esim. slangi- tai murre-sanakirjat).

Seuraavia puhutun kielen sanastollisia yleispiirteitä voidaan käyttää fiktiivisen puheen luomisessa. Harkiten käytettyinä nämä keinot soveltuvat neutraalin puheenomaisuuden vaikutelman luomiseen. Runsaasti käytettyinä ne puolestaan synnyttävät leimallisia vaikutelmia, jolloin niitä voidaan käyttää henkilökuvausfunktioiden toteuttamiseen. Luettelo perustuu Tiittulan (1992, 55–66) selvitykseen puhutun kielen sanastollisista piirteistä:

- pronominit ja deiktiset ilmaukset
- vähemmän yhdyssanoja ja taivutettuja muotoja
- enemmän konjunktioita kuin kirjoituksessa (yleisimmät *mutta* ja *ja*)
- diskurssi- ja dialogipartikkelit

Käsittelen vielä tarkemmin muutamia sanastollisia keinoja. Kalliokosken (1998, 193) mukaan erilaisten diskurssipartikkelien avulla on helppo tuoda puhutun kielen ominaispiirteitä kirjoitettuun tekstiin. Tiittulan (1992, 60) mukaan diskurssipartikkelit ovat ”semanttisesti usein lähes tyhjiä kielellisiä aineksia, jotka ilmaisevat kontekstissa monenlaisia diskurssifunktioita”. Näitä funktioita ovat esimerkiksi keskustelun jäsentäminen, epäsuoruuden keinot (esim. pehmentimet, jotka liittyvät kohteliaisuuteen ja valtaan), vokatiiveina tai kontaktisignaaleina toimiminen (esim. *kato*, *kuule*), emfaattiset partikkelit ja palauteilmaukset (esim. *ahaa*, *vai niin*). Ekholm-Tiaisen (2003, 87) mukaan diskurssipartikkeleilla voidaan esimerkiksi antaa vaikutelma fiktiivisen puheen interaktiivisuudesta ja reaaliaikaisuudesta. Hän kuitenkin muistuttaa, että koska diskurssipartikkelit ovat nimenomaan puhutulle kielelle tyypillisiä piirteitä, niiden runsas käyttö fiktiivisessä puheessa herättää helposti lukijan huomion, jolloin diskurssipartikkelit saavat enemmän tulkinnallista painoarvoa kuin ne kenties todellisuudessa ansaitsisivatkaan. Myös monia muita partikkeleita

voidaan käyttää tuomaan tekstiin puheenomaisuutta, esimerkiksi lausumapartikkeleita, interjektioita, sävypartikkeleita ja fokuspartikkeleita.

Sanastollisista keinoista ehkä tärkein on erilaisten sanastollisten tyylierojen ilmentäminen fiktiivisessä puheessa. Ekholm-Tiainen (2003, 88) toteaa, että koska puhutussa kielessä on enemmän tyyllistä vaihtelua kuin kirjoitetussa kielessä, tämän vaihtelun ilmentäminen fiktiivisessä puheessa auttaa luomaan puheen illuusiota. Erityisen hyvin sanastollisilla tyylieroilla voidaan toteuttaa dialektisiä tai idiolektisiä henkilökuvausfunktioita. Sanastollisina keinoina voidaan käyttää esimerkiksi arkityylisiä sanoja, slang- ja murre sanoja ja lainasanoja (Pääkkönen & Varis 2000, 30).

Ekholm-Tiainen (2003, 88) määrittelee arkityyliset sanat ”sanoiksi, jotka eivät itsessään liitä puhujaa mihinkään leimalliseen puhujajoukkoon tai maantieteelliseen paikkaan, tai sanoiksi, jotka eivät ole oikein luokiteltavissa yleiskielisiksi tai etenkin kuvailtavissa kirjallisen oloisiksi”. Ekholm-Tiainen (s. 89) mukaan pronomien *hän* ja *he* korvaaminen pronomineilla *se* ja *ne* kuuluu myös arkityyliin sanastollisiin keinoihin. Arkityylisellä sanastolla voidaan luoda neutraalin puheenomaista vaikutelmaa, kunhan näitä sanoja käytetään harkiten. Jos arkityylistä sanastoa käytetään runsaammin, ja varsinkin jos sen rinnalla esiintyy esimerkiksi äänne- ja muoto-opillisia keinoja, voidaan arkityylisellä sanastolla puolestaan tukea henkilökuvausfunktion rakentamista. (Ekholm-Tiainen 2003, 89.)

Slangisanat ja paikallisväritteiset sanat (lähinnä murre sanat) toimivat Ekholm-Tiainen (s. 89) mukaan parhaiten erilaisten dialektisten tai idiolektisten henkilökuvausfunktioiden toteuttamisessa. Slang- ja murre sanoista ei ole neutraalin puheenomaisuuden illuusion luomiseen, koska ne ovat jo itsessään neutraalista kielenkäytöstä poikkeavia. Paikallisväritteisten sanojen käyttökelpoisuus kääntäjälle on hieman kyseenalaista, sillä kuten Ekholm-Tiainen (s. 89) huomauttaa, niissä on vaarana puheen sijoittuminen väärälle maantieteelliselle alueelle. Hän kuitenkin toteaa, että jos murteellisen vaikutelman luominen on syystä tai toisesta tärkeää, on mahdollista käyttää murre sanoja ”viitteellisen yleismurteellisesti”, ankkuroimatta puhetta millekään tietylle

murrealueelle. Slangisanoista Ekholm-Tiainen (s. 91) muistuttaa, että slangisanasto vanhenee usein nopeasti, ja tämä vaikuttaa tietenkin myös teoksiin, joissa käytetään runsaasti slangia. Hän kuitenkin toteaa, että käänöksiltä ei voi vaatia, että ne pysyisivät loputtomiin kieleltään ajankohtaisina.

Ekholm-Tiainen (s. 92) lisää edellä mainittuihin sanastollisiin keinoihin ”erilaiset kieli- ja kulttuurisidonnaiset leksikaalistuneet fraasi-ilmaisut”. Nämä ilmaisut ovat valmiita, yleistyneitä sanontatapoja, joita ei muotoilla joka kerta uudelleen: esimerkiksi idiomaattisia ilmauksia, tilannekohtaisia rutiini-ilmauksia ja kollokaatioita. Ekholm-Tiainen kuvailee näitä fraasi-ilmauksia ”totutuiksi tavoiksi käyttää kieltä luontevasti” ja tilanteeseen sopivasti. Nimenomaan luontevuus auttaa luomaan aidon puheen illuusiota fiktiivisessä puheessa.

Luen sanastollisiin keinoihin myös erilaisten puhuttelusanojen käytön (henkilöiden nimet ja arvonimet, muut puhuttelusanat). Fiktiivisessä puheessa käytettyinä ne kertovat henkilöiden välisistä suhteista (käytetäänkö etunimeä, sukunimeä vai titteliä) ja paikoitellen myös tilanteesta. Puhuttelusanojen käyttö voi toteuttaa myös henkilökuvausfunktioita, esimerkiksi silloin kun tietty hahmo käyttää toistuvasti samaa puhuttelusanaa- tai muotoa.

3.2.2 Fiktiivisen puheen luomiskeinoja englannin kielellä

Myös englannin kielessä on mahdollista luoda fiktiivistä puhetta kaikilla keinovalikoiman tasoilla, niin sanastollisilla kuin äänne-, muoto- ja lauseopillisilla keinoilla (Ekholm-Tiainen 2003, 18; ks. myös Leech & Short 1981, 167; Page 1973, 53). Page (1973, 53–54) kuitenkin toteaa, että muoto- ja lauseopillisiä keinoja käytetään suhteellisen vähän, sillä ne eivät kaikkein silmiinpistävimpiä eroja lukuun ottamatta erotu samalla tavoin kuin esimerkiksi sanastolliset tai äänneopilliset keinot. Näkyvimpänä fiktiivisen puheen luomiskeinona englannin kielessä pidetäänkin erilaisia ääntämistapoja ilmentäviä kirjoitusasuja (Ekholm-Tiainen 2003, 48; Page 1973, 54).

Käsittelen englannin kielessä käytettyjä fiktiivisen puheen luomiskeinoja samalla tavalla kuin suomen kielen keinoja. Lähteeni ovat kuitenkin pääosin kielitieteellisiä, sillä en löytänyt muilta aloilta yhtä kattavia esityksiä fiktiivisen puheen luomiskeinoista englannin kielellä kuin suomen kielellä. Esimerkiksi Ekholm-Tiainen (2003, 48) kertoo käsittelevänsä fiktiivisen puheen luomiskeinoja englanniksi vain pääpuolisia periaatteita kartoittamalla sen sijaan että listaisi eri keinoja. Syynä tähän hän mainitsee sen, että erilaisia fiktiivisen puheen luomiskeinoja on lähes rajaton määrä, ja että niiden tunnistaminen vaatii kielen ja kirjallisuuden tuntemuksen lisäksi laajaa kulttuurintuntemusta. Koska oman analyysini kannalta on tärkeää erotella luomiskeinoja myös englannin kielellä, olen koonnut niistä listan. Se ei tietenkään ole kattava, juuri Ekholm-Tiaisen mainitseman keinojen rajattoman määrän vuoksi, mutta oman työni kannalta se on tarpeeksi laaja. Voisi sanoa, että käsittelen englannin kielen keinoja luoda fiktiivistä puhetta enemmänkin esimerkinomaisesti kuin kattavasti. Olen jaotellut keinot samoin kuin suomen kieltä käsitellessäni, vaikka nämä kategoriat eivät täysin vastaakaan toisiaan suomessa ja englannissa.

3.2.2.1 Äänne- ja muoto-opilliset keinot

Pagen (1973, 9) mukaan poikkeavia kirjoitusasuja on käytetty laajalti jo pitkään ilmentämässä standardista poikkeavaa ääntämistä. Poikkeavat kirjoitusasut ovatkin ehkä yksi yleisimmin käytetyistä äänne- ja muoto-opillisista keinoista (s. 53–54). *Longman Grammar of Spoken and Written English* -teoksen (Biber et al. 2000, 1125) mukaan englannin kielessä suurimmat erot kirjakielen ja puhekielen välillä koostuvat juuri äänne- ja muoto-opillisista piirteistä. Tässä käsittelemäni äänne- ja muoto-opillisista piirteistä johdetut keinot ovat peräisin teoksista *Longman Grammar of Spoken and Written English* (Biber et al. 2000) ja *A Survey of Modern English* (Gramley & Pätzold 1992).

Äänneopillisiin keinoihin kuuluu elision ja assimilaation ilmentäminen kirjoitetussa muodossa. Todellisessa puheessa yleisiä ovat erilaiset lyhennetyt verbimuodot, kuten esimerkiksi *it's, I'm, aren't* ja *didn't* (Biber et al. 2000, 1048), joita voidaan helposti soveltaa myös fiktiiviseen puheeseen. Tosin tämänkaltaiset lyhennetyt muodot ovat niin yleisiä, että ne eivät kiinnitä suurta huomiota edes fiktiivisessä puheessa, ja siten ne voisi luokitella silmämurteen alalajiksi. Jos taas puheessa käytetään täydellisiä verbimuotoja (esim. *I am, I did not*), syntyy vaikutelma muodollisesta ja kirjakielisyyttä lähentelevästä puheesta. Sikäli lyhennetyt verbimuodot auttavat osaltaan luomaan vaikutelmaa arkisesta ja rennosta puheesta. Lisäksi äänneopillisiin keinoihin kuuluu jo aiemmin mainittu silmämurre (ks. 3.2.1.1).

Alla on esimerkkejä joistakin äänneopillisista piirteistä, joita voidaan soveltaa fiktiiviseen puheeseen. Nämä keinot soveltuvat parhaiten dialektisten ja idiolektisten henkilökuvausfunktioiden toteuttamiseen, koska ne herättävät huomiota kirjoitetussa tekstissä ja siten saavat lukijan hakemaan tulkintaa (Biber et al. 2000, 1122–1125):

- them -> 'em (*I can't see 'em*)
- you -> ya (*Nice seeing ya.*)
- ing -> -in' (*comin'*)

Koska englannin kirjoitusjärjestelmä ei ole foneettisesti yhtä tarkka kuin esimerkiksi suomen, englannissa on mahdollista ääntää sama kirjoitusasu usealla eri tavalla (Tiittula 2001, 10). Tästä johtuen englannin kielessä on todella laaja valikoima erilaisia ääntämistapoja kuvastavia kirjoitusasuja. Onkin mahdotonta luetella kaikkia englannin kielelle mahdollisia äänneopillisiä keinoja.

Vaikka Pagen (1973, 53–54) mukaan muoto-opillisiä keinoja käytetään verrattain vähän englanninkielisessä kirjallisuudessa, käyttämäni muut lähteet (Biber et al. 2000; Gramley & Pätzold 1992) tarjoavat joitakin muoto-opillisiä piirteitä, joita voi soveltaa fiktiivisen puheen luomisessa.

Yleisempiä periaatteita, joita voi käyttää neutraalin puheenomaisuuden luomiseen ovat esimerkiksi passiivirakenteiden välttäminen (paitsi silloin, jos niillä haetaan jotain tiettyä henkilökuvausellista vaikutelmaa) ja genetiivin käyttäminen *of*-rakenteen sijaan (Gramley & Pätzold 1992, 44; Biber et al. 2000, 1051). Lisäksi muoto-opillisista piirteistä löytyy useita keinoja, joilla voidaan toteuttaa dialektisiä ja idiolektisiä henkilökuvausfunktioita. Seuraavassa luettelossa esiintyvät muoto-opilliset piirteet ovat leimallisia, joten ne eivät sovellu pelkän neutraalin puheen illuusion luomiseen (Biber et al. 2000, 1122–1125; Gramley & Pätzold 1992, 309):

- possessiivipronomini *my* korvataan sanalla *me* (***me*** Mum, ***me*** horse)
- *isn't*, *aren't*, *hasn't*, *haven't* ja *'m not* -muotojen tilalla käytetään muotoa *ain't* (*He's left now, ain't he?*)
- liitekysymyksissä käytetty *isn't it* -muoto korvataan *innit*-muodolla (*That's alright then, innit?*)
- verbin *s*-muotoa käytetään sekä monikon että yksikön ensimmäisessä ja toisessa persoonassa: *I says, they gets*
- *be*-verbin imperfektimuotona käytetään *was*-muotoa *were*-muodon sijaan: *you was, they was*
- Jody and I -> *me and Jody*
- *what*-sanankäyttö relatiivipronominina: *Gotta make sure she's got the book what I had last week.*
- *never* korvaa *not*-sanankäyttöä: *Did you take them sweets? – No, I never.* (vrt. *No, I didn't*)
- *them*-sana korvaa määräisen artikkelin (*the*): *Where did you put them glasses?*

Yllä lueteltuja piirteitä käyttämällä voidaan luoda erilaisia neutraalista poikkeavia vaikutelmia ja siten toteuttaa esimerkiksi idiolektisiä tai dialektisiä henkilökuvausfunktioita.

3.2.2.2 Lauseopilliset keinot

Pagen (1973, 53–54) mukaan lauseopilliset keinot ovat vaikeimpia tunnistaa, ja niitä käytetään fiktiivisessä puheessa suhteellisen vähän. Joitakin lauseopillisiä keinoja kuitenkin käytetään. Koska lauseopilliset keinot ovat usein vaikeampia tunnistaa kuin esimerkiksi äänneopilliset keinot, ne soveltuvat neutraalin puheenomaisuuden vaikutelman luomiseen. Yleisistä lauseopillisista puheen piirteistä, jotka sopivat myös fiktiiviseen puheeseen, voidaan mainita seuraavia (Gramley & Pätzold 1992, 44; Biber et al. 2000, 1043; 138–140):

- Yksinkertaisempia lauserakenteita kuin kirjoitetussa kielessä
- Parataktiset rakenteet, eli pitkät *so, then, and* ja *but* -sanoilla yhdistetyt virkkeetjut
- Ellipsit ja muut poistot
- Liitekysymykset
- Erilaiset lohkorakenteet (esim. ***This woman, she's ninety odd; It makes you wonder, you know, all this unemployment; It looks terrible, it does.***)

Elliptisissä rakenteissa jo(ita)kin lauseenjäsen(iä) jätetään pois lauseesta, koska ne voidaan päätellä joko tilanteesta tai keskustelun kontekstista, esimerkiksi aikaisemmista puheenvuoroista (Biber et al. 2000, 156). Näin ne muodostavat melko helpon keinon luoda neutraalin puheen illuusiota, kunhan niitä ei käytetä liiaksi. Liitekysymykset ovat myös suhteellisen helppo keino luoda puheen illuusiota, sillä ne ilmentävät keskustelun interaktiivisuutta. *Longman Grammar of Spoken and Written English* -teoksen käyttämän korpuksen keskusteluista kootussa osiossa neljäsosa kaikista kysymysrakenteista oli liitekysymyksiä, kun taas fiktiosta kootussa korpuksessa liitekysymyksiä oli vain yksi viidestätoista kysymysrakenteesta (Biber et al. 2000, 1046). Näyttäisi siis siltä, että liitekysymyksiä ei käytetä kovin paljon kirjallisuudessakaan. Tosin tässä on hyvä palauttaa mieleen

se, että fiktiivinen puhe ei pyri kopiaimaan todellista puhetta, eli ei voidakaan olettaa että fiktiossa käytettäisiin yhtä paljon liitekysymyksiä kuin todellisessa puheessa.

3.2.2.3 Sanastolliset keinot

Sanastolliset keinot ovat Pagen (1973, 53) mukaan helpoimpia tunnistaa ja käyttää. Ingon (1999, 159) mukaan englannin kaltaisen analyyttisen kielen tärkeimmät puheen illuusion luomiskeinot löytyvät sanatasolta. Osa sanastollisista keinoista vastaa melko suoraan suomen kielen fiktiivisen puheen luomiskeinoja.

Yksi piirre, jossa puhutun ja kirjoitetun englannin väliset erot ovat erityisen suuria, on leksikaalinen tiheys, eli se paljonko leksikaalisia sanoja tekstissä on verrattuna kieliopillisiin sanoihin (Biber et al. 2000, 62). Puheen leksikaalinen tiheys on selvästi pienempi kuin kirjoitettujen tekstien ja puolestaan kirjoitettujen tekstien joukosta fiktiolla on pienin leksikaalinen tiheys, minkä arvellaan johtuvan fiktion dialogiosuuksista. Puhuttu englanti sisältää lisäksi enemmän pronomineja mutta vähemmän substantiiveja kuin kirjoitettu englanti (mikä näkyy myös leksikaalisessa tiheydessä) (s. 1042). Luultavasti fiktiivistä puhetta englanniksi luovat simuloivat näitä puheen ominaisuuksia melko intuitiivisesti.

Seuraavia sanastollisia keinoja voidaan käyttää esimerkiksi luomaan puheen illuusiota, ilman että syntyy leimallisia vaikutelmia (Biber et al. 1043–1046) :

- deiktiset ilmaukset (esim. *today, that, there, him*)
- erilaiset ”diskurssin merkitsijät” (discourse markers), mm. diskurssipartikkelit (esim. *oh, right, yeah, okay* ”**Yeah, well, I can understand you know, I mean-**“
- asemaa ilmaisevat adverbiaalit (stance adverbials) (*actually, really, kind of, sort of, perhaps*) ja yhdistävät adverbiaalit (*anyway, so*)

Lisäksi käytettävissä ovat arkityyliset sanat, slangisanat ja murre sanat (Biber et al. 2000, 1050–1051). Englannin kielen arkityylisiä sanoja, slangisanoja ja murre sanoja on koottu useisiin sanakirjoihin, ja koska niitä on niin runsaasti, en käsittele niitä tässä sen tarkemmin. Tarkastelen arkityylistä sanastoa kuitenkin jossain määrin osiossa 5.1, kun tutkin millaisia sanastollisia keinoja lähtötekstissä on käytetty fiktiivisen puheen luomiseen.

Arkityyliseen sanastoon kuuluvat myös monet kliseet, idiomit ja arkipäivän sanontatavat ja sananlaskut, jotka kaikki ovat vakiintuneita ilmaisuja. Gramley ja Pätzold (1992, 81) toteavat, että vakiintuneet ilmaisut luovat rennon ilmapiirin ja saavat aikaan yhteenkuuluvuuden tunteen, minkä lisäksi ne tarjoavat tyyllillistä variaatiota, antavat puheelle painoarvoa, järjestävät keskustelua ja toimivat arvioinnin välineinä. Yhteenkuuluvuutta luovan vaikutuksen vuoksi vakiintuneita ilmaisuja voidaan käyttää erityisesti dialektisten henkilökuvausfunktioiden luomisessa.

Muita sanastollisia keinoja (Gramley & Pätzold 1992, 44–45; 55–77):

- epävarmuutta ja epätarkkuutta ilmaisevat sanat (esim. *things, thingy, whatsit(s)*)
 - kokoavat fraasit: *and things, that sort of thing, and so on and so forth*
 - arviointia ilmaisevat: *sixty-odd people, about/around sixty people*; -ish-päätte: *tallish, shortish, fortyish*
 - erilaiset ”pehmentimet” (hedges) (esim. *kind of, sort of, like, something, or something like that, and stuff*)
- liioittelua ja intensiivisyyttä ilmentävät sanat (esim. *absolutely, definitely, perfectly, terrible, ace, brilliant, cool, great, super, smashing*)
- kliseet (esim. *leave no stone unturned, fair and square*)
- idiomit (esim. *kick the bucket*)
- sananlaskut (like *father like son*) ja arkipäivän sanonnat (*we only live once; better safe than sorry*)

Koska sananlaskuja ja erilaisia arkipäivän sanontoja käyttävät useammin vanhemmat ihmiset kuin nuoremmat (Gramley & Pätzold 1992, 70), ne soveltuvat esimerkiksi idiolektisten henkilökuvausfunktioiden luomiseen, vaikkapa kuvaamaan henkilöahmon ikää.

Erilaisten vokatiivien eli puhuttelusanojen ja kohteliaisuusmuotojen avulla voidaan tuoda ilmi henkilöhahmojen keskinäisiä suhteita ja tilanteiden vaatimuksia. Tältä osin ne sopivat tilannekuvausfunktioiden toteuttamiseen, mutta niillä voidaan myös toteuttaa henkilökuvausfunktioita. Kohteliaisuusmuotoja ovat englannissa esimerkiksi tervehdykset, anteeksipyyntöt (*sorry, excuse me*), kiitokset (*thanks, thank you*) ja apuverbien kohteliaat muodot, joita käytetään pyynnöissä (*would you, could you*) (Biber et al. 2000, 1047).

Yleensä puhuttelusanat ylläpitävät ja vahvistavat jo olemassa olevaa suhdetta puhetilanteen osapuolten välillä (Biber et al. 2000, 1110). Esimerkiksi etunimen käyttäminen puhuttelussa on nykyään suhteellisen neutraalia ja yleistä, kun taas sukunimen ja tittelin käyttäminen kertoo etäisestä ja muodollisesta suhteesta. Gramleyn ja Pätzoldin (1992, 289) mukaan pelkkää sukunimeä käytetään puhuteltaessa harvoin ja silloinkin yleensä miesten keskuudessa, lähinnä armeijassa ja englantilaisissa yksityiskouluissa. Gramley ja Pätzold (s. 219) huomauttavat, että se kertoo paljon, käytetäänkö puhuttelusanoja vastavuoroisesti vai ei. Toinen puhuja voi esimerkiksi käyttää toisesta osapuolesta etunimeä, toinen vastaavasti sukunimeä, jolloin puhuttelusanojen käyttö ei ole vastavuoroista. Tämä kertoo siitä, että osapuolet eivät ole tilanteessa tasavertaisia, vaan toinen on ikään kuin arvoasteikossa ylempänä kuin toinen. Jos taas molemmat osapuolet käyttävät toisistaan esimerkiksi etunimeä, se ilmentää jonkin asteista tasa-arvoisuutta.

Gramley ja Pätzold (1992, 289–295) luettelevat erilaisia vokatiiveja, joita voidaan käyttää niin tilanne- kuin henkilökuvausfunktioiden toteuttamiseen:

- pronominit (*hey you*)
- nimet: etunimi (*Mary, Jack*), sukunimi (*Jones, Potter*)
- kutsumanimet, lempinimet (*Elizabeth -> Liz, Stephen -> Steve, Bunny*)
- sukulaisuussanat (*Auntie, Granny, Mum, Dad, Grandfather*)
- tittelit (käytetään yleensä sukunimen kanssa):
 - ammatilliset (*Dr, Professor*)
 - uskonnolliset (*Brother, Father*)

- armeijan (*Lt., Captain*),
- ”m-muodot” (*Mrs, Ms, Mr, Miss*)
- kohteliaat muodot (*sir, ma’am, madam*)
- kuvailevat vokatiivit: *mate, fellow, sister* (ei sukulaisuusmielessä, eikä usk. mielessä), *folks, guys*;
- hellittelynimet: *honey, dear, darling, love*;
- loukkaavat ja ”tabut”: *jackass, idiot, cunt*

Se, miten eri osapuolet puhuttelevat toisiaan, kertoo paljon tilanteesta ja osapuolten välisestä suhteesta. Lapsi voi esimerkiksi puhutella isäänsä sanomalla *Dad, Father*, tai jopa *sir*, mikä kertoo paljon lapsen ja isän suhteesta. Kutsumanimiä tai lempinimiä puolestaan käytetään yleensä rennossa ilmapiirissä, läheisten ihmisten kesken. Tosin lempinimellä voi myös loukata, jos lempinimeä käyttää sellainen ihminen, jolla ei tavallaan ole ”lupaa” käyttää sitä. Sama pätee hellittelynimiin, jos esimerkiksi mies puhuttelee vierasta naista sanomalla *honey*. Puhuttelusanoilla voidaan siten luoda monenlaisia merkityksiä ja henkilöiden välisiä suhteita fiktiivisessä puheessa.

Olen nyt luonut katsauksen fiktiivisen puheen käyttöön kirjallisuudessa, sen funktioihin, konventioihin ja mahdollisiin luomiskeinoihin suomen ja englannin kielillä. Seuraavassa osiossa siirryn tarkastelemaan fiktiivistä puhetta kääntäjän ja käännöstutkijan näkökulmasta. Käsittelen muun muassa fiktiivisen puheen kääntämistä ja siihen liittyviä ongelmia. Esittelen myös joitakin fiktiivisen puheen kääntämiseen tarjolla olevia apukeinoja.

4. Fiktiivisen puheen kääntäminen

Ekholm-Tiainen (2003, 100) toteaa tutkielmansa lopussa, että ”fiktiivinen puhe käännöstutkimuksen alueena on tuore ja pitkälti kartoittamaton”. Aiheeseen kohdistuvan tutkimuksen vähäisyys on sikäli mielenkiintoista, että kaunokirjallinen dialogi on tärkeä henkilöhahmojen karakterisaation väline, ja käännettäessä siinä voi tapahtua monenlaisia muutoksia. Myös kirjallisuustieteen piirissä fiktiivisen puheen tutkimus on jäänyt melko vähäiseksi. Tästä kertoo esimerkiksi se, että Pagen yli 30 vuotta vanha teosta *Speech in the English Novel* (1973) käytetään yhä vieläkin lähteenä artikkeleissa ja tutkielmissa (esim. Ekholm-Tiainen 2003, Englund Dimitrova 1997). Esimerkiksi Ekholm-Tiainen käyttää Pagen teosta pääasiallisena lähteenään fiktiivisen puheen funktioita käsittelevässä osiossa. Hän toteaa, että vaikka teos onkin vanha, se on silti ”edelleen kattavimpia tutkimuksia fiktiivisestä puheesta englanninkielisessä kirjallisuudessa” (Ekholm-Tiainen 2003, 44). Syynä tutkimuksen vähäisyyteen voi olla fiktiivisen puheen jokseenkin monimutkainen suhde todelliseen puheeseen. Jonkin verran tutkimusta aiheesta on kuitenkin tehty, eritoten viime vuosikymmenen aikana.

Käännöstieteellinen fiktiivisen puheen tutkimus on saanut monenlaisia muotoja ja sitä on tehty useasta näkökulmasta. Perinteisintä näkökulmaa edustavat tutkimukset, joissa vertaillaan keskenään lähtötekstiä ja käännöstä (Englund Dimitrova 1997, Leppihalme 2000). Viime aikoina yleistyneen korpustutkimuksen kautta on myös tarkasteltu käännösten puhekielisyyttä³ (Nevalainen 2003, Puurtinen 2005). Puurtinen (1998) on lähestynyt fiktiivisen puheen kääntämistä lisäksi lastenkirjallisuuden ja sävyn (tenor) näkökulmasta. Rina Ben-Shahar (1994) käsittelee puolestaan dialogin kääntämistä hepreaksi ja siinä esiintyviä ongelmia. Lähestyn seuraavassa fiktiivisen

³ Nevalaisen (2003) ja Puurtisen (2005) tutkimuksissa ei keskitytä nimenomaan dialogiin, vaan aineistona toimii kokoelma teoksia. Puhekielisyyden voidaan ajatella kuitenkin useimmiten liittyvän nimenomaan dialogiin, joten myös näiden tutkimusten voidaan nähdä kertovan jotakin olennaista fiktiivisen puheen kääntämisestä.

puheen kääntämistä ensin aiheesta tehtyjen tutkimusten kautta. Esittelen fiktiivisen puheen kääntämisessä havaittuja tendenssejä ja etsin mahdollisia syitä kyseisille tendensseille. Lopuksi esittelen Ekholm-Tiaisen (2003) hahmottelemia apukeinoja fiktiivisen puheen kääntämiseen.

4.1 Yleisiä tendenssejä ja mahdollisia syitä

Käännöstutkijat ovat löytäneet tiettyjä yhteneväisyyksiä siinä, miten kääntäjät käsittelevät kirjallisuudessa esiintyvää fiktiivistä puhetta. Yksi useammassakin tutkimuksessa esiin tullut tendenssi on sanastollisten puhekielistämiskeinojen korostuminen käännöksissä (mm. Nevalainen 2003, Englund Dimitrova 1997, Leppihalme 2000, Ben-Shahar 1994). Myös murteiden kääntämisestä on saatu samankaltaisia tutkimustuloksia (Leppihalme 2000, Englund Dimitrova 1997, Gustafsson 1993). Jotkut fiktiivisen puheen kääntämisen tendensseistä liittyvät puolestaan kääntämisen universaaleista esitettyihin hypoteeseihin.

Käsittelen aluksi fiktiivisen puheen kääntämistä käännösuniversaalien kautta. Sen jälkeen esittelen mainitsemaani leksikaalisten keinojen korostumista käännöksissä. Sitten tarkastelen kielen variaatiota fiktiivisen puheen kääntämisessä, pääasiassa murteiden kääntämistä. Tuon esiin myös Ben-Shaharin väitteen, jonka mukaan fiktiivisen dialogin käännökset ovat erityisen alttiita ”epäadekvaatille” kääntämiselle. Otan lisäksi tarkasteluun Nevalaisen (2003) esittämän hypoteesin, jonka mukaan kääntäjien ja kirjailijoiden puhekielistämisstrategioissa on havaittavissa olennaisia eroja. Lopuksi etsin syitä ja selityksiä edellä mainituille tendensseille.

4.1.1 Fiktiivisen puheen kääntämisen tendenssejä

4.1.1.1 Kääntämisen universaalit ja fiktiivinen puhe

Kääntämisen universaaleina pidetään tiettyjä tendenssejä, joiden oletetaan olevan samoja riippumatta kieliparista tai tekstilajista (Puurtinen 2005, 211). Fiktiivisen puheen kääntämisen yhteydessä esitettyjä universaalihypoteeseja ovat käännosten konservatiivisuus -hypoteesi (myös konventionaalistumishypoteesi⁴) (esim. Nevalainen 2003, Puurtinen 2005) ja eksplisiittistymishypoteesi (esim. Ben-Shahar 1994). Universaaleihin liittyvää tutkimusta on tehty paljon korpusmenetelmin. Puurtinen (2005, 219) toteaa, että universaalihypoteesit ovat vielä osittain ristiriitaisia (minkä huomaa myös hypoteeseista käytettyjen nimitysten moninaisuudesta), mutta viime aikoina aiheesta on saatu yhä enemmän tutkimustuloksia.

Sampo Nevalainen (2003) on tarkastellut käännoiskirjallisuuden puhekielisyysä korpusmenetelmien avulla. Hän käyttää tutkimuksensa lähtökohtana käännosten konservatiivisuus -hypoteesia, jonka mukaan ”käännoksillä on taipumus suosia tavanomaisia kirjoitetun kielen ilmaisekeinoja ja neutraalia yleiskielistä sanastoa eli välttää harvinaisten tai muuten erikoisten lauserakenteiden ja sanojen, kuten idiosynkrasioiden, uudis- ja murre sanojen käyttöä” (Nevalainen 2003, 3). Hypoteesin mukaan oletetaan myös, että käännookset ovat keskenään samankaltaisempia kuin vastaavat kohdekieliset tekstit, ja että käännookset sijoittuisivat siten kielenkäytön jatkumon keskiosiin. Nevalainen lähtee tutkimuksessaan liikkeelle siitä oletuksesta, että kaunokirjallisuuden suomennoksissa käytettäisiin vähemmän puhekielisyysä kuin alun perin suomeksi kirjoitetussa kaunokirjallisuudessa. Hän tarkastelee arkipuhekielen äänteellisten ja sanastollisten piirteiden

⁴ Eskola (2002, 265) määrittelee konventionaalistumishypoteesin seuraavasti: ”käännookset ovat vähemmän luovia ja vaihtelevia kuin alkuperäiskieli ja vastaavasti suomennokset ovat taipuvaisempia pitäytymään totutuissa ja turvallisisissa rakenteissa ja välttämään ääri-ilmaisuja”.

esiintymistä käännettyissä ja alun perin suomeksi kirjoitetuissa teksteissä. Nevalaisen (s. 6) tutkimus pohjaa verrannolliseen korpuksen, jossa on suomennettuja kaunokirjallisia tekstejä ja vastaavanlaisia alun perin suomeksi kirjoitettuja tekstejä. Koska korpus ei sisällä varsinaista murrekirjallisuutta, Nevalainen olettaa että siinä esiintyvät puhekielisyydet rajoittuvat fiktiivisiin dialogeihin.

Nevalaisen analyysi paljasti, että korpusten puhekielisyyksissä oli huomattavia eroja. Supisuomen⁵ korpuksessa käytettiin selkeästi enemmän puhekielisiä persoonapronomineja (*mä, sä, mie* ja *sie*) kuin käännöskorpuksessa. (s. 8.) Muita mielenkiintoisia eroja oli omistusliitteiden käytössä ja äänneasuissa: käänössuomen korpuksessa käytettiin enemmän omistusliitteitä, kun taas supisuomen korpuksessa esiintyi enemmän muotoja, joissa omistusliite on jätetty pois. Myös muita puhekielisiä äänneasuja oli enemmän supisuomen korpuksessa, kun taas käännöskorpuksessa niitä ei löytynyt lainkaan. Nevalainen toteaaakin, että arkipuhekielistä sanastoa ja äänneasuja esiintyy tilastollisesti enemmän supisuomen korpuksessa kuin käännöskorpuksessa. Nevalainen (s. 19–20) huomauttaa myös, että vaikka hänen käyttämässään korpuksissa olikin puutteita, ne ovat luultavasti melko verrannollisia nimenomaan puhekielisyyksien käytön osalta.

Käänöskieltä ja alkuperäiskieltä ei Nevalaisen (s. 20) mukaan voi koskaan pitää keskenään täysin verrannollisina. Hän toteaa kuitenkin, että tutkimuksen perusteella voisi sanoa, että suomennetussa kaunokirjallisuudessa puhekielisyyksiä todellakin käytetään konservatiivisemmin kuin alun perin suomeksi kirjoitetussa kaunokirjallisuudessa.

Tiina Puurtinen (2005) on käsitellyt puhekielisyyttä suomennetuissa ja alun perin suomeksi kirjoitetuissa lastenkirjoissa. Hänen avainsana-analyysille perustuva korpustutkimuksensa paljasti, että käännettyssä lastenkirjallisuudessa esiintyy vähemmän puhekieliseksi luokiteltavaa sanastoa kuin alun perin suomeksi kirjoitetussa lastenkirjallisuudessa (s. 218). Puurtinen sai samantapaisia tuloksia esimerkiksi persoonapronominien käytöstä kuin Nevalainen (2003): supisuomalaisessa

⁵ Supisuomella tarkoitetaan tässä yhteydessä suomeksi kirjoitettua alkuperäistekstiä.

kirjallisuudessa persoonapronominien puhekielisiä muotoja esiintyi runsaasti, kun taas käännöskirjallisuudessa käytettiin kyseisten pronominien kirjakielisiä muotoja (Puurtinen 2005, 218.) Puurtisen mukaan näyttääkin siltä, että suomalaiset lastenkirjailijat pyrkivät jäljittelemään autenttista puhekieltä tai luomaan illuusion puhekielisydestä. Suomentajat puolestaan näyttäisivät pysyttelevän lähempänä kirjakielen normeja. Puurtinen toteaa, että ”tällaista konventionaalisuutta tai norminmukaisuutta onkin pidetty käännöskirjallisuudelle tyypillisenä”.

Myös oman kokemukseni perusteella Nevalaisen (2003) ja Puurtisen (2005) saamat tutkimustulokset tuntuivat pitävän paikkansa ainakin osassa käännettyä kirjallisuutta. Tarkastelen myöhemmin sitä, päteekö tämä Nevalaisen saama tutkimustulos myös oman tutkimusaineistoni kohdalla (ks. osio 5.3).

Ben-Shahar (1994) näkee fiktiivisen dialogin käänöksissä eksplisiittistymisen merkkejä. Hän käyttää esimerkkinä dialogeissa esiintyviä ”aukkoja”, jotka lukijan on tarkoitus täyttää kontekstin antamien vihjeiden perusteella. Ben-Shaharin (s. 199) mukaan kääntäjillä on taipumus täydentää näitä aukkoja ja siten tehdä käännöksen dialogista koherentimpaa ja eksplisiittisempää kuin alkutekstin dialogi on. Esimerkiksi elliptisistä ja keskeneräisistä lauseista saatetaan tehdä täydellisiä lauseita, epäselvät deiktiset ilmaukset saatetaan korvata eksplisiittisemmillä sanoilla ja viittaussuhteet voidaan tehdä selkeämmiksi. Näin kääntäjä ikään kuin täyttää dialogin aukot kohdelukijan puolesta.

Vaikka Sari Eskola (2002) ei käsittelekään fiktiivistä puhetta, joitakin hänen tekemiään havaintoja voidaan soveltaa fiktiivisen puheen kääntämiseen. Eskola (2002, 262) tarkastelee muun muassa lauseenvastikkeita ja kääntämisen universaaleja. Hän esittää, että käänöksissä esiintyvien kielielementtien epätyypillisiin frekvensseihin vaikuttaa osaltaan lähdekieli. Kohdekielelle ainutlaatuisia ilmaisukeinoja ei käytetä käänöksissä samassa määrin kuin supisuomalaisissa teksteissä, varsinkaan jos niille ei ole lähdetekstissä stimulusta. Syynä tähän Eskola esittää sitä, että lähdekieli vaikuttaa kääntäjän valintoihin. Eskolan esittämillä ajatuksilla on mielenkiintoinen yhteys

fiktiivisen puheen kääntämiseen. Kun otetaan huomioon, että puhekielen ilmaisumuodot ja fiktiivisen puheen konventiot vaihtelevat usein huomattavasti eri kielissä ja kulttuureissa, nähdään, että tämä voi vaikuttaa myös fiktiivisen puheen kääntämiseen.

Puhutun kielen voidaan ajatella sisältävän ainutlaatuisia kielen elementtejä, ainakin siitä näkökulmasta, että puhuttu kieli eroaa huomattavasti kirjoitetusta kielestä. Siten tietyt, puhutulle kielelle tyypilliset elementit voivat olla harvinaisia kirjoitetussa kielessä. Jos siis lähdekielen vaikutus pätee myös fiktiivisen puheen kääntämiseen, sillä voi olla huomattava vaikutus siihen, millaista puhetta käännettyissä teoksissa esiintyy. Tässä voisi olla yksi syy sille, miksi käännöskirjallisuuden fiktiivinen puhe eroaa alun perin suomeksi kirjoitetun kirjallisuuden puheesta. Piirteet, joille ei ole vastinetta esimerkiksi englannissa, kuten persoonapronominien puhekieliset muodot tai *se*-pronominin käyttäminen henkilöön viitattaessa, saattavat siten jäädä käyttämättä käännoksissä, koska kääntäjällä ei ole stimulusta niiden käyttöön.

4.1.1.2 Sanastollisten keinojen korostuminen käännoksissä

Useissa fiktiivisen puheen kääntämistä käsittelevissä artikkeleissa, joita olen tutkielmaani varten lukenut (esim. Nevalainen 2003, Englund Dimitrova 1997 ja Ben-Shahar 1994), kiinnitetään huomiota siihen, että käännoksissä käytetään sekä enemmän sanastollisia keinoja kuin vastaavissa alkuperäiskielisissä teksteissä että enemmän sanastollisia keinoja kuin lähdeteksteissä. Ilmeisesti sanastolliset keinot ovat kääntäjän kannalta helpoin tapa luoda puheen illuusiota. Seuraavassa esittelen sanastollisten keinojen käytöstä tehtyjä havaintoja.

Korpustutkimuksensa perusteella Nevalainen (2003, 19) kirjoittaa, että näyttäisi siltä, että kääntäjän ja suoraan suomeksi kirjoittavan puhekielistämisstrategioissa on huomattavia eroja. Nevalaisen havaintojen mukaan suomennoksissa käytetään eniten sanastollisia keinoja, kun taas alun perin suomeksi kirjoitetuissa teoksissa yleisimpiä ovat äänneopilliset keinot. Esimerkiksi

erilaiset huudahdus- ja täytesanat näyttäisivät olevan käännöksissä usein käytetty puhekielistämiskeino (s. 17).

Myös Ben-Shaharin (1994, 203) mukaan fiktiivisen dialogin kääntämisessä korostuu sanastollisten keinojen käyttö. Vaikka Ben-Shahar (s. 218) tarkasteleekin nimenomaan hepreaksi kääntävien kääntäjien dialogin kääntämisessä käyttämiä strategioita, hän huomauttaa, että useimmat hänen tekemänsä havainnot pätevät myös muiden kielten suhteen. Sanastollisten keinojen ylikorostumista käännöksissä Ben-Shahar (s. 203) selittää sillä, että sanaston tasoon on helpompi kiinnittää huomiota kuin esimerkiksi lauserakenteisiin tai rytmiin. Lisäksi hän yhdistää sanastollisten keinojen käytön kääntäjien taipumukseen keskittyä dialogin referentiaaliseen funktioon. Puhutun ja kirjoitetun kielen lauserakenteet eivät myöskään välttämättä eroa kovin paljoa toisistaan, mikä osaltaan voi vaikuttaa siihen, että sanastolliset keinot nousevat selvemmin esille.

Tarkastellessaan murteen kääntämistä ruotsalaisen Vilhelm Mobergin romaanissa *Din stund på jorden* ja sen käännöksissä englantiin ja venäjään Birgitta Englund Dimitrova (1997) havaitsee samantapaisen tendenssin kuin Nevalainen ja Ben-Shahar. Englund Dimitrovan (s. 62) mukaan sekä englannin- että venäjänkielisessä käännöksessä dialogin rakentamisessa on keskitytty sanastollisiin ja morfosyntaktisiin piirteisiin, kun taas alkutekstissä käytetään pääosin äänneopillisia keinoja.

Alkutekstissä ja sen käännöksessä käytettyjä fiktiivisen puheen luomiskeinoja vertailtaessa on hyvä ottaa huomioon se, että puhekielen illuusiota luodaan eri kielissä osin eri keinoin. Toisessa kielessä äänneopilliset keinot saattavat olla tärkeämpi fiktiivisen puheen luomiskeino kuin sanastolliset keinot – ja päinvastoin. Kuitenkin se, että sanastollisten keinojen yleisyydestä käännetyissä dialogissa on löytynyt todisteita useista eri kielistä ja kielipareista, kertoo siitä että kyseessä voi sittenkin olla yleinen fiktiivisen puheen kääntämiseen liittyvä tendenssi. Itse näkisin, että sanastollisten keinojen runsaan käytön taustalta voi hyvinkin löytyä se Ben-Shaharin mainitsema seikka, että sanastolliseen tasoon on helpoin kiinnittää huomiota.

4.1.1.3 Puheen variaation kääntäminen

Osa fiktiivisen puheen kääntämiseen keskittyvästä tutkimuksesta tarkastelee erilaisten kielivarianttien kääntämistä ja siihen liittyviä ongelmia. Varianteista erityisesti maantieteelliset murteet ja sosiolekit tuottavat kääntäjille päänvaivaa, sillä niille löytyy harvemmin sopivia vastineita kohdekielestä. Kuitenkin esimerkiksi murre voi olla tärkeä tekijä teoksen kokonaisuuden ja henkilökuvauksen kannalta. Seuraavassa tarkastelen kielen variaation kääntämisestä tehtyjä tutkimuksia. Puhujakohtaisen variaation lisäksi myös tilannekohtainen variaatio (esim. rekisteri) voi tuottaa ongelmia kääntämisessä. Käsittelen myös tilannekohtaista variaatiota, tarkemmin ottaen sävyn kääntämistä Puurtisen (1998) artikkelin pohjalta.

Englund Dimitrova (1997) on tutkinut maantieteellisen murteen kääntämistä ruotsalaisen Vilhelm Mobergin romaanissa *Din stund på jorden* ja sen käännöksissä englantiin ja venäjään. Englund Dimitrovan (s. 50) mukaan Moberg kiinnittää erittäin paljon huomiota murteen autenttisuuteen teoksissaan. Murteen pääfunktio alkuteoksessa on henkilöiden sitominen paikkaan ja aikaan ja tämä funktio on siten olennainen osa teoksen kokonaisuutta (s. 58).

Teoksen englanninkielisessä käännöksessä ei Englund Dimitrovan (s. 58–59) mukaan käytetä lainkaan murrepiirteitä. Alkuteoksen murrepiirteet on enimmäkseen korvattu yleiskielellä, jossa on mukana joitakin arkipuhekielen piirteitä. Myöskään teoksen venäjänkielisessä käännöksessä ei käytetä lainkaan murteellista kieltä. Englanninnoksesta poiketen venäjänkielisessä käännöksessä dialogi on kuitenkin erittäin vahvasti arkipuhekielistä (s. 60). Englund Dimitrova (s. 62) löytää teoksen englannin- ja venäjänkielisistä käännöksistä mielenkiintoisia yhtymäkohtia sen lisäksi, ettei kummassakaan yritetä luoda murteellista vaikutelmaa. Kuten aikaisemmin mainitsin, molemmissa käännöksissä käytetään enimmäkseen sanastollisia tai morfosyntaktisia keinoja, kun alkuteoksen dialogissa käytetään pääosin äänneopillisia keinoja ja poikkeavia kirjoitusasuja.

Ritva Leppihalme (2000) puolestaan tarkastelee Kalle Päätalon *Koillismaa*-romaanin englanninkielistä käännöstä. Hän lähtee liikkeelle alkutekstin ja käännöksen vertailusta, mutta ottaa huomioon myös kääntäjän tekemien valintojen taustalla olevat syyt. *Koillismaassa* murre, ja hahmojen puhe yleensäkin, on erittäin tärkeä henkilökuvauksen väline. Teoksessa esiintyy sekä maantieteellisiä että sosiaalisia murteita, mutta Leppihalmeen (s. 249) mukaan alueen merkitys nousee tärkeimmäksi. Hän käyttää teoksessa käytetyistä murteellisuuksista termiä alueelliset piirteet (*regionalisms*). Murretta käytetään teoksessa pääosin dialogissa, joskin myös kertovaan tekstiin on paikoittain ripoteltu murteellissävyisiä sanoja. Henkilöiden puheen alueelliset piirteet toimivat henkilökuvauksen välineinä, mutta ne kuvaavat myös romaanin sosio-kulttuurista todellisuutta.

Leppihalmeen (s. 250) mukaan alkutekstissä murteellista puhetta on luotu pääasiassa sanastollisten ja äänneopillisten keinojen avulla. Myös lauserakenteita ja sanajärjestyksiä käytetään murteellisen vaikutelman luomiseksi. Teoksen englanninkielisessä käännöksessä sanastollisia keinoja oli käytetty hyvin vähän suhteessa alkutekstiin, ja äänneopillista ja lauseopillista variaatiota esiintyi tuskin lainkaan. Käännöksessä sanastolliset murteellisuudet on lähes kautta linjan korvattu yleiskielisellä sanastolla (s. 251). Leppihalme toteaa, että mitä tärkeämpiä tietyt piirteet ovat alkuteoksessa, sitä enemmän tekstistä katoaa, jos nämä piirteet jäävät käännöksessä huomiotta. Leppihalmeen tarkastelemassa teoksessa esimerkiksi dialogi on kirjan alussa tärkeä väline henkilöihahmojen esittelemisen kannalta, ja myöhemmin henkilöihahmojen käyttämässä kielessä esiintyvät erot korostavat heidän sosiaalisia suhteitaan. Analyysin perusteella Leppihalme (s. 252) toteaa, että hänen tutkimuksensa näyttäisi tukevan Englund Dimitrovan (1997) esittämää hypoteesia, jonka mukaan käännöksillä on taipumus siirtyä puhekielisyys-kirjakielisyys -jatkumolla kirjakielisempään suuntaan. Nämäkin tutkimustulokset siis näyttäisivät tukevan hypoteesia, jonka mukaan fiktiivisen puheen käännökset ovat konventionalisempia kuin lähtötekstinsä.

Myös Ann-Kathrin Gustafsson (1993) on tarkastellut murteen kääntämistä. Hän käsittelee Ulla Lena Lundbergin romaania *Leo* ja sen suomennosta. Gustafssonin (s. 116) mukaan

alkutekstissä käytetään fiktiivisen puheen luomiseen sanastollisia keinoja, poikkeavia kirjoitusasuja ja lauseopillisia keinoja. Suomennoksessa alkuteoksen murteellinen puhe on pääosin käännetty kirjakielen normeja noudattelevaksi puheeksi. Toisinaan suomennoksessa käytetään joitakin sanoja tai sanontoja, jotka ilmentävät että kyse on yleiskielestä poikkeavasta ilmaisusta, mutta Gustafssonin (s. 118–119) mukaan nämäkin ovat suhteellisen harvinaisia. Gustafsson toteaa myös, ettei suomennoksessa ole yritetty korvata alkuteoksen murretta millään vastaavalla suomalaisella murteella, mutta hän ei ota kantaa siihen, olisiko näin pitänyt tehdä.

Se, missä määrin lähtökielisiä murteita voidaan korvata kohdekielisillä murteilla, on kiistelty aihe käännostutkimuksen parissa. Yleinen käsitys taitaa olla, että koska eri kielten murteet eivät vastaa toisiaan kielellisiltä piirteiltään tai sosiaalisilta konnotaatioiltaan, niitä ei voi korvata toisilla murteilla (esim. Ekholm-Tiainen 2003, 72). Lisäksi kohdekielen murteen käyttämisessä on aina se riski, että puhe ja sitä kautta henkilöhahmo sijoittuu ristiriitaisesti kohdekieliseen kontekstiin (Ekholm-Tiainen 2003, 89). Käsittelen myöhemmin Ekholm-Tiaisen ehdotusta maantieteellisten ja sosiaalisten murteiden kääntämiseen.

Kielen tilannekohtaista variaatiota kääntämisessä käsittelee Puurtinen (1998) artikkelissaan “Tenor in Literary Translation”. Hän lähestyy aihetta laajemmin rekisterin, ja tarkemmin sävyn käsitteen kautta. Puurtisen (1998, 159) mukaan fiktiivisten dialogien rekisteri, ja erityisesti niissä esiintyvät muodollisuuden ja kohteliaisuuden eri asteet, ovat tärkeitä tilanteiden ja hahmojen kuvaamisen keinoja. Puurtinen määrittelee rekisterin kielen tilannekohtaisena vaihteluna. Sävy puolestaan on rekisterin osa-alue, joka käsittää kielen henkilöiden välisiä suhteita kuvaavat elementit (esim. sosiaalinen välimatka ja eri osapuolten asema). (s. 160.) Kaunokirjallisessa dialogissa käytetyn rekisterin siirtämiseen toiselle kielelle vaikuttavat käytettävissä olevat kohdekielen keinot, kohdekulttuurin kielenkäyttöä eri tilanteissa – myös fiktiivisissä tilanteissa – määrittelevät normit, käänösnormit sekä käänöksen tarkoitus. (s. 159.)

Puurtinen (s. 161–162) jakaa sävyn Bellin (1991, 186–188) mukaisesti neljään eri tasoon, joista Puurtinen käsittelee ainoastaan muodollisuutta (*formality*) ja kohteliaisuutta (*politeness*). Puurtisen mukaan sävyllä on useita funktioita kirjallisuudessa. Autenttisisessa keskustelussa käytetyn sävyn imitoiminen dialogissa auttaa luomaan vaikutelman todenmukaisesta keskustelusta. Rekisterin tai sävyn kautta voidaan myös helposti kuvata henkilöihahmoja. Lisäksi sävyn avulla voidaan kuvata henkilöihahmojen välisiä tilanteita tai suhteita tuomalla esiin esimerkiksi vihan, epäilyksen tai hellyyden kaltaisia tunnetiloja. (emt. 162.)

Lisäksi Puurtinen esittää neljättä, yläkäsitteenä toimivaa sävyn käyttöä: tunnusmerkittä tai, Hatimia ja Masonia (1997) mukaillen, dynaamista sävyn käyttötapaa. Tällä Puurtinen viittaa siihen, että henkilöihahmon odottamattoman tai tilanteen normeja rikkovan kielenkäytön avulla kirjailijat voivat luoda erityismerkityksiä, esimerkiksi huumoria tai ironiaa. Järjestelmällisesti käytettynä dynaamisella sävyllä voidaan luoda syvempiäkin merkityksiä, jotka osaltaan tuottavat kääntäjälle vaikeuksia. (s. 168.) Staattisessa käytössä puolestaan odotukset täytetään ja sävy on tunnusmerkitön. (s. 162.)

Sävyn kääntäminen ei ole koskaan yksioikoinen prosessi, mikä johtuu osaltaan kielten keskinäisistä eroista. Sävy muodollisuutta ja kohteliaisuutta säätelevine kategorioineen on aina kielikohtainen. Lisäksi sävyn kääntämiseen, kuten muuhunkin kääntämiseen, vaikuttavat kulttuuriin ja ideologiaan liittyvät seikat. (s. 163.) Puurtinen toteaa, että se, millainen sävy kussakin tilanteessa katsotaan soveliaaksi, riippuu kielestä ja kulttuurista. Kohdekulttuurin kielenkäyttöä eri tilanteissa säätelevät normit puolestaan voivat erota paljonkin lähdekulttuurin vastaavista normeista. Se, muokataanko lähdetekstissä käytettyä sävyä kohdekulttuurin normien mukaiseksi, riippuu taas paljolti kohdekulttuurin (käännös)kirjallisuutta säätelevistä normeista. Puurtinen (s. 163) huomauttaa, että käännöskirjallisuutta koskevat normit ovat usein erilaisia kuin alkuperäiskirjallisuutta koskevat normit. Usein käännöskirjallisuuden normisto ikään kuin laahaa alkuperäiskirjallisuuden perässä, ja siten käännöskirjallisuus on monissa kulttuureissa

konventionaalista, joskus jopa konservatiivista (ks. myös Nevalainen 2003, käännosten konservatiivisuus -hypoteesi).

Puurtinen (s. 164) toteaa, että jos kyseessä on staattinen sävy ja käännoksen funktio ja käännošnormit vaativat staattisuuden säilyttämistä, tulisi kohdetekstiin luoda vastaavanlainen kohdekielinen sävy. Joskus kuitenkin rekisterin säilyttämiseksi on lähdetekstissä käytettyyn sävyyn tehtävä muutoksia, jotta kohdelukijoiden odotukset ja kohdekulttuurin normit täytyisivät. Hän lisää, että kaunokirjallisessa kääntämisessä on tärkeää, että kääntäjä osaa tunnistaa ja tulkita sävyn muutoksia ja eri muotoja. Puurtisen (s. 171–172) mukaan sekä sävyn säilyttäminen että muuttaminen ovat hyväksyttäviä ratkaisuja, riippuen tilanteesta ja käännoksen funktiosta. Hän kuitenkin huomauttaa lopuksi, että suuret muutokset päähenkilön puheen sävyssä voivat vääristää tästä henkilöstä muodostuvaa kuvaa ja siten koko teoksen kokonaisuutta, vaikka muutokset näyttäisivätkin tarpeellisilta kohdekulttuurin normien näkökulmasta.

Puurtisen artikkelin ja omien käsitystenikin pohjalta näyttää siltä, että tilannekohtaista kielen variaatiota on helpompi kääntää kuin käyttäjäkohtaista variaatiota (erityisesti sosiaalisia ja maantieteellisiä murteita). Tosin tilannekohtainen variaatiokin aiheuttaa kääntäjälle omat ongelmansa, eikä sen kääntämistä suinkaan voida pitää millään tavalla yksinkertaisena tehtävänä.

4.1.1.4 Ovatko dialogien käännot alttiita ”epäadekvaattiuudelle”?

Ben-Shaharin (1994, 196) mukaan onnistunut dialogin käänno edellyttää sekä tekstin lingvististen, poeettisten että pragmaattisten tasojen huomioon ottamista. Ben-Shaharin (s. 197) keskeinen väite on, että fiktiivinen dialogi on erityisen altis epäadekvaateille käännoksille (inadequate translation). Hänen mukaansa kääntäjillä on taipumus jättää lingvistis-poeettis-pragmaattisesta alkutekstistä huomiotta pragmaattinen, tai jopa poeettinen ja pragmaattinen taso.

Ben-Shahar (s. 200) mainitsee heprealaisen käännöskirjallisuuden poikkeavan tilanteen: koska heprean kieltä käytettiin pitkään ainoastaan muodollisissa tilanteissa, muodollinen käyttö siirtyi myös hepreankieliseen kirjallisuuteen. Heprealaisessa kirjallisuudessa ei siten ollut malleja arkikielisen puheen illuusion luomista varten, joten kirjailijat ja kääntäjät yhtä lailla olivat ymmällään dialogien suhteen. Ben-Shaharin (s. 203) mukaan kääntäjät turvautuvat fiktiivistä puhetta kohdatessaan kolmenlaisiin strategioihin: dialogin muuntamiseen huolitellulle yleiskielelle, eräänlaisen keinotekoisen puhetyylin luomiseen ja autenttisen puhutun heprean piirteiden valikoivaan käyttöön. Vaikka artikkelin kirjoittamisajankohtana kääntäjät käyttivätkin jo aiempaa enemmän autenttisia puhutun kielen piirteitä, Ben-Shahar näkee silti että dialogin kääntämisessä hepreaksi on ongelmia. Hänen mukaansa kääntäjät käyttävät yhä vieläkin runsaasti keksittyjä puhekielen elementtejä ja imitoivat lähdekielten foneettisia järjestelmiä. Mielenkiintoista on se Ben-Shaharin toteama seikka, että heprealaisen käännöskirjallisuuden dialogi on vieläkin pääosin keinotekoisena oloista, kun taas heprealaisessa alkuperäiskirjallisuudessa käytetään reilusti puhekielen piirteitä. Näyttäisi siltä, että tässäkin tapauksessa käännöskirjallisuus on fiktiivisen puheen osalta konventionaalisempaa kuin alkuperäiskirjallisuus.

Ben-Shahar ei määrittele tarkemmin, missä merkityksessä hän käyttää sanaa *inadequate*, mutta sen voisi olettaa liittyvän käännösten hyväksyttävyyteen. Ekholm-Tiainen (2003, 43) puhuu esimerkiksi kaunokirjallisten käännösten tulkinnallisesta hyväksyttävyydestä, jossa hyväksyttävyyttä nähdään sen kautta, että kohdelukijalle tulisi tarjota samat tulkinnalliset mahdollisuudet kuin lähtötekstin lukijalle. Fiktiivisen puheen käännösten arviointi ei kuitenkaan ole mikään yksioikoinen kysymys. Esimerkiksi Leppihalme (2000, 267) esittää, että alkuteoksen kielellinen ainutlaatuisuus ei aina suinkaan ole kohdelukijan kannalta nähtynä tärkeää. Erityisesti käännettäessä pienestä kulttuurista suurempaan, ja myös käännettäessä suurille yleisöille, teoksen kielellisellä identiteetillä ei tunnu olevan niin suurta merkitystä. Kohdelukijat eivät välttämättä edes tiedä kaivata dialogiin kielellistä variaatiota, jos teos tarjoaa heille jotakin muuta. Esimerkiksi

Leppihalmeen esittämässä tapauksessa Päätalon romaanin käännös tarjosi amerikansuomalaisille ja heidän jälkeläisilleen mahdollisuuden kurkistaa entisen kotimaan historiaan. Kuitenkin Leppihalme (s. 266–267) esittää, että olisi mielenkiintoista, jos teoksesta tehtäisiin uusi käännös, jossa kiinnitettäisiin enemmän huomiota kielellisiin seikkoihin. Tosin tämä on Leppihalmeen mukaan taloudellisista syistä epätodennäköistä.

Vaikka en itse arvioikaan tutkimusaineistoni käännöksen hyväksyttävyyttä, aihe on silti mielenkiintoinen. Tutkimukset ja omat kokemuksenikin näyttäisivät viittaavan siihen, että fiktiivisen puheen käännöksistä voi kadota jotain olennaista. Kääntäjät voivat toki käyttää kompensoivia strategioita, mutta kun itse katson aihetta henkilökuvauksen näkökulmasta, tuntuu siltä, etteivät kääntäjät välttämättä aina osaa nähdä fiktiivisen puheen merkitystä henkilökuvauksessa. Henkilöhahmot ovat kuitenkin loppujen lopuksi useimmissa romaaneissa keskeisessä asemassa, ja heistä muodostuva käsitys voi olla teoksen kokonaisuuden kannalta olennainen. Tämänkin vuoksi olisi tärkeää tutkia fiktiivistä puhetta ja sen kääntämistä nimenomaan henkilökuvauksen kannalta.

4.1.1.5 Kirjailijalla ja kääntäjällä osin erilaiset strategiat

Nevalainen (2003, 10) esittää, että kirjailijan ja kääntäjän puhekielistämisstrategioissa voi olla eroja: on mahdollista, että kirjailijan käsitys puhekielen vaikutelman luomisesta ei ole yhtä selväpiirteinen kuin kääntäjän, eikä kirjailija näe puhekielistämistä samalla tavalla strategiana kuin kääntäjä. Nevalaisen kysymys kuuluukin, ”eroavatko kirjailijan ja kääntäjän strategiat toisistaan, ja jos eroavat, niin millä tavoin”.

Nevalainen (s. 11) esittää korpusanalyysinsä perusteella, että käännöskorpuksen ”piirremäärien selvempi kasautuminen yhdelle alueelle näyttääkin korostavan puhekielistämisen strategianomaisuutta nimenomaan käännöksissä.” Nevalaisen mukaan käännösstrategia sisältää

tiettyjä valikoituja piirteitä, kun puolestaan kirjailija ei käyttäisi puhekielisyyksiä niinkään strategianomaisesti, ja siten hänellä olisi käytettävissään laajempi valikoima. Nevalainen huomauttaa, että kääntäjän tapa toimia riippuu kuitenkin aina myös alkutekstistä, eikä kaikissa alkuteksteissä välttämättä käytetä puhekielisyyksiä. Alkutekstissä käytettyjen puhekielisyyksien määrä ja laatu riippuu puolestaan alkutekstin kirjoittajasta, hänen tyylistään ja lähdekielelle mahdollisista keinoista. Lisäksi käännökseen vaikuttavat kääntäjän kyvyt hyödyntää puhekielisyyksiä käänöksessään ja se, missä määrin kääntäjällä ”on lupa” käyttää puhekielisyyksiä.

4.1.2 Mahdollisia syitä fiktiivisen puheen kääntämisen tendensseille

Nevalainen (2003, 19) esittää, että hänen havaitsemilleen eroille käännosten ja supisuomalaisten tekstien välillä⁶ voi olla useampiakin syitä. Ensinnäkin, voi olla että kääntäjät käyttävät puhekielisyyksiä varovaisemmin kuin suoraan suomeksi kirjoittavat. Tällöin käännettyä fiktiota voidaan pitää puhekielisyyksien suhteen konservatiivisempänä kuin suomalaista fiktiota. Toiseksi, on myös mahdollista että lähdeteksteistä ei löydy tarpeeksi herätteitä puhekielisyyksien käytölle käänöksissä. Nevalaisen (s. 20) mukaan kirjailijalla on työssään yleensä enemmän vapauksia kuin kääntäjällä, myös puhekielisyyksien käytön suhteen. Kääntäjän työhön nimittäin vaikuttavat aina ”kielten ja kulttuurien väliset erot, alkuperäistekstin ominaisuudet sekä kustantajan ja lukijoiden asettamat vaatimukset”.

Puurtinen (2005, 218) puolestaan ehdottaa syyksi käännetyn lastenkirjallisuuden konventionaalisuudelle puhekielisyyksien käytössä sitä, että lastenkirjallisuudessa on vieläkin vallalla ”opettavaisuuden vaatimus”. Yleisesti nähdään, että lastenkirjallisuuden tulisi tavalla tai

⁶ Nevalaisen (2003, 19) havaintojen mukaan suomennoksissa käytetään eniten sanastollisia keinoja, kun taas alun perin suomeksi kirjoitetuissa teoksissa yleisimpiä ovat äänneopilliset keinot..

toisella opettaa lukijaansa, näin myös kielenkäytön osalta. Puurtinen esittääkin, että tätä opettavuisuuden vaatimusta ehkä noudatetaan voimakkaammin kääntäjien parissa: ”vaikka supisuomessa puhekieli on jo yleistynyt, käännössuomi pitää edelleen kiinni vanhoista oikeakielisyyden normeista”(s. 218).

Myös Englund Dimitrova (1996, 62–64) pohtii syitä, jotka vaikuttavat siihen, miten kääntäjät käsittelevät murteita käännöksissään. Yksi mahdollinen syy on Englund Dimitrovan mukaan kääntäjien näkemys omasta asemastaan: kääntäjät eivät välttämättä pidä omaa asemaansa samanarvoisena kuin kirjailijoiden asemaa, eivätkä sen vuoksi anna itselleen lupaa toimia luovasti esimerkiksi murteiden suhteen. Toinen mahdollinen syy on se, että kääntäjät pitävät kielentuntemuksensa perusteella mahdottomana tietyn murteen siirtämistä kohdekielelle. Kohdekielisen murteen käyttäminen voidaan myös nähdä liian kotouttavana käännösstrategiana. Vallitsevat (käännös)kirjallisuutta koskevat normitkin voivat vaikuttaa, esimerkiksi siten että normit eivät salli murteen tai slangin käyttämistä käännöksissä.

Leppihalme (2000, 258–263) ottaa myös huomioon kääntäjän strategian ja valinnat. Leppihalmeen tarkasteleman käännöksen (Päätalon romaani *Koillismaa*) taustalla oli halu tarjota Yhdysvaltoihin muuttaneiden suomalaisten jälkeläisille kirjallisuutta, joka kertoo Suomesta ja sen historiasta. Leppihalmeen mukaan kääntäjä itse on todennut, että alkutekstin murteiden siirtäminen Yhdysvaltoihin ei ole toimiva ratkaisu. Kääntäjä on kuitenkin käyttänyt kompensoivia strategioita, kuten erilaisia lisäyksiä (esim. lievät kiro sanat) ja alkutekstin ilmausten suoria käännöksiä, jolloin syntyy eksoottinen vaikutelma. Eksoottista vaikutelmaa käännökseen tuovat myös muutamat suomenkieliset sanat, jotka on säilytetty sellaisenaan.

Ben-Shahar (1994, 198–199) esittää useita mahdollisia syitä sille, miksi dialogin kääntäminen on erityisen altista epäadekvaattiuudelle. Ensinnäkin kulttuurien ja kielten erot aiheuttavat kääntäjälle ongelmia – kaikille lähdekielen piirteille ei välttämättä ole lainkaan vastineita kohdekielessä. Toiseksi, kääntäjillä on Ben-Shaharin mukaan taipumus keskittyä tekstin

lingvistisiin ominaisuuksiin – usein päähuomio kiinnittyy tällöin dialogin referentiaaliseen funktioon eli informaation välittämiseen. Kääntäjä saattaa nähdä dialogin ei-referentiaaliset elementit referentiaalisina ja antaa niille käännöksessä liian suuren semanttisen painoarvon. Esimerkkeinä Ben-Shahar käyttää faattisen funktion omaavia sanoja ja fraaseja. Lisäksi kääntäjä ei välttämättä edes tiedosta, että joillakin dialogin elementeillä ei ole referentiaalista funktiota, eikä hän ota huomioon dialogin paralingvistisiä piirteitä.

4.2 Fiktiivisen puheen kääntämisen käytännön kysymyksiä

Nevalainen (2003, 20) toteaa, että kaunokirjallisuuden kääntäminen on jo alun alkujaan illuusion luomista. Kääntäjä rakentaa lukijalle illuusiota siitä, että kyseessä on alkuperäinen teksti. Puhekielisyyskäyttävä kääntäjä puolestaan rakentaa tavallaan kaksinkertaista illuusiota. Fiktiivistä puhetta käsittelevä kääntäjä kohtaa käytännön työssä monenlaisia haasteita. Tässä osiossa käsittelem joiakin näistä haasteista ja fiktiivisen puheen kääntämisen ongelmista ja etsin niille mahdollisia ratkaisuja. Lopuksi esittelen Ekholm-Tiainen (2003) hahmottelemia apukeinoja fiktiivisen puheen kääntämiseen.

4.2.1 Kielten erot

Monessa fiktiivisen puheen kääntämisestä käsittelevässä tutkimuksessa (mm. Ekholm-Tiainen 2003, Tiittula 2001, Nevalainen 2003, Hatim & Mason 1997) viitataan kielten eroihin ja niiden aiheuttamiin ongelmiin. Toki kielten ja kulttuurien erot aiheuttavat ongelmia kaikessa kääntämisessä ja kulttuurien välisessä kommunikaatiossa, mutta fiktiivisen puheen kääntämisessä ne näyttäisivät nousevan yhdeksi suurimmista potentiaalisista ongelmakohdista. Murteiden ja muun

kielellisen variaation kääntämisen vaikeutta olen jo käsitellytkin (ks. 4.1.1), mutta ne ovat vain yksi osa-alue jolla kielten väliset erot ilmenevät. Fiktiivisen puheen kääntämiseen vaikuttavia kielten välisiä eroja löytyy usein kaikilta kielen tasoilta. Otan mukaan kielten välisiin eroihin myös tiettyjen tilanteiden vaatimat kielelliset muodot ja käyttäytymismallit. Vaikka ne eivät kuulu kokonaisuudessaan kielen piiriin, niillä on kuitenkin oma vaikutuksensa fiktiivisen puheen luomiseen niin alkukielellä kuin kohdekielellä (esim. kohteliaisuusmuodot, puhuttelu). Fiktiivistä puhetta ei voi erottaa kontekstistaan ilman että sen merkitykset katoavat. Keskityn englannin ja suomen välisiin eroihin, koska ne ovat olennaisimpia työni kannalta. Kyseessä on melko yleisluontoinen katsaus.

Puhekielen kääntämisen yhteydessä Nevalainen (2003, 5) toteaa, että vaikka kääntäjä saa puhekieltä kääntäessään eteensä paljolti samanlaisia ongelmia kuin kirjailija, kääntäjän työtä rajoittavat useat seikat, jotka eivät vaikuta kirjailijan työhön. Kielten erot aiheuttavat paljon ongelmia: eri kielissä on erilaisia tyylillisiä järjestelmiä, ja eri kielimuotojen väliset suhteet vaihtelevat kielittäin. Joskus kielimuotoja erottavat piirteet sijaitsevat eri kielissä täysin eri tasoilla. Nevalainen huomauttaa, että esimerkiksi englannin kohdalla on mahdotonta esittää suomeksi ”kaikkia sosiaaliryhmästä riippuvia englanninkielisen puheen tasoja”. Eri kielten murteet ja sosiolektit eivät myöskään koskaan vastaa toisiaan täydellisesti.

Ingo (1999, 159) huomauttaa Nevalaisen (2003, 4) mukaan, että analyttisillä ja synteettisillä kielillä on osin erilaiset puhekielistämisstrategiat. Englannin kaltaisen analyttisen kielen tärkein puhekielen illuusion luomisen keino on sanaston käyttö, kun taas synteettinen kieli, kuten suomi, hyödyntää myös äänne- ja muoto-opillisia ja lauseopillisia keinoja. Fiktiivisen puheen kääntämisen kannalta tämä on tärkeä eroavaisuus.

Ekholm-Tiainen (2003, 71; ks. myös Anhava 2000, 34) muistuttaa kielten eroista, että esimerkiksi standardienglannin (standard english) ja suomen yleiskielen puhutut muodot eivät vastaa toisiaan, vaikka näin usein oletetaan. Standardienglannin herättämät assosiaatiot ovat

yleisesti ottaen neutraalin leimattomia⁷, kun taas suomen yleiskieli on varsinkin arkisissa puhetilanteissa huomiota herättävän leimallista. Tämä johtuu siitä, että standardienglannilla on useita eritasoisia, eri puhetilanteisiin tarkoitettuja rekistereitä, jotka erottuvat toisistaan pääosin sananvalintojen kautta, kun taas suomen yleiskielessä ei ole arkista rekisteriä (Ekholm-Tiainen 2003, 71–72).

Hatim ja Mason (1997, 98–99) käsittelevät dialogin kääntämistä muodollisuuden ja kielen variaation näkökulmasta. He muistuttavat, että eri kielten muodollisuusasteikot eroavat toisistaan, joskus huomattavankin paljon. Tämä voi aiheuttaa ongelmia erityisesti dialogia käännettäessä. Hatimin ja Masonin mukaan ei pitäisi olettaa että eri kielissä olisi samanlaiset kirjoitetun ja puhutun kielen (classical/vernacular) asteikot. He tarkastelevat asiaa nimenomaan englannista muihin kieliin päin käännettäessä, ja toteavat että tällöin kohdekieli usein ikään kuin pakotetaan samaan jaotteluun kuin standardienglanti ja standardista poikkeava englanti. Tällainen ajattelu ei ota huomioon tilanteen asettamia vaatimuksia, vaan se näkee kielten eritasoiset variantit ainoastaan staattisina kategorioina.

Ekholm-Tiainen (2003, 72) lisää, että eri kielten erilaiset puhutun kielen variantit herättävät yleensä selkeästi kansallisuus-, paikallisuus- ja kulttuurisidonnaisia assosiaatioita. Eritoten englannin kielessä eri variantit ilmentävät puhujien sosiaalisia eroja tavoilla, joita voi olla vaikea tuoda esiin kohdekielellä. Ekholm-Tiainen kuvaa ongelmatilannetta seuraavasti:

”Mahdollisesti olennaisia, lähdetekstissä puheen kautta luotuja lähdekulttuurisia assosiaatioita on vaikea tai lähes mahdoton saada esiin kohdekielisen puheen kautta, ja toisinpäin kohdekielen tarjoamien materiaalien kohdekulttuurisidonnaisuus saattaa rajoittaa niiden suoraa soveltamista erilaisten henkilökuvausfunktioiden toteuttamiseen käänöksissä –”. (Ekholm-Tiainen 2003, 72)

Myös Englund Dimitrova (1996, 63–64) mainitsee tästä seikasta todetessaan, että kääntäjät saattavat pitää kohdekielisiä variantteja liian kohdekulttuuriin sitouttavina.

⁷ Tosin Ekholm-Tiainen (2003, 71) huomauttaa, että jos standardienglanti asetetaan vastakkain jonkin alueellisesti tai etnisesti leimallisen englannin kielen variantin kanssa, standardienglanti saa usein keskiluokkaisen leiman.

Tiittula (2001, 10) toteaa, että ne kielen piirteet, joilla voidaan ilmentää puheenomaisuutta, sijaitsevat usein eri kielissä kielen eri tasoilla. Hänen mukaansa suomen kielessä on foneeminen kirjoitusjärjestelmä, jossa sanojen ääntämys merkitään tarkemmin kuin esimerkiksi englannin kielessä. Englannissa sanalla on yksi kirjoitusasu, mutta se voidaan ääntää monella eri tavalla, riippuen puhujan maantieteellisestä taustasta ja koulutuksesta. Englannissa on tämän vuoksi helpompi myös kuvata poikkeavaa ääntämystä kirjoituksen avulla, kun taas suomessa tämä on mahdollista vain tietyiltä osin.

Jo tässä mainitut erot tuovat omat haasteensa fiktiivisen puheen kääntämiseen. Kielten välisiä eroja löytyy monilta kielen tasoilta, ja kaikista kielipareista. Kun kuitenkin seuraavissa luvuissa tarkastellaan Ekholm-Tiainen (2003) näkemyksiä fiktiivisen puheen kääntämisessä, huomataan, että todellisen puheen ja todellisten kielten erot eivät välttämättä olekaan niin tärkeitä kääntämisen kannalta kuin teoksen sisäinen maailma ja siinä esiintyvä fiktiivinen puhe.

4.2.2 Tulkitseminen osana käänösprosessia

Ekholm-Tiainen (2003, 43–44) korostaa kääntäjän roolia lukijana ja tulkitsijana.

Tulkitsemisprosessissa on hänen mukaansa erityisen tärkeää fiktiivisen puheen funktioiden tunnistaminen. Olen käsitellyt fiktiivisen puheen funktioita jo aikaisemmin (ks. 3.1), joten nyt keskityn vain tulkinnallisiin kysymyksiin ja siihen, miten tulkinta vaikuttaa käänösratkaisuihin. Ekholm-Tiainen toteaa, että koska fiktiivinen dialekti⁸ voi olla keskeisessäkin osassa teoksen kokonaisuuden muodostumisessa, fiktiivistä puhetta tulkitsevan (ja tuottavan) kääntäjän vastuu korostuu entisestään.

⁸ Ekholm-Tiainen mainitsee tässä kohdassa ainoastaan dialektin, mutta ajatuksen voi kyllä käsittää koskevan myös idiolektisiä henkilökuvausfunktioita.

Ekholm-Tiaisen (2003, 50) mukaan kääntäjän olisi tärkeä muistaa, että lähdetekstin fiktiivisen puheen funktioiden selvittämisessä ei välttämättä ole lainkaan olennaista lähdetekstin puheen vertaaminen todellisuuteen. Olennaisempaa olisi miettiä dialektisillä ja idiolektisillä puhetavoilla toteutettujen illuusioiden suhdetta teoksen sisäiseen maailmaan ja kokonaisuuteen. Tässä olisi hyvä ottaa vielä esiin se myös Ekholm-Tiaisen (2003, 49) toteama seikka, että fiktiivisen puheen tuottaminen on aina illusion luomista, eikä siinä välttämättä laisinkaan tavoitella realistisuutta tai todenmukaisuutta. Esimerkiksi murrettä käännettäessä kannattaisi Ekholm-Tiaisen mukaan ottaa huomioon se, että murteen autenttisuus voi hyvinkin olla lähdetekstin kirjoittajalle sivuseikka, kun taas tekstin luettavuus ja murteellisen vaikutelman syntyminen ovat tärkeämpiä.

Kääntäjän tulkinta on erityisen tärkeä silloin, kun teoksessa käytetään fiktiivisen puheen kautta toimivaa implisiittistä henkilökuvausta (Ekholm-Tiainen 2003, 46). Mitä enemmän tällaista implisiittistä henkilökuvausta käytetään, sitä suurempi vastuu kääntäjällä on, koska vaikutelma henkilöhahmoista syntyy pääosin näiden puheen kautta. Kun teoksessa käytetään pääosin implisiittistä henkilökuvausta, kaunokirjallisten henkilöhahmojen kokonaiskuva syntyy käyttäytymisen, ja useimmiten nimenomaan kielellisen käyttäytymisen, pohjalta. Tällöin kääntäjän tulkinta henkilöhahmoista siirtyy kohdelukijoille. Ekholm-Tiainen (2003, 46–47) puhuu kohdetekstin tulkinnallisesta hyväksyttävyydestä, eli siitä että kohdelukijoille tarjoutuvat vastaavat tulkinnalliset mahdollisuudet kuin lähdetekstin lukijoille. Tämä puolestaan vaatii kääntäjältä ”taitoa tunnistaa ja tulkita näitä henkilökuvausta palvelevia fiktiivisen puheen piirteitä”(s.47).

Ekholm-Tiainen (2003, 59) ehdottaa, että tulkintavaiheessa kääntäjän olisi hyödyllistä hahmotella fiktiivisestä puheesta erilaiset dialektiset ja idiolektiset funktiot: miten puhe toimii kussakin tilanteessa, tyypittääkö ja liittääkö se vai erottaako ja yksilöllistääkö se puhujansa. Tilannetta mutkistaa se, että samat puheen piirteet voivat toimia sekä dialektisesti että idiolektisesti. Ekholm-Tiainen huomauttaakin, että tämän vuoksi ”puhetapojen funktioita olisi tulkittava teoksen kokonaisuuden ja kaiken kontekstista paljastetun informaation kautta” (s.59).

Kuten fiktiivisen puheen funktioita käsiteltäessä tuli ilmi, puhe voi saada myös muita kuin hahmoa kuvailevia funktioita. Ekholm-Tiainen (2003, 59) mukaan dialektisesti tai idiolektisesti poikkeavia puhetapoja käytetään kirjallisuudessa usein koomisten tai satiiristen vaikutelmien luomiseen. Esimerkiksi murretta on perinteisesti käytetty huumorin keinona (ks. myös Leech & Short 1981, 170 ja Page 1973, 54). Murteen teho komedian tai satiirin välineenä on kuitenkin vähentynyt, kun murretta on alettu käyttää yhä enemmän ilmentämään henkilöhahmon itsenäisyyttä ja riippumattomuutta (Ekholm-Tiainen 2003, 59). Koomisia ja satiirisia funktioita voidaan toteuttaa myös muunlaisten puhetapojen avulla. Ekholm-Tiainen (s. 60) käyttää esimerkkinä tästä P.G. Wodehousen teoksia, joissa aristokraattista elämäntapaa parodioidaan pääosin puheen kautta. Koomisia ja satiirisia vaikutelmia voidaan luoda esimerkiksi liioittelemalla tiettyjä puheen piirteitä (Page 1973, 91). Kääntäjän olisi hyvä pystyä erottelemaan mahdollisesti satiirisia ja koomisia funktioita toteuttavat puhetavat, koska niiden kääntämisessä on taas otettava huomioon eri seikkoja kuin henkilökuvausta toteuttavien kielellisten elementtien kääntämisessä.

Toisinaan jotkut fiktiivisen puheen piirteet voivat palvella pääasiassa sitä tarkoitusta, että niiden avulla henkilöhahmot on helpompi erottaa toisistaan. Tällöin nämä puheen luomiseen käytetyt keinot toimivat eräänlaisina nimilappuina. (Page 1973, 15.) Esimerkkinä tällaisesta funktiosta Ekholm-Tiainen (2003, 58) käyttää Harry Potter -kirjojen rouva Weasleytä, jonka puheessa esiintyy usein puhuttelusana *dear*. Tulkinnan kannalta tällaiset, pääasiassa hahmon tunnistamista helpottamaan luodut puheen piirteet voivat olla hankalia. Ekholm-Tiainen toteaa, että kääntäjän toimintaan tässä tilanteessa vaikuttaa se, tulkitseeko hän edellä mainitun kaltaiset idiolektiset piirteet kokonaisuuden kannalta olennaisiksi vai ainoastaan dialogin värittämiseen käytetyiksi keinoiksi.

Olen käsitellyt fiktiivisen puheen tulkitsemista ainoastaan erilaisten henkilökuvausfunktioiden kannalta. Mainittakoon kuitenkin, että myös tilannekuvausfunktioita toteuttavat piirteet tuovat omat haasteensa kääntäjälle. Esimerkiksi Ekholm-Tiainen (2003, 68) tuo

esiin fiktiivisen puheen tilannesidonnaisia puolia, joilla on merkitystä myös henkilökuvauksen kannalta. En kuitenkaan käsittele tilannekuvausfunktioiden tulkitsemista tämän enempää, koska työni keskittyy fiktiivisen puheen henkilökuvausfunktioon.

4.2.3 Apukeinoja fiktiivisen puheen kääntämiseen

Ekholm-Tiainen tarjoaa useita apukeinoja fiktiivisen puheen kääntämiseen. Taustalla on koko ajan ajatus käännöksen tulkinnallisesta hyväksyttävyydestä (Ekholm-Tiainen 2003, 46–47). Kääntäjän tulkintaa käsittelee jo edellisessä luvussa, joten nyt keskityn muihin käännösprosessin osa-alueisiin fiktiivisen puheen kannalta.

Ekholm-Tiainen (2003, 92–93) toteaa sanastollisia fiktiivisen puheen luomiskeinoja käsitellessään, että jos halutaan luoda sanastollisilta ominaisuuksiltaan luontevaa fiktiivistä puhetta, tulisi kääntää ”tilanne tilanteena”. Itse näkisin, että tämä pätee pitkälti myös muihin fiktiivisen puheen luomiskeinoihin, ja itse asiassa sen voisi jopa yleistää koskemaan fiktiivisen puheen kääntämistä kokonaisuudessaan. Täten lähdekielinen puhetilanne muunnetaan ”funktioiltaan vastaavaksi” kohdekieliseksi puhetilanteeksi niin, että siinä käytetään kohdekielelle ominaisia idiomeja, puhuttelusanoja ja kohteliaisuusmuotoja – ja jos ajatellaan laajemmin, kohdekielen vastaavalle puhetilanteelle ominaisia äänne- ja muoto-opillisia ja lauseopillisiä piirteitä. Tietenkin huomioon on otettava myös erilaiset henkilökuvausfunktiot ja niiden toteutuminen puhetilanteessa. (Ekholm-Tiainen 2003, 92–93.)

Ekholm-Tiainen (2003, 70) mukaan kääntäjä saa tekstin tuottamisen mallit kohdekielisestä kirjallisuudesta (myös käännöskirjallisuudesta), ja siinä vallitsevista konventioista. Joidenkin tutkimusten (esim. Puurtinen 1998, 163; Puurtinen 2005, 218; Nevalainen 2003, 20) pohjalta vaikuttaa siltä, että kääntäjät ottavat mallinsa joko käännöskirjallisuudesta tai sitten vanhemmasta

kohdekielisestä kirjallisuudesta, sillä käännökset näyttävät olevan konservatiivisempia ja konventionaalisempia kuin kohdekielinen nykykirjallisuus.

Kääntäjä siis valitsee käyttämänsä fiktiivisen puheen luomiskeinot osin kohdekielisen (käännös)kirjallisuuden pohjalta. Lisäksi kääntäjän käyttämään keinovalikoimaan vaikuttavat lähdetekstin kielellisten piirteiden toteuttamat funktiot. Näin ollen lähtötekstissä käytetty kielivariantti ja sen suhde todelliseen kieleen ei olekaan niin tärkeä kuin voisi olettaa. Olennaista on se, mitä funktiota kyseinen variantti teoksessa toteuttaa. (Ekholm-Tiainen 2003, 90.) Myös valittaessa käännökseen puhutun kielen piirteitä tulee aina ottaa huomioon teoksen kokonaisuus ja se, mitä funktiota piirteet siinä toteuttavat. Ekholm-Tiainen (2003, 96) käyttää tästä esimerkkinä murteellisia piirteitä ja niiden funktioita: jos murteen funktio teoksessa on korostaa omien juuriensa kunnioittamista ja tervettä itsetuntoa, kääntäjän tulisi varoa, ettei hän käyttämillään keinoilla saa vahingossa aikaan koomista tai muuten alentavaa vaikutelmaa. Murteiden käytöstä Ekholm-Tiainen (s. 72) huomauttaa vielä, että käytetyn kielivariantin ei saisi myöskään tarkoituksetta luoda selkeitä assosiaatioita kohdemaahan tai kohdekulttuuriin. Tällöin voi syntyä ristiriitaisia vaikutelmia eivätkä henkilökuvausfunktiot välttämättä toteudu.

Ekholm-Tiainen (2003, 61) on koontanut luettelon kysymyksistä, joista voi olla kääntäjälle apua fiktiivisen puheen kääntämisessä:

- Onko lähdetekstin fiktiivisen henkilön puheessa havaittavissa henkilökuvausten kannalta mahdollisesti olennaisia ominaispiirteitä?
- Jos on, millaisen kuvan kirjailija on halunnut näiden piirteiden avulla välittää omille lukijoilleen, ja edelleen millaisen kuvan välittämistä kääntäjän olisi näin ollen tavoiteltava?
- Millä tavalla puheen kautta tapahtuva henkilökuvaus toimii eli kuinka olennainen tekijä se on lähdeteoksen kokonaisuudessa? Mikä siis on fiktiivisen puheen suhde muihin henkilökuvausten tapoihin?
- Mikä on henkilön puhettavan funktio suhteessa tämän rooliin lähdeteoksen kokonaisuudessa, ja edelleen mikä sen funktion olisi näin ollen oltava käännöksessä?

Ekholm-Tiainen (2003, 61) toteaa, että näihin kysymyksiin ei voida antaa mitään yleispäteviä vastauksia, koska ”fiktiivistä puhetta sen paremmin kuin mitään kaunokirjallisuuden osa-aluetta eivät säätele tarkat kaavat ja säännöt”. Kyse on pikemminkin konventioista ja totutuista toimintamalleista, joiden on havaittu toistuvan eri teoksissa ja eri kirjailijoilla. Yllä mainitut kysymykset on esitettävä uudelleen jokaisen käännettävän teoksen kohdalla, ja usein niihin saadaan myös eri teosten pohjalta erilaisia vastauksia. Mahdollisia vastauksia yllä esitettyihin kysymyksiin voi antaa esimerkiksi Ekholm-Tiainen (2003, 62–64) Pagen (1973, 91–109) pohjalta tekemä luettelo fiktiivisen puheen funktioista ja konventioista. Tässä luettelo tiivistetyssä muodossa (Kyseinen luettelo löytyy kokonaisuudessaan ja selityksineen osiosta 3.1.2.):

1. Yksilöllistävä ja tyypittävä puhetapa
2. Parodioiva puhetapa
3. ”Realistinen” puhe
4. Konventionaalinen puhe
5. Korvattu puhe
6. Neutraali puhetapa

Ekholm-Tiainen (2003, 64) erottaa näiden funktioiden ja konventioiden pohjalta seitsemän erilaista fiktiivisen puheen käännostapaa, joista kääntäjä voi valita kulloinkin sopivimman:

1. Yksilöllistävä (idioletinen) fiktiivisen puheen käännostapa
2. Tyypittävä (dialektinen) fiktiivisen puheen käännostapa
3. Parodioiva fiktiivisen puheen käännostapa
4. Realistisuutta tavoitteleva fiktiivisen puheen käännostapa
5. Konventionaalinen fiktiivisen puheen käännostapa
6. Korvaava fiktiivisen puheen käännostapa
7. Neutraali fiktiivisen puheen käännostapa

Edellä mainitut kysymykset ja eri käännostapojen luettelo voivat auttaa kääntäjää tulkitsemaan lähde-teen fiktiivistä puhetta, valitsemaan käännostategian ja myös tarvittaessa perustelemaan valintojaan. Käännostapojen yhteydessä Ekholm-Tiainen huomauttaa, että tilanteesta ja normeista riippuen ”fiktiivisen puheen käännostapa saattaa joko vastata suoraan lähdetekstin fiktiivisen puheen henkilökuvausfunktioita tai se voi erota siitä.” Esimerkiksi lähtötekstissä käytetty tyypittävä puhetapa voi käännettäessä muuttua neutraaliksi puhetavaksi. (2003, 64.) Ekholm-Tiainen ei kuvaile luettelemiaan käännostapoja, mutta ne ovat ymmärrettävissä aiemmin mainitun Pagen (1973, 91–109) luettelon pohjalta (ks. 3.1.2).

Ekholm-Tiainen (2003, 98) tarjoaa kääntäjille apukeinoja myös eri kielimuotojen vastaavuusongelmien selvittämiseen. Hän ehdottaa, että standardienglannin kirjoitettu muoto vastaa suomen yleiskieltä, kun taas standardienglannin puhuttu muoto vastaa suomen yleispuhekieltä. Jälkimmäistä vastaavuutta Ekholm-Tiainen selittää sillä, että sekä puhuttu standardienglanti että suomen yleispuhekieli ovat suurelta osin leimattomia. Siltikään standardienglannin muodollinen ja arkinen rekisteri eivät vastaa suoraan suomen yleiskieli/yleispuhekieli -jaottelua, sillä yleispuhekieli on aina kirjoitetussa muodossa jokseenkin leimallista. Standardienglannin muodollista ja arkista rekisteriä ilmentää Ekholm-Tiainen mukaan paremmin jaottelu kirjalliseen ja puheenomaiseen yleiskieleen. Lisäksi leimallisia englannin variantteja voidaan ilmentää suomen yleispuhekielen eri keinoilla.

Ekholm-Tiainen (s. 99) huomauttaa, että vaikka fiktiivisen puheen kääntämiseen voidaankin kehittää yleistettyjä toimintaohjeita ja apukeinoja, jokainen teos ja jokainen käännostilanne on aina omanlaisensa. Näin ollen kääntäjä tekee ratkaisunsa ja valintansa aina tapauskohtaisesti. Kaikkia keinoja ja tulkintamahdollisuuksia on mahdotonta listata, sillä niitä on niin runsaasti, ja lisäksi kieli ja kirjallisuus uudistuvat koko ajan, jolloin keinojakin syntyy aina uusia. Myöskään tulkinnallinen ja kielellinen hyväksyttävyyys eivät siten pysy vakioina, vaan muuttuvat ajan kuluessa.

Olen nyt käsitellyt fiktiivisen puheen kääntämistä monesta eri näkökulmasta. Seuraavassa osiossa tarkastelen fiktiivisen puheen kääntämistä omassa tutkimusaineistossani ja pyrin selvittämään, eroavatko kirjailijan ja kääntäjän tavat luoda fiktiivistä puhetta toisistaan.

5. Fiktiivinen puhe lähtötekstissä ja käännöksessä

Käsittelen tässä niitä keinoja, joilla fiktiivistä puhetta on luotu teoksessa *Harry Potter and the Prisoner of Azkaban* (1999) ja sen suomennoksessa *Harry Potter ja Azkabanin vanki* (2000).

Tarkastelen lähtötekstistä ja käännöksestä samoja otteita. Tarkoitukseni ei kuitenkaan ole arvioida yksittäisten käännösvastineiden onnistuneisuutta vaan pyrkiä löytämään yleisluontoisia periaatteita, joiden mukaan kirjailija ja kääntäjä ovat luoneet fiktiivistä puhetta. Tarkastelen myös sitä, onko kirjailijan ja kääntäjän käyttämissä keinoissa huomattavia eroja, ja mitkä syyt ovat mahdollisesti vaikuttaneet näihin eroihin.

Kuten aiemmin jo totesin, fiktiivisessä puheessa ei ole kyse todellisen puheen mahdollisimman tarkasta imitoinnista vaan erilaisten vaikutelmien, illuusoiden, luomisesta todellisen puheen keinoja lainailemalla. Tämä on hyvä pitää mielessä, kun tarkastellaan lähtötekstiä ja käännöstä.

Kielten eroista johtuen minun on ollut hieman vaikea jaotella lähtötekstissä käytettyjä fiktiivisen puheen tuottamiskeinoja samoihin kategorioihin kuin käännöksen yhteydessä. Kuten Tiittula (2001, 10) toteaa, ne kielen piirteet, joilla voidaan ilmentää puheenomaisuutta, sijaitsevat usein eri kielissä kielen eri tasoilla. Esimerkiksi sanastollisten ja lauseopillisten keinojen kohdalla vertailu on suhteellisen helppoa. Äänneopillisissa keinoissa haasteena ovat suomen ja englannin kirjoitusjärjestelmien erot. Tiittulan (2001, 10) mukaan suomen kielessä on foneeminen

kirjoitusjärjestelmä, jossa sanojen ääntämys merkitään tarkemmin kuin esimerkiksi englannin kielessä.

Selkeyden vuoksi käytän henkilöhahmojen nimistä suomennettuja muotoja käsitellessäni sekä lähtötekstiä että suomennosta. Esimerkiksi professori Kalkaros on lähtötekstissä nimeltään Snape, ministeri Toffeen sukunimi puolestaan on lähtötekstissä Fudge ja McGarmiwa on lähtötekstissä McGonagall.

5.1 Lähtötekstissä käytetyt fiktiivisen puheen luomiskeinot

Tarkastelen tässä keinoja, joilla fiktiivistä puhetta on luotu lähtötekstissä, ja sitä millaisia funktioita nämä keinot toteuttavat. Keskityn kuitenkin henkilökuvausfunktioon ja sen alalajeihin, dialektisiin ja idiolektisiin henkilökuvausfunktioihin. Yleisesti ottaen voidaan sanoa, että lähtötekstissä se, millä keinoin fiktiivistä puhetta luodaan, riippuu paljon siitä, kuka henkilöistä kulloinkin on äänessä. Erilaisia keinoja käytetään erilaisten funktioiden toteuttamiseen ja erilaisten vaikutelmien luomiseen. Kaikki esimerkit tässä luvussa ovat peräisin lähtötekstistä, ellei toisin mainita.

5.1.1 Äänne- ja muoto-opilliset keinot

Äänneopillisia keinoja käytetään lähtötekstissä koko laajuudessaan vain kahden henkilöhahmon puheessa. Myös muiden henkilöhahmojen puheessa esiintyy äänneopillisia keinoja, mutta melko harvakseltaan, ja tällöinkin vain joitakin tiettyjä piirteitä. Tärkein henkilöhahmo, jonka puheessa esiintyy runsaasti äänneopillisia keinoja, on riistanvartija Rubeus Hagrid. Hagridin puhetapa onkin yksi Harry Potter -kirjojen värikkäimpiä ja mieleenpainuvimpia. Hän toimii myös tärkeänä tukena ja ystävänä Harrylle ja tämän kumppaneille ja on siten kokonaisuuden kannalta olennainen

henkilöhahmo. Hagridin puheessa käytetään äänneopillisia keinoja esimerkiksi ilmentämään äänteiden elisiota (*goin', chris'mas, firs', ev'ry*) ja assimilaatiota (*outta, musta, shoulda*) ja erilaisia murteellisvivahteisia ääntämisasuja (*yeh* (you), *yer* (your), *ter* (to), *fer* (for), *Gawd* (God)). Osa Hagridin puheessa käytetyistä äänneopillisista keinoista voidaan luokitella myös silmämurteeksi, esimerkiksi *an'* (and) ja *bin* (been). Lyhyt esimerkki havainnollistaa Hagridin puheessa esiintyviä äänneopillisia keinoja:

I shoulda known there was somethin' fishy goin' on then. He loved that motorbike, what was he givin' it ter me for? Why wouldn' he need it any more? Fact was, it was too easy ter trace. Dumbledore knew he'd bin the Potters' Secret-Keeper. Black knew he was goin' ter have ter run fer it that night, knew it was a matter o' hours before the Ministry was after him. (s.154; kursivointi lisätty)

Äänneopillisia keinoja käytetään Hagridin puheessa melko johdonmukaisesti ja säännöllisesti. Ne muodostavatkin tärkeän osan Hagridin idiolektia, ja erottavat hänet tätä kautta kirjan muista henkilöahmoista. Täten äänneopilliset keinot toteuttavat Hagridin osalta idiolektista henkilökuvausfunktioita. Ne myös vahvistavat Hagridista eksplisiittisen henkilökuvausten ja muiden fiktiivisen puheen luomiskeinojen kautta välittyvää vaikutelmaa hieman hölmönä, kouluja käymättömänä mutta hyväsydämisenä miehenä. Vaikuttaa siltä, että äänneopillisten keinojen tärkein funktio lähtötekstissä on luoda normista poikkeavan tai murteellisen puhutavan vaikutelma.

Hagridin lisäksi linja-auton rahastaja Stan Pikitien (engl. Stan Shunpike) puheen luomisessa käytetään runsaasti äänneopillisia keinoja. Stan ei kuitenkaan ole teoksen kokonaisuuden kannalta kovinkaan tärkeä henkilöahmo, joten hänen puheessaan käytetyt äänneopilliset keinot toimivat ehkä enemmänkin keskustelua piristävinä piirteinä kuin vakavan henkilökuvauksellisesti. Stan on melko koominen henkilöahmo (esimerkiksi ulkonäkönsä puolesta), joten hänen puheensakin voisi nähdä puhekielisten piirteiden liioitteluna ja sitä kautta koomisen vaikutelman synnyttäjänä. Stanin puheessa käytettyjä äänneopillisia keinoja ovat esimerkiksi äänteiden elisiot, joissa jätetään systemaattisesti pois sanan alussa oleva h-äänne (*'ere, 'ead, 'ad' appened*) ja assimilaatiot (*oughta,*

dincha, *dinnit* (didn't it), *inee* (isn't he)). Lisäksi Stanin puheessa esiintyy joitakin murteellisia äänneasuja (*nuffink*, *firteen*, *toofbrush*, *anyfink*, *fing*, *wiv* (with)). Seuraavassa muutama ote Stanin puheesta:

'Choo lookin' at?

'Ere - - you *did* flag us down, dincha? Stuck out your wand 'and, dincha?
(s. 31; kursivointi alkuperäinen, alleviivaukset lisätty)

H-äänteen poisjääminen sanan alusta on Trudgillin (1990, 27) mukaan suhteellisen yleistä englannin perinteisissä murteissa. Stanin puheessa käytetty *th*-äänteen kirjoittaminen *f*-äänteenä (esim. thing -> fing) puolestaan kuuluu ”cockney”-murteeseen (s. 45). Itse asiassa *h*-äänteen poisjääminen kuuluu myös cockney-murteeseen, joten näiden kahden piirteen voisi siten nähdä kertovan Stanin taustasta. Pagen (1973, 52) mukaan cockney on sekä alueellinen että sosiaalinen murre, ja se yhdistetään usein Lontoon työväenluokkaan. Tämän lisäksi cockneystä on kehittynyt oma konventionaalinen kaunokirjallinen murteensa, jolla on pitkät perinteet englanninkielisessä kirjallisuudessa, ja joka muistuttaa tosielämässä käytettyä vastinettaan enää vain joitakin osin. Cockneytä käytetään usein esimerkiksi koomisen vaikutelman luomiseen. Näin ollen Stanin puheessa käytetyt äänneopilliset keinot jatkavat tätä perinnettä. Niiden voisi nähdä toteuttavan osaltaan dialektistä henkilökuvausfunktiota sijoittamalla Stanin sosiaalisesti työväenluokkaan ja alueellisesti mahdollisesti Lontooseen. Koska Stan on kuitenkin kirjan kokonaisuuden osalta sivuhenkilö, tulkitsen hänen puheessaan käytetyt äänneopilliset piirteet ennemminkin koomista vaikutelmaa luoviksi keinoiksi.

Toinen äänneopillisten keinojen funktio lähtötekstissä on luoda tavallisen arkipuheen illuusiota, eritoten oppilaiden puheessa. Tällaista funktiota toteuttavia äänneopillisiä keinoja ovat esimerkiksi *d'you*, *s'pose*, *'course* ja varsinkin Ronin puheessa esiintyvä *dunno*. Oppilaiden, eritoten Harryn ja tämän ystävien, puheessa käytetään myös jonkin verran silmämurretta. Kirjan henkilöistä Hagrid ja Stan ovat kuitenkin ainoita, joiden puheessa käytetään murteellista tai muuten

poikkeavaa ääntämistapaa ilmentäviä kirjoitusasuja, muiden henkilöhahmojen puheessa näitä keinoja ei käytetä lainkaan. Aikuisten henkilöhahmojen puheessa käytetään äänneopillisia keinoja harvakseltaan. Yhden esimerkin tarjoaa ministeri Toffeen idiolektiin kuuluva *m'dear*.

Silmämurre kuuluu lähtötekstissä eniten käytettyihin fiktiivisen puheen luomisen keinoihin. Sitä käytetään esimerkiksi oppilaiden puheessa luomaan vaikutelmaa vapaamuotoisesta puhettavasta. Silmämurretta on esimerkiksi ns. lyhennettyjen muotojen käyttäminen persoonapronomini-apuverbi -yhdistelmissä (*d'you, must've, he'd*). En kuitenkaan lue tämän teoksen kohdalla mukaan fiktiivisen puheen luomiskeinoihin kaikkein yleisimpiä lyhennettyjä muotoja (*I'm, you're, don't, can't* jne.), sillä niitä käytetään myös romaanin kertovassa tekstissä, eivätkä ne herätä huomiota henkilöhahmojen puheessa (poikkeuksen tosin muodostavat ”kirjakielisemmät” hahmot kuten esimerkiksi Kalkaros). Silmämurretta edustavat myös Stanin puheessa esiintyvä *woz* (was) ja sekä Stanin että Hagridin puheessa käytetyt *an'* (and) ja *bin* (been).

Kirjailija käyttää henkilöhahmojen puheessa myös sellaisia lyhennettyjä muotoja, jotka eivät ole kirjoitetussa kielessä kovinkaan yleisiä, esimerkiksi *we'd've, he'd've, Hermione's* (Hermione is), *Harry's* (Harry has), *the Ministry's* (the Ministry is). Kuten edellisestä huomaa, 's-päätettä, jota erisnimien yhteydessä yleensä käytetään possessiivisuffiksina, käytetään tässä *is-* tai *has-*verbin lyhennettynä muotona. Näitä muotoja esiintyy pääosin oppilaiden, erityisesti Harryn ja Ronin puheessa, mutta mielestäni ne eivät toteuta varsinaisesti henkilökuvausfunktioita, vaan niiden tarkoitus on enemmänkin luoda arkisen puhettavan vaikutelma.

Muoto-opillisia keinoja käytetään lähtötekstissä enimmäkseen luomaan vaikutelmaa poikkeavasta tai murteellisesta puhettavasta, ja siten toteuttamaan idiolektisiä henkilökuvausfunktioita. Tätä tarkoitusta toteuttavat muoto-opilliset keinot ovat lähes poikkeuksetta leimallisia, ja esiintyvät ainoastaan Stanin ja Hagridin puheessa. Poikkeuksen muodostaa Kalkaroksen puhe, jossa käytetään usein passiivirakenteita ja tätä kautta luodaan muodollinen vaikutelma. Passiivirakenteiden

välttäminen puolestaan kuuluu niihin muoto-opillisiin keinoihin, joilla luodaan nimenomaan puheenomaisuuden vaikutelmaa. Tätä keinoa käytetäänkin yleisesti, ja poikkeuksen muodostavat henkilöhahmot joiden puheeseen tavoitellaan muodollista sävyä. Seuraavassa esimerkkejä lähtötekstissä käytetyistä leimallisista muoto-opillisista keinoista:

- kaksoisnegatiivi: "Can't do nuffink underwater." (Stan s. 31); "Never notice nuffink, they don'." (Stan s. 32); "Won' make no diff'rence!" (Hagrid s. 162)
- were -> was: "This is where we was before you flagged us down." (Stan s. 32); "-- all You-Know-Oo's supporters was tracked down" (Stan s. 34); "after they was killed" (Hagrid, s. 153)
- quietly -> quiet: "and they came quiet" (Stan s. 34)
- that/who -> what: "a dozen Muggles what got in the way" (Stan s. 35); "It was me what rescued Harry from Lily an' James's house." (Hagrid s. 153)
- the, those -> them: "all them Muggles dead" (Stan s. 35); "them Azkaban guards" (Ernie s. 35); "them Disposal devils" (Hagrid s. 162)
- my -> me: "I'd had me orders from Dumbledore" (Hagrid s. 154)

Yllä mainittujen kaltaiset muoto-opilliset keinot ovat melko huomiota herättäviä, koska niitä ei käytetä asiateksteissä, ja lisäksi ne ovat jokseenkin leimallisia myös puheessa. Siten on luultavaa, että niillä tavoitellaan jotakin muuta kuin pelkän neutraalin puheenomaisuuden vaikutelmaa. Lähtötekstissä näillä keinoilla toteutetaankin henkilökuvausfunktiota ja mahdollisesti myös koomisen puheen funktiota (Stanin osalta). Hagridin puheessa ne luovat myös osaltaan vaikutelmaa murteellisesta puheesta. Koska yllä luetellut keinot ovat jokseenkin leimallisia, ja koska niitä pidetään joskus jopa epäkorrekteinä, ne myös vahvistavat Hagridista luotua oppimattomuuden vaikutelmaa.

Hieman neutraalimpi muoto-opillinen keino, jota lähtötekstissä käytetään, on ns. you-passiivi. Esimerkin tästä antaa herra Weasley: "... but when *you're* dealing with a wizard like Black, *you* sometimes have to join forces with those *you'd* rather avoid." (s. 54; kursivointi lisätty). "You-

passiivin” synnyttämä vaikutelma on melko neutraali, mutta jossain määrin puheenomainen, varsinkin jos verrataan sitä kirjakieliseen vastineeseen *one* (“but when *one* is dealing – *one* sometimes has to join forces with those *one* would rather avoid”), joka on varsinkin puhuttuna erittäin muodollinen, jopa hienosteleva.

Muoto-opillisilla keinoilla voidaan myös luoda vaikutelma kirjakielimäisestä, muodollisesta puheesta. Lähtötekstissä näin tehdään esimerkiksi käyttämällä passiivirakenteita. Tätä keinoa käytetään varsinkin professori Kalkaroksen puheessa:

Had their joke succeeded, he would have been expelled from Hogwarts.

... and of course Potter has always been allowed an extraordinary amount of licence by the Headmaster –

And yet – is it good for him to be given so much special treatment?
(s. 210; 283; kursivointi lisätty)

Myös ministeri Toffeen puheessa käytetään toisinaan passiivirakenteita, esimerkiksi: “barely a week after the Fidelius Charm *had been performed*” (s. 153). Sekä Kalkaroksen että Toffeen puhe on muodollisempaa kuin useimpien muiden henkilöhahmojen puhe, ja passiivirakenteiden käyttö korostaa tätä muodollisuutta. Siten se toteuttaa idiolektista henkilökuvausfunktioita: esimerkiksi Toffee on ministeri, ja poliitikot tunnetusti puhuvat muita muodollisemmin. Kalkaros puolestaan on sekä puheensa että käyttäytymisensä puolesta erittäin muodollinen ja haluaa pysytellä etäällä muista henkilöhahmoista. Passiivirakenteiden avulla hän välttää puhumasta toisista henkilöhahmoista suoraan ja siten omalta osaltaan luo välimatkaa itsensä ja muiden henkilöhahmojen välille.

5.1.2 Lauseopilliset keinot

Lähtötekstissä käytettyjen lauseopillisten keinojen kirjo on laaja. Lauseopillisiä keinoja käytetään pääosin luomaan neutraalin puheenomaisuuden vaikutelmaa, mutta niillä toteutetaan myös erilaisia tilannekuvausfunktioita ja joissakin tapauksissa lisäksi idiolektisiä henkilökuvausfunktioita.

Kirjassa käytetään useissa tilanteissa kysymyslauseita, jotka ovat väitelauseen muodossa ja joiden lopussa on kysymysmerkki. Usein tällaisilla lauserakenteella ilmaistaan ihmetystä tai hämmästyä, kuten ensimmäisessä ja toiseksi viimeisessä esimerkissä.

You bought that monster? (Ron s. 50)

They still haven't caught him, then? (Harry s. 50)

He suspected Black? (matami Rosmerta s.153)

You surely don't believe a word of Black's story? (Kalkaros s. 286)
(kursivointi alkuperäinen)

Tällaisten rakenteiden avulla muodostettuihin kysymyksiin usein odotetaan myöntävää vastausta (Leech & Svartvik 2002, 132). Siten ne kertovat fiktiivisessä puheessa käytettyinä siitä, miten henkilöhahmo suhtautuu keskustelun aiheeseen. Tällaiset kysymyslauseet toteuttavat lähtötekstissä useammin tilannekuvauksellisia kuin henkilökuvausfunktioita, paitsi matami Rosmertan kohdalla. Pubinomistaja Rosmertan idiolektiin kuuluvat tällaiset epäsuorat kysymykset (esim. ”But James Potter insisted on using Black?”; ”Black betrayed them?”), ja ne vahvistavat hänestä syntyvää kuvaa uteliaana, jopa juoruilevana naisihmisenä.

Liitekysymyksiä käytetään myös suhteellisen runsaasti lähtötekstissä. Liitekysymysten funktionahan on usein myöntävän vastauksen tai vahvistuksen hakeminen puhekuppanilta (Biber et al. 2000, 208). Nämä rakenteet voivat toimia myös pelkästään lauseen täydentäjinä, ilman sen kummempaa merkitystä. Esimerkkejä lähtötekstistä:

Don' listen properly, *do they?* (Stan s. 32)

Well, I'm taking more new subjects than you, *aren't I?* (Hermione s. 47)

Have one yourself, *won't you?* (Toffee s. 150)

Ensimmäisessä esimerkissä liitekysymyksellä (*do they*) ei ole sen kummempaa painoarvoa. Tosin Stanin idiolektiin kuuluu liitekysymysten runsas käyttö, mikä voi kieliä jonkinasteisesta epävarmuudesta. Yleensä Stanin liitekysymykset on suunnattu linja-auton kuljettaja Ernielle, esimerkiksi: "Never been a breakout from Azkaban before, 'as there, Ern?" (s. 35). Stan siis hakee tavallaan vahvistusta omille puheilleen. Toisessa esimerkissä liitekysymyksellä korostetaan päälauseessa esitettyä asiaa. Kolmannessa esimerkissä puolestaan liitekysymyksen kautta "pehmenetään" päälauseessa esitettyä käskyä. Kyseessä on eräänlainen kohteliaisuusmuoto.

Liitekysymysrakenteen avulla voidaan myös esittää kysymys:

Your dad doesn't know why Fudge let me off, *does he?* (Harry s. 47)

You are all packed, *aren't you?* (rouva Weasley s. 52)

He's going to hand it in to Professor McGonagall, *aren't you, Harry?* (sekä *he* että *Harry* viittaavat samaan henkilöön). (Hermione s. 147)
(kursivoinnit lisätty)

Viimeisessä esimerkissä liitekysymyksen funktiona on taivutella Harrya. Harryn ystävä Hermione joutuu useaan otteeseen kirjassa puhumaan järkeä Harrylle, ja yrittää saada tämän toimimaan sääntöjen mukaan. Liitekysymys on epäsuora taivuttelun keino, ja yhdistettynä päälauseeseen jossa sanotaan suoraan mitä Harryn pitäisi Hermionen mielestä tehdä, se tehostaa taivuttelua.

Mainittakoon kuitenkin, että Hermione ei onnistu taivuttelemaan Harrya ja antaa lopulta periksi.

Elliptisillä rakenteilla luodaan lähtötekstissä lähinnä neutraalin puheenomaisuuden vaikutelmaa. Erilaiset puheelle tyypilliset poistot saavat osaltaan aikaan vaikutelman luonnollisesta keskustelusta. Ellipsejä tai muista poistoja ei käytetä henkilökuvausfunktioiden, eikä pahemmin

tilannekuvausfunktioidenkaan toteuttamiseen. Tosin professori McGarmiwalla näyttäisi olevan taipumus käyttää elliptisiä rakenteita, mutta ei siinä määrin, että se vaatisi tulkinnallista erityishuomiota. Seuraavassa muutama esimerkki elliptisistä rakenteista (puuttuva aines hakasulkeissa):

[She is] Probably getting her owl. (Harry s. 49)

[He] Hero-worshipped Black and Potter. (professori McGarmiwa s. 154)

[He was] Never quite in their league, talent-wise. (professori McGarmiwa s. 154)

Puheen illuusiota luodaan myös pitkillä virkkeillä, joissa on paljon rinnastuskonjunktioilla yhdistettyjä sivulauseita. Tällaisia rakenteita ei kuitenkaan käytetä lähtötekstissä niin paljon kuin voisi olettaa sen perusteella, miten yleisiä ne ovat todellisessa puhutussa kielessä. Syynä voi olla se, että pitkät ja polveilevat virkkeet ovat vaikealukuisia, ja kyseessä on kuitenkin myös lapsille suunnattu kirja. Sitä paitsi, kuten aiemmin totesin, kaikkia todellisen puheen piirteitä ei kannata siirtää sellaisenaan fiktiiviseen puheeseen. Lähtötekstistä löytyy kuitenkin joitakin pitkähköjä virkekokonaisuuksia:

We went to the Leaky Cauldron *but* they said you'd left, *and* then we went to Flourish and Blotts, *and* Madam Malkin's *and* – (Ron s. 46)

I was asleep, *and* I heard this ripping noise, *and* I thought it was in my dream, you know? *But then* there was this draught... I woke up *and* one side of the hangings on my bed had been pulled down... I rolled over... *and* I saw him standing over me... like a skeleton, with loads of filthy hair... holding this great long knife, must've been twelve inches... *and* he looked at me, *and* I looked at him, *and then* I yelled, *and* he scarpered. (Ron s. 200)

Viimeisessä esimerkissä Ron kertoo tapahtuneesta järkyttävästä välikohtauksesta. Virke on todella pitkä, ja osin myös katkonainen, mikä ilmentää järkytystä. Lisäksi runsaat *and*-konjunktiot kuuluvat tällaiseen ”kerronnalliseen” puhetyyliin. Tässä lauserakenne toteuttaa selkeästi tilannekuvausfunktioita, sillä Ronin idiolektiin eivät yleensä kuulu tämän tyyppiset

virkekokonaisuudet. Pitkät, rinnastuskonjunktioilla yhdistetyt virkerakenteet eivät muutenkaan toteuta lähtötekstissä henkilökuvausfunktioita, vaan yleensä juuri tilannekuvausfunktioita.

Katkonaisilla lauseilla voidaan puolestaan toteuttaa niin henkilökuvaus- kuin tilannekuvausfunktioita. Henkilökuvausfunktioita toteutetaan lähtötekstissä katkonaisilla lauseilla ainakin ministeri Toffeen kohdalla:

In fact, I think it best if you don't... yes... well, I'll be off. (Toffee s. 40)

Circumstances change, Harry ... we have to take into account ... the present climate... surely you don't want to be expelled? (Toffee, s. 39)

Shocking business... shocking... miracle none of them died... never heard the like... by thunder, it was lucky you were there, Snape... (Toffee s. 282)

Kahdessa ensimmäisessä esimerkissä Toffee yrittää vältellä Harryn hänelle esittämiä kysymyksiä, ja hänen hermostuneisuutensa ilmenee katkonaisina lauseina. Lisäksi katkonaiset lauseet ilmentävät Toffeen poliittikkomaisen välttelevää puhetyyliä. Hän ei sano mitään suoraan, ja jos hänelle esitetään suora kysymys, hän reagoi usein katkonaisella lauseella. Katkonaiset lauseet voivat myös ilmentää sitä, miten puhuja valikoi sanansa varovasti samalla kuin puhuu, ja mielestäni tämä selitys pätee myös Toffeen puhetapaan. Hänen on poliittikkona oltava varovainen sen suhteen, mitä sanoo. Tosin viimeinen esimerkki kuvastaa myös järkytyksestä johtuvaa katkeilevaa puhetapaa.

5.1.3 Sanastolliset keinot

Sanastollisten keinojen avulla on helppo ilmentää eritasoista puheenomaisuutta tekstissä.

Sanastolliset keinot ovat hyvä apuväline, kun luodaan eriasteisia tyylieroja eri henkilöhahmojen puheeseen. (Ekholm-Tiainen 2003, 88.) Ingon (1999, 159) mukaan englannin kaltaisen analyttisen kielen tärkeimmät puheen illuusion luomiskeinot löytyvät juuri sanatasolta.

Lähtötekstissä käytetäänkin runsaasti sanastollisia keinoja. Yleensä niillä luodaan arkipuheen tai vastaavasti ”kirjakielisen” puheen vaikutelmaa (Kalkaroksen kohdalla). Murteellista puhetta ei lähtötekstissä luoda sanastollisilla keinoilla, eikä esimerkiksi Hagridin puheessa esiinny lähes ainuttakaan murteelliseksi luettavaa sanaa.

Lähtötekstissä käytetään runsaasti dialogi- ja diskurssipartikkeleita, ja niitä esiintyy kaikkien hahmojen puheessa. Dialogi- ja diskurssipartikkeleiden pääasiallinen funktio lähtötekstissä on luoda puheenomaisuuden vaikutelmaa ja ilmentää keskustelun interaktiivisuutta.

There are seven tunnels on the map, *right?* (Harry s. 148)

I mean, I remember him when he was a boy at Hogwarts. (matami Rosmerta s. 151)

Look, Harry still shouldn't be coming into Hogsmeade, he hasn't got a signed form!
(Hermione s. 148)
(kursivointi lisätty)

Erilaiset puhuttelus sanat kertovat siitä, miten henkilöhahmot suhtautuvat toisiinsa. Lähtötekstissä puhuttelusanoilla ilmennetäänkin hahmojen välisiä suhteita, mutta ne toteuttavat myös henkilökuvausfunktioita. Se, miten henkilöhahmo puhuttelee muita, kertoo loppujen lopuksi myös jotain hahmosta itsestään. Puhuttelus sanat toteuttavat lähtötekstissä dialektistä henkilökuvausfunktioita siten, että henkilöhahmot jakautuvat puhuttelun kautta ryhmiin. Joidenkin henkilöhahmojen osalta puhuttelusanoilla toteutetaan myös idiolektistä henkilökuvausfunktioita (esimerkiksi Kalkaros).

Yhden puhuttelusanojen kannalta kiintoisan ryhmittelyn muodostavat opettajat ja oppilaat. Opettajien ja oppilaiden välinen puhuttelusanojen käyttö ilmentää pääosin epäsymmetristä valtasuhdetta (ks. Gramley ja Pätzold 1992, 219). Opettajilla on valtaa oppilaisiin nähden, mikä ilmenee siten, että monet opettajat puhuttelevat oppilaitaan etunimeltä, kun taas oppilaat puhuttelevat opettajia käyttäen titteliä *Professor* ja opettajan sukunimeä. Opettajien tavoissa puhutella oppilaita on kuitenkin jonkin verran vaihtelua. Esimerkiksi professori McGarmiwa

puhuttelee oppilaitaan sukunimeltä: ”Potter! Granger! I want to see you both!” (s. 69) Tämä vahvistaa McGarniwasta luotua kuvaa tiukkana ja ankarana opettajana, joka suhtautuu työhönsä vakavasti. Professori Lupin puolestaan puhuttelee kaikkia oppilaita etunimeltä:

Have you spotted it, Harry? (s. 101)

Neville, I believe you live with your grandmother. (s. 102)

Vaikka kyseessä onkin epäsymmetrinen sosiaalinen asetelma, Lupinin tapa käyttää oppilaiden etunimiä ilmentää ystävällisyyttä ja osin myös läheisyyttä. Lupin osoittautuukin reiluksi opettajaksi ja saavuttaa oppilaiden enemmistön suosion. Lupinin idiolektiin kuuluu yleisemminkin etunimien käyttäminen toisista henkilöihahmoista.

Ennustuksen opettaja professori Punurmio puolestaan eroaa muista opettajista siinä, miten hän puhuttelee oppilaitaan. Hän käyttää kaikista oppilaistaan sanaa *dear* tai *my dear*, ja puhuttelee todella harvoin oppilaitaan nimeltä. Punurmion käyttämät puhuttelusanat toteuttavat idiolektistä henkilökuvausfunktiota. Punurmio on hyvin erikoinen opettaja, hieman hössöttävä ja huvittavakin. Se, että hän puhuttelee oppilaitaan sanomalla *dear* tai *my dear* vahvistaa tätä muiden keinojen kautta muodostuvaa käsitystä.

Kuten on aiemmin tullut ilmi, Kalkaros on puhetavaltaan ja käytökseltään erittäin muodollinen. Kalkaroksen muodollisuus ja etäisyys näkyvät esimerkiksi siinä, että hän on opettajista ainoa, jota oppilaat puhuttelevat *Professor*-sanan lisäksi sanalla *sir*:

Professor, - - Weasley’s mutilating my roots, *sir*. (Malfoy s. 95)

Please, *sir*, - - please, I could help Neville put it right –(Hermione s. 96).
(kursivointi lisätty)

Kalkaroksen muodollisuus ilmenee myös siinä, miten Kalkaros puhuttelee muita henkilöihahmoja. Oppilaita hän kutsuu yleensä pelkästään sukunimellä. Tarkastelemissani otteissa esiintyy myös

kohta, jossa Kalkaroksen tapa puhua eri oppilaista näyttäisi heijastelevan hänen omia asenteitaan: ”*Mr Malfoy* then saw an extraordinary apparition. Can you imagine what it might have been, *Potter?*” (s. 208; kursivointi lisätty). Kyseessä on ote Kalkaroksen ja Harryn kahdenkeskeisestä keskustelusta. Malfoy on Kalkaroksen suosikkioppilaita, mikä näkyy siinä, miten Kalkaros tässä puhuu hänestä. Harrya hän puhuttelee vain sanomalla *Potter*, ja tästä syntyy kontrasti joka tuo ilmi sen, miten eri tavoin Kalkaros suhtautuu näihin kahteen oppilaaseen. Malfoy, joka on Kalkaroksen suosiossa, saa nimensä eteen tittelin Mr, kun taas Potter, jota Kalkaros suorastaan inhoaa, joutuu tyytymään pelkkään sukunimeen. Tosin Kalkaros kutsuu oppitunneillaan kaikkia oppilaita vain sukunimellä (poikkeuksena Hermione, josta lisää myöhemmin), mutta tässä ”Mr Malfoyn” ja ”pelkän Potterin” synnyttämä kontrasti kielii Kalkaroksen asenteista näitä poikia kohtaan.

Lähtötekstissä opettajat puhuttelevat yleensä toisiaan etunimeltä, ellei kyse ole virallisesta tilanteesta tai oppitunnista. Oppitunneilla he puhuvat toisista opettajista käyttäen *Professor* + sukunimi -muotoa: ”Don’t worry, I’ll speak to Professor Snape.” (Lupin s. 139) Kalkaros poikkeaa muista tässäkin suhteessa, sillä hän puhuttelee kaikkia opettajia sukunimeltä kaikissa tilanteissa. Sukunimen käyttö kertoo Kalkaroksen jo aiemmin esiin tulleesta taipumuksesta luoda etäisyyttä itsensä ja muiden henkilöhahmojen välille. Kaikki eivät kuitenkaan toimi Kalkaroksen mukaan, mistä syntyy toisinaan mielenkiintoisia tilanteita. Esimerkiksi Lupinin taipumus kutsua kaikkia etunimeltä heijastelee hänen ja Kalkaroksen välisiä ristiriitoja:

‘*Well?*’ said Snape again. ‘This parchment is plainly full of Dark Magic. This is supposed to be your area of expertise, Lupin. Where do you imagine Potter got such a thing?’ Lupin looked up and, by the merest half glance in Harry’s direction, warned him not to interrupt.

‘Full of Dark Magic?’ he repeated mildly. ‘Do you really think so, Severus? It looks to me as though it is merely a piece of parchment that insults anybody who tries to read it. Childish, but surely not dangerous? I imagine Harry got it from a joke-shop –’ (s. 212) (kursivointi alkuperäinen, alleviivaukset lisätty)

Lupin ei suostu mukaan Kalkaroksen etäännyttämisyrityksiin, vaan kutsuu tätä sitkeästi etunimeltä.

Keskustelunpätkässä näkyy myös puhuttelutermin kautta kahden opettajan suhtautuminen

Harryyn: Kalkaros kutsuu Harrya sukunimeltä, Lupin puolestaan etunimeltä. Kalkaros ei yritäkään peitellä kielteistä suhtautumistaan Harryyn, kun taas Lupin puolestaan on hyvin ystävällinen Harrya kohtaan.

Oppilaat käyttävät keskenään lähes poikkeuksetta toisistaan etunimiä. Tämä luo vaikutelmaa rennosta ja ystävällismielisestä yhteisyydestä. Poikkeuskin tosin löytyy, ja tämä poikkeus myös toteuttaa omaa funktiotaan lähtötekstissä. Kyse on Harryn ja tämän ystävien pahimmista ”vihamiehistä” oppilaiden joukossa, eli Draco Malfoysta ja tämän kumppaneista. Malfoy ja hänen kaverinsa Vincent Crabbe ja Gregory Goyle mainitaan yleensä vain sukunimeä käyttäen: ”What were you saying, Malfoy?” (Harry s. 63). Harry ja tämän ystävät haluavat luoda välimatkaa itsensä ja vihamiestensä välille. Sukunimen käyttäminen on yksi keino, jolla tällaista välimatkaa voidaan luoda.

Mielenkiintoisen poikkeuksen puhuttelusanojen kohdalla muodostaa Hermione. Lähtötekstissä opettajat kutsuvat yleensä oppilaita vain sukunimeltä, mutta Hermionen kohdalla sukunimen eteen lisätään *Miss*-sana:

There is no need to say any more, *Miss Granger*. (McGarniwa s. 84)

I told you not to help him, *Miss Granger*. (Kalkaros s. 98)
(kursivointi lisätty)

Hermionesta käytettyyn puhuttelumuotoon voi vaikuttaa yksinkertaisesti sukupuoli. Se, että tämä käytäntö poikkeaa niin suuresti muista oppilaista voi johtua taas siitä, että Hermione on melkein ainoa tyttöoppilas, joka on usein äänessä ja jota puhutellaan myös usein. Tällaisen puhuttelutavan voi puolestaan nähdä heijastelevan vanhanaikaisia asenteita, joiden mukaan tyttöjä puhutellaan eri tavalla kuin poikia.

Deiktisiä ilmauksia käytetään lähtötekstissä lähinnä antamaan vaikutelmaa fiktiivisten keskusteluiden aika- ja kontekstisidonnaisuudesta ja näin luomaan neutraalin puheen illuusiota. Lähtötekstissä käytetyillä deiktisillä ilmauksilla on aina selkeä viittauskohde, joko aiemmassa

keskustelussa tai sen ulkopuolella kertovassa tekstissä. Tällä tavoin vältetään deiktisten ilmausten käytössä aina esiintyvä riski, että keskustelusta tulee tarpeettoman vaikeaselkoista. Seuraavassa esimerkissä on mukana myös kontekstia, jotta siitä näkee, mihin deiktisillä ilmauksilla kulloinkin viitataan. Deiktiset ilmaukset on kursivoitu ja niiden viittauskohde on alleviivattu:

Snape picked up the Zonko's bag.

'Ron gave *them* to me,' said Harry, praying he'd get the chance to tip Ron off before Snape saw him. 'He – brought *them* back from Hogsmeade last time –'

'Indeed? And you've been carrying *them* around ever since? How very touching... and what is *this*?' (s. 210)

Lähtötekstissä käytetään fiktiivisessä puheessa myös puhutun kielen rekisteriin kuuluvaa sanastoa.

Tähän luen mukaan sanat, jotka esiintyvät selkeästi enemmän puhutussa kielessä, ja jotka herättäisivät huomiota esimerkiksi asiatekstissä. Tällaiset sanat ovat lähtötekstissä melko yleisiä.

Puhekielistä sanastoa esiintyy erityisesti oppilaiden puheessa mutta sitä löytyy myös muiden henkilöiden puheesta. Seuraavassa esimerkkejä: *nicked, reckon, school stuff, books and stuff, scarpered, stuff, filthy stinkin' turncoat, to smithereens, fancy, a bit off-colour mind you.*

Puhekielisellä sanastolla toteutetaan esimerkiksi idiolektisiä henkilökuvausfunktioita. Hagridin kohdalla puhekieliset sanat synnyttävät muiden keinojen ohella vaikutelmaa standardista poikkeavasta, jopa murteellisesta puhetavasta (vaikka varsinaisesti murteellisia sanoja ei Hagridin puheessa esiinnykään), ja siten toteuttavat idiolektistä henkilökuvausfunktioita. Muiden aikuisten henkilöhahmojen kohdalla puhekieliset sanat taas toimivat pääasiassa puheenomaisuuden vaikutelman luomisessa, eikä niillä ole varsinaista henkilökuvausfunktioita. Puhekielisen sanaston voisi nähdä toteuttavan dialektistä henkilökuvausfunktioita puolestaan Harryn, Ronin ja Hermionen kohdalla, sillä he käyttävät pääasiassa samantyyllisiä puhekielisiä sanoja, eikä heidän puheessaan tältä osin ole havaittavissa eroavaisuuksia.

Henkilökuvausfunktioita voi toteuttaa myös sellainen sanasto joka ei kuulu yleisesti puhuttuun kieleen. Tällöin funktiona on luoda vaikutelma muodollisesta puheesta. Esimerkiksi

Kalkaroksen kohdalla tällaista sanastoa käytetään paljonkin: *their interference, an extraordinary amount of licence, consorting with a werewolf, a rather high opinion of themselves*. Kalkaroksen käyttämä, varsin kirjakielisen oloinen sanasto, korostaa ennestään hänen muodollisuuttaan ja toimii erittäin tehokkaasti idiolektisen henkilökuvausfunktion toteuttajana.

Lähtötekstissä käytettyihin fiktiivisen puheen sanastollisiin luomiskeinoihin kuuluu myös niin sanottu velhojargon. Kirjan henkilöhahmot elävät varsin omalaatuudessa maailmassa, jonka omituisuuksille on olemassa omat nimityksensä. Velhojargon toteuttaa lähtötekstissä dialektistä henkilökuvausfunktiota siten, että se yhdistää kaikki velhomaailman asukkaat omaksi joukokseen ja erottaa heidät ryhmänä ”jästeistä” eli ”tavallisen” maailman asukkaista. Velhojargon on sikäli tärkeässä asemassa Harry Potter -kirjoissa, että jästiperheessä kasvanut Harry ei aluksi tiedä kaikkia velhomaailman sanoja. Velhojargonin asteittainen oppiminen kertoo osaltaan Harryn siirtymisestä velhomaailman jäseneksi. Lukija puolestaan oppii velhosanastoa Harryn kanssa samaa tahtia. Lähtötekstin fiktiivisessä puheessa esiintyy muiden muassa seuraavia velhojargoniin kuuluvia ilmauksia: *Hit Wizards from the Magical Law Enforcement Squad, Muggles* (jästit), *Department of Magical Catastrophes* ja *Order of Merlin, First Class* (kunniamerkki).

Erilaiset idiomit, fraasit ja muut yhdistelmät muodostavat dialogi- ja diskurssipartikkelien ohella yhden lähtötekstin eniten käytetyistä sanastollisista keinoista. Ne ovatkin varsin toimiva puheen illuusion luomisen keino. Idiomeja, fraaseja ja muita sanontoja käytetään paljon myös aikuisten henkilöhahmojen puheessa. Käytetyt idiomit, fraasit ja muut sanonnat myös riippuvat paljon siitä, miten kyseinen henkilöhahmo muuten puhuu. Erityisesti Hagridin puheessa esiintyy paljon värikkäitä idiomeja ja sanontoja. Seuraavassa joitakin esimerkkejä:

- Idiomeja: *what brings you to this neck of woods* (matami Rosmerta s. 151); *a run fer their money* (Hagrid s.152); *bitten off more ‘n she can chew* (Hagrid s. 202); *laughing ‘is ‘ead off* (Stan s. 35); *tipped him off* (Toffee, s. 152); *sticking up for it* (Ron, s. 202); *goin’ through a rough time* (Hagrid s. 202); *somethin’ fishy goin’ on* (Hagrid s. 154)

- Fraaseja: *for heaven's sake* (rouva Weasley s. 53); *how nice to see you* (Percy, s. 51); *by thunder* (Toffee s. 283); *I must say* (Toffee s. 150); *I daresay* (Toffee s. 151); *Gawd knows* (Hagrid s. 202); *you mark my words* (herra Weasley s. 50); *hide nor hair* (herra Weasley s. 53)
- Muuta: *in a very nasty position indeed* (Toffee s. 153), *how about it* (Ron s. 203), *there's a good lad* (Ernie s. 35)

Idiomit, fraasit ja muut sanontatavat toteuttavat lähtötekstissä kahtalaisia funktioita. Yhtäältä ne luovat puheenomaisuuden vaikutelmaa, toisaalta ne toimivat idiolektisten henkilökuvausfunktioiden toteuttajina. Esimerkiksi Hagridin käyttämät idiomit ja muut sanonnat ovat jossain määrin puhekielenomaisempia kuin muiden henkilöhahmojen käyttämät vastaavat ilmaisut. Tämä vahvistaa Hagridista muiden keinojen avulla syntyvää kuvaa. Aikuiset henkilöhahmot näyttäisivät käyttävän lähtötekstissä enemmän fraaseja ja sanontoja kuin oppilaat. Näin fraasit ja sanonnat toteuttavat osaltaan myös dialektisiä henkilökuvausfunktioita.

Seuraavassa esimerkissä fraaseja käytetään parodioivasti, tarkoituksena synnyttää koominen vaikutelma. Taustaksi kerrottakoon, että Percystä on tehty valvojaoppilas, ja hän suhtautuu tähän hyvin vakavasti. Hänen nuoremmat veljensä Fred ja George näkevät tässä hyvän keinon kiusata isoveljeään:

‘Harry. How nice to see you.’

‘Hello, Percy’, said Harry, trying not to laugh.

‘I hope you’re well?’ said Percy pompously, shaking hands. It was rather like being introduced to the mayor.

--

‘Harry!’ said Fred, elbowing Percy out of the way and bowing deeply. ‘*Simply splendid to see you, old boy –*’

‘*Marvellous*’, said George, pushing Fred aside and seizing Harry’s hand in turn.

‘*Absolutely spiffing.*’

Percy scowled.

‘That’s enough, now’, said Mrs Weasley.

‘Mum!’ said Fred, as though he’s only just spotted her, and seized her hand, too. ‘*How really corking to see you –*’

(s. 51; kursivointi lisätty)

Percy käyttää fraaseja täysin tosissaan, mikä herättää hilpeyttä muissa keskustelun osapuolissa. Fred ja George käyttävät sanastoa, joka yhdistetään täysin tilanteesta poikkeavaan rekisteriin, yläluokkaiseen puhetapaan. Koomisuutta korostetaan myös keskustelun ulkopuolisissa kommentteissa (”It was rather like being introduced to the mayor.”) Näin sanastollisia keinoja voidaan käyttää myös luomaan koomisia ja parodioivia vaikutelmia. Tämän esimerkin tarkoituksena oli lähinnä näyttää, miten monenlaisiin tarkoituksiin fiktiivisen puheen eri keinoja käytetään lähtötekstissä.

5.2 Suomennoksessa käytetyt fiktiivisen puheen luomiskeinot

Suomennoksessa käytetään fiktiivisen puheen luomisessa koko keinovalikoiman kirjoa. On kuitenkin havaittavissa paljonkin vaihtelua siinä, missä määrin tiettyjä keinoja käytetään ja millaisia funktioita nämä keinot kulloinkin toteuttavat. Suomennoksessa käytettyjä keinoja tarkasteltaessa on hyvä palauttaa mieleen, että kuten kirjailijat käyttävät valitsemiaan fiktiivisen puheen luomiskeinoja osin epäjohdonmukaisesti, niin tekevät kääntäjätkin. Ekholm-Tiainen (2003, 74) kutsuu tätä ”kaunokirjallisten konventioiden sallimaksi epäjohdonmukaisuudeksi” ja toteaa, että myös kääntäjillä on lupa olla ratkaisuisaan jossain määrin epäjohdonmukaisia. Kaikki esimerkit tässä osiossa ovat peräisin suomennoksesta, ellei toisin mainita.

5.2.1 Äänne- ja muoto-opilliset keinot

Äänneopillisia keinoja käytetään suomennoksessa vain muutaman henkilön puheen luomisessa, mutta yksi näistä henkilöistä, riistanvartija Hagrid, kuuluu kirjan tärkeimpiin henkilöihin. Hagridin puheessa käytetyistä äänneopillisista keinoista yleisimpiä ovat äännepoisjättämiset,

esimerkiksi loppu-t:n poisjääminen useiden verbien aktiivin II partisiippimuodoista (*on löytäny, oli hyökänny*) tai loppu-i:n poisjääminen useista sanoista (*tarpeeks, täris, olis, anto periks, lähtis*). Myös äänteiden elisiota sanojen keskellä käytetään runsaasti Hagridin puheessa (*yhestä, kun* (vs. *kuin*), *millon*). Toinen yleisesti käytetty äänneopillinen keino on puheessa tapahtuvan äänteiden assimilaation esittäminen kirjoitetussa muodossa, esimerkiksi *useasti* -> *useesti*; *kalpea* -> *kalpee*; *ollutkaan* -> *ollukkaan*.

Muita Hagridin puheessa käytettyjä äänneopillisiä keinoja ovat ”muotojen yksinkertaistamistapaukset” (Ingo 1999, 149), jotka koskevat lähinnä persoona- ja demonstratiivipronomineja ja niiden taivutusmuotoja. Hagrid käyttää suomennoksessa *minä-* ja *sinä-*pronominien täydellisiä muotoja mutta pronominien taipuneiden muotojen kohdalla hän käyttää lyhennettyjä muotoja, kuten *minua* -> *mua*, *sinulle* -> *sulle*, *minun* -> *mun*. Äänneopillisiä keinoja käytetään Hagridin puheessa pääosin johdonmukaisesti, poikkeuksena sivu 130, jossa Hagrid kiihtyessään käyttää *sinä-* ja *minä-*pronominien lyhyitä muotoja *sä* ja *mä*. Vaikuttaisi siltä, että kyseessä on kääntäjän tietoinen valinta, sillä samassa puheenvuorossa käytetään molempia pronominien muotoja:

MITÄ SÄ OIKEIN MEINAAT, TÄH?” - - ”SINÄ ET SAA HORTOILLA TÄÄLLÄ PIMEÄÄN AIKAAN, HARRY! (Hagrid s. 130)

Minä vien teidät takas kouluun ja varokaakin, etten enää toista kertaa nää kun tuutte pimeellä mua kattoon. Mä en oo sen arvonnen! (Hagrid s. 130)
(kursivointi lisätty)

Lähtötekstin samassa kohdassa ei ole kuitenkaan havaittavissa vastaavaa tyyllillistä vaihtelua Hagridin puheenvuorojen sisällä. Luultavasti kyse on kääntäjän tulkinnasta ja valinnoista. Yksi mahdollinen tulkinta olisi se, että Hagrid pyrkii suomennoksessa hieman ”siistimään” kielenkäyttöään, jotta hän antaisi paremman vaikutelman, esimerkiksi käyttämällä persoonapronomineja *sinä* ja *minä*. Hagridin huonoa koulumenestystä ja oppimattomuutta korostetaan kirjasarjassa, joten on mahdollista, että hän yrittää itse kompensoida oppimattomuuttaan

kiinnittämällä huomiota kielenkäyttöön. Kiihtyessään hän menettää kielen hallinnan ja palaa takaisin murteellisiin muotoihin. Tämä on yksi mahdollinen tulkinta kyseisestä tilanteesta. On myös mahdollista, että kyse on kääntäjän huolimattomuudesta.

Hagridin puheessa käytettyjen äänneopillisten keinojen tärkein funktio on luoda vaikutelma murteellisesta puheesta, ja toteuttaa siten idiolektistä henkilökuvausfunktioita. Ekholm-Tiainen (2003, 79) käsittelee lyhyesti Hagridia käsitellessään ”yleismurretta” keinona luoda murteellisen puheen illuusiota käännöksissä. Hänen mukaansa Hagridin puheen funktio on lähtötekstissä idiolektinen, eli sen tarkoitus on erottaa Hagrid muusta koulun henkilökunnasta, joka pääosin puhuu standardienglantia. Ekholm-Tiainen (s. 75) luonnehtii Hagridin puhetapaa sekoitukseksi yleispuhekielisiä piirteitä ja valikoituja murrepiirteitä, jotka eivät kuitenkaan sijoita puhetta mihinkään tiettyyn suomalaiseen murteeseen. Ekholm-Tiainen toteaa, että äänne- ja muoto-opilliset yleispuhekielisyudet sopivat parhaiten dialektisten ja idiolektisten henkilökuvausfunktioiden toteuttamiseen, koska ne erottuvat kirjoitetusta tekstistä ja saavat siten lukijan etsimään tulkintaa henkilön puheelle.

Mielenkiintoista Hagridin puheessa käytetyissä äänneopillisissa keinoissa on se, että lähes kaikki keinot kuuluvat suomen yleispuhekieleen, eivätkä siten ole sidoksissa mihinkään murteeseen. Kuitenkin ne luovat vaikutelmaa poikkeavasta, jopa hieman murteellisesta puhetavasta. Tässä on kyseessä sama periaate kuin silmämurteen kohdalla, eli tavalliset puhuttuun kieleen kuuluvat äänneopilliset piirteet herättävät kirjoitettuna lukijan huomion, vaikka todellisessa puheessa ne jäävät huomiotta. Mielestäni Hagridin puheessa käytettyjä äänneopillisiä keinoja voisi jopa kutsua eräänlaiseksi silmämurteeksi, sillä ne toimivat jokseenkin samalla tavalla kuin englannin silmämurteessa esiintyvät elisiot ja assimilaatiot, ja luovat myös samantapaisen vaikutelman.

Kirjan ainoat muut henkilöt, joiden puheessa käytetään äänneopillisiä keinoja, ovat linja-autonkuljettaja Ernie Rysky (engl. Ernie Prang) ja rahastaja Stan Pikitie. Nämä henkilöt tosin esiintyvät vain yhdessä luvussa, eivätkä ole kokonaisuuden kannalta olennaisia. Ernie Rysky sanoo

vain muutaman sanan, mutta Stan on puolestaan hyvinkin suulas. Stanin ja Harryn välisen keskustelun tärkein funktio on antaa Harrylle ja lukijalle lisää tietoa vankilasta karanneesta Sirius Mustasta, joka on yksi kirjan päähenkilöistä.

Jos suomennoksen henkilöiden puhetaivat asetetaan jatkumolle, jonka toisessa päässä on ”puhekielinen” ja toisessa ”kirjakielinen”, Stanin puhetapa on kaikkein lähimpänä jatkumon ”puhekielisyys”-päättä. Tämä näkyy eritoten Stanin puheessa esiintyvien äänneopillisten keinojen määrässä (tosin vaikutelmaan vaikuttavat paljolti myös lauseopilliset ja sanastolliset keinot). Stanin puheessa käytetään samoja keinoja kuin Hagridin puheessa, mutta lisäksi Stan käyttää persoonapronominien *mä*- ja *sä* -muotoja. Seuraavassa muutama esimerkki Stanin puheesta:

Ykstoist sirppiä”, --, ”*mut neljällätoist saat kaakao ja viidellätoist lämminvesiputelin ja hammasharjan ja saat ite valita värin.* (Stan s. 42)

No, *mut* sitten Musta *joutu* saarroksiin keskellä *katuu*, jolla *vilis jästei*, ja Musta kohotti taikasauvan ja *tuhos puol katuu* ja yhteen velhoon *osu* ja samalla kahteentoista jästiin, jotka *sattu* eteen. (Stan s. 46)
(kursivointi lisätty)

Koska Stan ei ole kirjan kokonaisuuden kannalta tärkeä henkilö, ei hänen puheensa toteuttama henkilökuvausfunktiokaan ole kovin tärkeässä asemassa. Sanoisin, että Stanin puheen tärkeimpänä funktiona on tuoda väriä ja eloisuutta kirjan alkuun ja esittää juonen kannalta välttämättömät tiedot mielenkiintoisella tavalla. Yksi funktioista on myös koomisuuden tuominen tekstiin, sillä Stan ja Ernie muodostavat melko koomisen parivaljakon. Sikäli Stanin puheen funktion voisi myös nähdä koomisuutta tavoittelevana. Tietysti Stanin puhe kertoo paljon hänestä henkilönä, esimerkiksi sen, että hän ei luultavasti ole korkeasti koulutettu. Kokonaisuudessaan Stania voisi kuitenkin luonnehtia jokseenkin stereotyyppiseksi henkilöahmoksi, jolloin henkilökuvausfunktio ei ole kovin tärkeässä asemassa.

Vaikka äänneopillisiä keinoja käytetäänkin koko teoksessa ainoastaan kolmen henkilöahmon puheessa, niiden merkitys ei suinkaan ole vähäinen. Hagrid on tärkeä

henkilöhahmo, jonka puhetta myös esitetään melko paljon, mikä saa aikaan sen, että äänneopillisia keinoja esiintyy teoksessa huomattava määrä.

Muoto-opillisia keinoja ei käytetä suomennoksessa kovinkaan paljon. Koska osa muoto-opillisista keinoista on kirjoitetussa tekstissä melko leimallisia, ne toimivat lähinnä idiolektisten ja dialektisten henkilökuvausfunktioiden toteuttajina. Joitakin muoto-opillisia keinoja tosin käytetään luomaan vain puheenomaisuuden vaikutelmaa ilman sen kummempia henkilö- tai tilannekuvausfunktioita.

Näkyvin muoto-opillinen piirre suomennoksen fiktiivisessä puheessa on passiivin käyttö monikon 1. persoonan asemasta (esim. *me mennään*). Tätä keinoa käytetään yleisesti ja johdonmukaisesti Harryn ja hänen ystäviensä puheessa mutta myös muiden oppilaiden puheessa. Aikuisista henkilöhahmoista ainoastaan Hagridin puheessa käytetään kyseistä keinoa. Siten kyseisen keinon voisi katsoa toteuttavan dialektistä henkilökuvausfunktioita, sillä se sitoo sitä käyttävät henkilöhahmot (lapset, koulun oppilaat) ryhmänä yhteen. Kuten Ekholm-Tiainen (2003, 83) esittää, passiivin käyttö monikon 1. persoonan sijaan luo vaikutelmaa ”leimattomasta juttelukielestä” ja on siten mukana ”estämässä puheessa epäluontevalta kuulostavaa kirjakielistä kaikua”. Hagridin osalta katsoisin, että kyseinen keino toteuttaa toisaalta idiolektistä, mutta toisaalta dialektistä henkilökuvausfunktioita. Idiolektistä funktiota se toteuttaa siten, että sen kautta Hagrid erottuu muista aikuisista henkilöhahmoista. Dialektistä funktiota passiivin käyttö monikon 1. persoonan sijaan toteuttaa siten, että se yhdistää Hagridin lapsiin ja siten vahvistaa Hagridin ja Harryn, Ronin ja Hermionen tärkeää ystävyyttä myös puheen tasolla.

Toinen muoto-opillinen keino, jota esiintyy enimmäkseen lasten puheessa, on possessiivisuffiksin poisjääminen, esimerkiksi *sinun mielestä* (Harry); *meidän perheen* (rouva Weasley). Possessiivisuffiksin poisjäämistä ei kuitenkaan esiinny suomennoksessa kovin paljon. Possessiivisuffikseja käytetään usein myös lasten puheessa, vaikka se olisi mahdollista jättää pois. Lasten kohdalla possessiivisuffiksin poisjääminen toteuttaa samoja funktioita kun yllä käsitelty

passiivin käyttö monikon 1. persoonan sijaan, eli se yhdistää henkilöhahmoja ja on mukana luomassa vaikutelmaa arkisesta puhekielestä. Ronin äiti, rouva Weasley, on tarkastelemisani otteissa ainoa aikuinen henkilöhahmo, jonka puheessa esiintyy possessiivisuffiksin poisjääminen. Rouva Weasley on niukasti toimeentulevan suurperheen kotiäiti. Hänen puheessaan kyseinen keino toteuttaa idiolektistä henkilökuvausfunktioita, sillä se luo vaikutelmaa arkisesta kotiäidistä.

Nevalaisen (2003, 8) mukaan possessiivisuffiksien käyttö näyttäisi korostuvan käännöskirjallisuudessa: hänen tutkimuksessaan käänöksistä kootussa korpuksessa esiintyi selvästi enemmän possessiivisuffikseja kuin supisuomen korpuksessa. Supisuomen korpuksessa possessiivisuffiksin poisjääminen oli yleisempää. Sama tendenssi näkyy myös omassa aineistossani.

Suomennoksessa käytetään melko paljon potentiaalın, komitatiivin ja abessiivin korvaamista muilla, puhekielelle tyypillisemmillä muodoilla. Potentiaalın sijaan käytetään pääverbin lisäksi joko *taitaa*-verbiä (*taitaa olla*) tai *varmaan-* tai *kai-* adverbijä (*tahdot kai kuulla*). Fiktiivisessä puheessa käytettyinä nämä muodot eivät herätä huomiota, sillä vaikka ne ovat puhutussa kielessä yleisiä, niiden käyttöä kirjoitetussa kielessä ei pidetä virheenä, toisin kuin esimerkiksi aiemmin mainittua possessiivisuffiksin poisjäämistä tai passiivin käyttöä monikon 1. persoonan sijaan. Potentiaali on nykyään melko harvinainen myös kirjoitetussa yleiskielessä, joten sen välttäminen ei herätä erityistä huomiota fiktiivisessä puheessa (Hakulinen et al. 2004, 1515). Koska komitatiivin, abessiivin ja potentiaalın välttäminen ei herätä huomiota, ne sopivat parhaiten neutraalın puheenomaisuuden vaikutelman luomiseen.

Enemmän huomiota fiktiivisessä puheessa herättääkin esimerkiksi potentiaalın käyttö. Sen avulla voidaan luoda vaikutelma kirjakielisestä, muodollisesta puheesta, jolloin on mahdollista toteuttaa erilaisia henkilö- ja tilannekuvausfunktioita. Esimerkiksi professori Lupinin puheessa käytetään potentiaalia (kursivoinnit lisätty): ”-- minun *täytynee* jatkaa töitä.” (s. 166); ”Taikahistorian luokkahuone *lienee* kyllin suuri.” (s. 247). Potentiaalın käyttö professori Lupinin puheessa toteuttaa suomennoksessa henkilökuvausfunktioita. Sen voisi nähdä ilmentävän Lupinin

oppineisuutta ja pätevyyttä. Vaikka Lupinin puhe on osittain melko muodollista, hän ei kuitenkaan ole henkilöhahmona yhtä etäinen ja muodollinen kuin professori Kalkaros. Lupinin puhetta käsittelem vielä lisää seuraavassa osiossa, lauseenvastikkeiden yhteydessä.

5.2.2 Lauseopilliset keinot

Lauseopillisiä keinoja esiintyy suomennoksessa jossakin muodossa jokaisen henkilöhahmon puheessa. Myös käytettyjen lauseopillisten keinojen kirjo on laaja. Lauseopillisilla keinoilla toteutetaan dialektisiä ja idiolektisiä henkilö- ja tilannekuvausfunktioita, mutta niillä voidaan myös saada aikaan neutraalin puheenomaisuuden vaikutelma.

Yleisimpiä suomennoksessa käytetyistä lauseopillisista keinoista ovat erilaiset puhekielelle ominaiset lause- ja virkerakenteet. Näihin kuuluvat esimerkiksi elliptiset, lyhyet ja katkonaiset, sekä kesken jääneet ja anakoluuttiset virkkeet ja lauseet. Myös erilaisia lohkorakenteita ja pitkiä *ja-* ja *mutta* -sanoilla yhdistettyjä lauseketjuja käytetään suomennoksessa. Erilaisten lause- ja virkerakenteiden avulla luodaan pääosin neutraalin puheenomaisuuden vaikutelmaa, mutta tiettyjen henkilöhahmojen kohdalla ne toteuttavat myös henkilökuvausfunktioita muiden keinojen ohella. Lauseopillisilla keinoilla toteutetaan myös toisinaan tilannekuvausfunktioita. Seuraavassa muutamia esimerkkejä siitä, miten erilaisia virke- ja lauserakenteita käytetään lauseopillisina keinoina suomennoksessa.

Ellipsi:

Kuule, paljonko maksaa [lippu] Lontooseen? (Harry s. 42)

Jos ei ollu [hullu] silloin ku vietiin Azkabaniin niin ny on. (Ernie s. 46)

Koska ellipsin käyttö on melko leimatonta fiktiivisessä puheessa, se ei yleensä toteuta henkilökuvausfunktioita, paitsi jos henkilöhahmon idiolektiin kuuluu elliptisten rakenteiden käyttö. Näkisin, että ellipsin funktiona on kuitenkin useimmiten puheenomaisuuden vaikutelman luominen

Pitkä ketjumainen virke:

No, mut sitten Musta joutu saarroksiin keskellä katu, jolla vilis jästei, *ja* Musta kohotti taikasauvan *ja* tuhos puol katu *ja* yhteen velhoon osu *ja* samalla kahteentoista jästiin, jotka sattu eteen. (Stan s. 46)

Mutta sitten tunsin tuulahduksen... heräsin *ja* näin hänet seisomassa siinä... niin kuin luuranko, *ja* saastainen tukkapehko... kädessä iso pitkä puukko, varmaan kaksitoista tuumaa... *ja* hän katsoi minua *ja* minä katsoin häntä *ja sitten* minä huusin *ja* hän lähti lipettiin. (Ron s. 283)
(kursivointi lisätty)

Molemmissa esimerkeissä pitkien ja ketjumaisten virkkeiden käyttö liittyy tapahtumista kertomiseen. Tällaisten rakenteiden avulla voidaan laittaa henkilöhahmot kertomaan juonen kannalta olennaisia tietoja kuulostamatta kuitenkaan kirjakieliseltä. Molemmissa otteissa puheen illuusiota luo esimerkiksi *ja*-konjunktin runsas käyttö. Alemmassa otteessa *ja*-konjunktin runsas käyttö liitettyä katkonaisiin lauseisiin kertoo Ronin järkyttyneestä ja säikähtäneestä olotilasta (hän on joutunut hyökkäyksen kohteeksi nukkuessaan).

Katkonaiset ja kesken jääneet virkkeet:

Järkyttävä tapaus... järkyttävää... ihme ettei kukaan kuollut... ennenkuulumatonta... kauhistus, olipa onni että osuit paikalle, Kalkaros. (Toffee s. 406)

Mitä sinä täällä teet – miten sinä -? (Hermione s. 208)

Ja kuitenkin Musta ja Harry ja se tyttö – (Toffee s. 407)

Ensimmäisessä esimerkissä esiintyvän ministeri Toffeen idiolektiin kuuluvat olennaisesti katkonaiset lauseet, varsinkin jos hän joutuu vastaamaan hankaliin kysymyksiin. Kyseinen keino ilmentää Toffeen osalta poliitikoille tyypillistä välttelevää puhetyyliä. Tässä esimerkissä katkonaisten virkkeiden funktiona on kuitenkin ilmentää Toffeen järkytystä. Toisessa esimerkissä

katkonaiset virkkeet ilmentävät Hermionen hämmennystä. Hän on niin yllättynyt, ettei oikein saa muotoiltua sujuvaa virkettä. Viimeisessä esimerkissä kesken jäänyt virke toimii kysymyksenä. Toffee odottaa, että hänen keskustelukumppaninsa Kalkaros täydentää virkkeen loppuosan. Kaikissa näissä esimerkeissä katkonaiset virkkeet toteuttavat ehkä enemmänkin tilannekuvaus- kuin henkilökuvausfunktioita, poikkeuksena kuitenkin ministeri Toffee.

Lohkorakenne:

Sillä tytöllä on sydän paikallaan, Hermionella nimittäin, ja te kaks pidätte mykkäkoulua – (Hagrid s. 287)

Ne on kamalia otuksia, ankeuttajat... (George s. 105)

Lohkorakenteet ovat tässä käsitellyistä rakenteista ehkä puhekielimäisimpiä. Niillä täsmennetään yleensä jotain virkkeen osaa, ja ne syntyvät todellisen puheen aikasidonnaisuudesta eli siitä että puhetta muodostetaan sitä mukaa kuin puhutaan. Siten lohkorakenteet soveltuvat hyvin puheenomaisuuden vaikutelman luomiseen.

Ekholm-Tiaisen (2003, 82) mukaan lauseenvastikkeiden välttäminen auttaa luomaan neutraalin puheenomaisuuden vaikutelmaa. Lauseenvastikkeiden välttäminen onkin suomennoksessa tärkeä lauseopillinen fiktiivisen puheen luomiskeino. Lauseenvastikkeita esiintyy kaikkein vähiten Harryn ja muiden oppilaiden puheessa. Aikuisten henkilöhahmojen puheessa niitä esiintyy jossain määrin, tosin silloinkin melko harvakseltaan. Eritoten Kalkaroksen ja ministeri Toffeen puheessa ne ovat mukana luomassa vaikutelmaa kirjakielimäisestä ja huolitellusta puhetavasta. Toinen opettaja, jonka puheessa lauseenvastikkeita esiintyy, on ehkä hieman yllättäen professori Lupin. Lupin on hyvin tärkeä ystävä Harrylle ja muutenkin hän on oppilaiden suosiossa. Hänen puheensa on kuitenkin suhteellisen muodollista ja siinä käytetään jopa enemmän lauseenvastikkeita kuin esimerkiksi Kalkaroksen puheessa. Tästä käy ilmi se, että muodollinen puhe ei aina välttämättä merkitse etäisyyttä tai ylimielisyyttä.

Fiktiivisessä puheessa käytettyjä lauseenvastikkeita tarkasteltaessa on hyvä ottaa huomioon se seikka, että suomennoksen kertovassa tekstissä ei myöskään käytetä kovin paljon lauseenvastikkeita. Tämän perusteella voisikin ajatella, että fiktiivisessä puheessa käytetyt lauseenvastikkeet saavat erityisen suuren painoarvon, koska ne erottuvat osaltaan myös kertovasta tekstistä. Syynä lauseenvastikkeiden vähäiseen käyttöön suomennoksessa voisi pitää sitä, että kyseessä on myös lapsilukijoille tarkoitettu teos. On mahdollista, että kääntäjä on muokannut tekstiä lapsilukijoita varten ja käyttänyt mieluummin sivulauseita kuin lauseenvastikkeita.

Monikon 3. persoonan inkongruenssia käytetään suomennoksessa pääosin dialektisten ja idiolektisten henkilökuvausfunktioiden toteuttamiseen Harryn, Ronin ja Hermionen sekä Hagridin puheessa, esimerkiksi: ”Ne näkee kalmakoiran ja kuolee kauhusta.” (Hermione s. 119). Tässä funktiossa sitä esiintyykin melko usein. Lasten puheessa inkongruentit muodot ovat jopa selvästi yleisempiä kuin kongruentit verbimuodot. Monikon 3. persoonan inkongruenssi onkin tärkeänä osana luomassa vaikutelmaa arkisesta puhetavasta, eritoten Harryn, Ronin ja Hermionen, mutta myös muiden oppilaiden, osalta. Dialektista henkilökuvausfunktiota kyseinen keino toteuttaa siten, että se erottaa lapset ryhmänä aikuisista henkilöhahmoista. Jälleen kerran Hagrid on puheensa osalta lähempänä lapsia kuin muita aikuisia henkilöhahmoja. Hagridin puheessa inkongruenssi on mukana luomassa kuvaa kouluja käymättömästä, ehkä hieman yksinkertaisesta mutta hyväsydämisestä miehestä. Kyseisen keinon voi myös nähdä osana murteellisen puheen vaikutelmaa.

Suomennoksessa käytetään sanajärjestyksiä esimerkiksi luomaan tiettyjä vivahteita ja painotuksia sekä antamaan vaikutelmaa puheen rytmistä. Seuraavassa esimerkissä sanajärjestyksiä muokkaamalla on luotu tavallaan voimakkaampi kysymys (vrt. Minkä takia sinä luet jästítietoa?), joka ilmentää kysyjän yllättyneisyyttä: ”Minkä takia sinä jästítietoa luet?” (Ron s. 64)

Mielenkiintoinen sanajärjestykseen liittyvä seikka esiintyy pubinomistaja Rosmertan puheessa. Rosmerta on ilmeisestikin hyvin utelias, ja keskustellessaan opettajien ja ministeri Toffeen kanssa hän käyttää lähes jatkuvasti väitelauseita kysymyksinä (lauseiden perässä on

kysymysmerkki). Nämä lauseet on ripoteltu keskelle jännittävää kertomusta ja ne ilmaisevat usein hämmästyksiä ("Musta petti heidät?" s. 217) mutta niillä myös esitetään arvauksia siitä miten tarina etenee ("Mutta James Potter tahtoi välttämättä käyttää Mustaa?" s. 216). Vaikka Rosmerta on henkilöhahmona sivuosassa, häntä voisi sanoa melko värikkääksi persoonaksi. Hän on utelias, mahdollisesti jopa juoruileva, ja se että hänen puheessaan myös väitelauseita käytetään kysymyksinä, tukee tätä piirrettä. Puheenomaisia sanajärjestyksiä ei käytetä kuitenkaan suomennoksessa kovin runsaasti.

Lauseopillisilla keinoilla on suomennoksessa tuotu tiettyä puheenomaisuutta myös sellaisten hahmojen puheeseen, jotka muutoin kuulostavat erittäin kirjakielimäisiltä. Tästä hyvänä esimerkkinä toimii professori Kalkaros, jonka puheessa ei esiinny lainkaan äänne- eikä muotoopillisia keinoja, ja jonka puheessa käytetyt sanastolliset keinotkin ovat pääosin luomassa vaikutelmaa kirjakielimäisestä ja huolitellusta puheesta (tästä lisää seuraavassa osiossa). Näin lauseopillisten keinojen funktiona on Kalkaroksen kohdalla luoda puheen illuusiota esimerkiksi ellipsin, lyhyehköjen lauseiden avulla ja – ehkä hieman yllättäen – lauseenvastikkeita välttämällä. Vaikka Kalkaroksen puheessa esiintyy toisinaan lauseenvastikkeita, ne ovat kuitenkin melko harvinaisia.

5.2.3 Sanastolliset keinot

Sanastollisia keinoja käytetään käännöksessä melko yleisesti. Kuten lauseopillisten keinojen kohdalla, myös sanastollisten keinojen kirjo on laaja ja erilaisia keinoja käytetään toteuttamaan erilaisia funktioita.

Ekholm-Tiaisen (2003, 88) mukaan esimerkiksi arkityylinen sanasto sopii valikoiden käytettynä parhaiten luomaan vaikutelmaa neutraalista puheenomaisuudesta. Kuten useat muut tyyliin liittyvät kysymykset, myös se, mitkä sanat luetaan arkityyliseen sanastoon, riippuu jossakin

määrin henkilökohtaisista käsityksistä. Mielestäni myös arkityylisten sanojen joukossa on tyyllillistä vaihtelua. Omassa analyysissäni olen tältä osin luottanut CD-perussanakirjaan (Haarala et al.1997) ja intuitiooni.

Arkityylistä sanastoa käytetään suomennoksessa pääosin luomaan vaikutelmaa neutraalista arkisesta puhetavasta. Esimerkiksi Harryn, Ronin ja Hermionen (ja muiden oppilaiden) puheessa sen tärkein funktio on saada aikaan vaikutelma arkisesta ja rennosta juttelusta. Lasten käyttämiä arkityylyisiä sanoja ovat esimerkiksi *ihan totta, ihme juttu, koulukamppet, synttärini, kamalan vaikea, älä viitsi, hoksasi* ja *aika homma*. Myös opettajien ja muiden aikuisten henkilöhahmojen puheessa esiintyy arkityylyisiä sanoja, tosin paljon vähemmän kuin oppilaiden ja esimerkiksi Hagridin puheessa. Aikuisten puheessa arkityylyiset sanat luovat osaltaan neutraalin puheen illuusiota. Muutama esimerkki aikuisten henkilöhahmojen puheessa käytetyistä arkityylyisistä sanoista: *jengissään* (McGarniwa), *hoitanut hommansa* (Kalkaros), *keploteltua* (Toffee).

Ekholm-Tiainen (2003, 89) huomauttaa, että arkityylisten sanojen funktio puheessa muuttuu henkilökuvausta palvelevaksi silloin, kun arkityylyisiä sanoja käytetään paljon, ja kun ne esiintyvät henkilökuvausfunktioita toteuttavien äänne-, muoto- ja lauseopillisten keinojen kanssa. Esimerkkinä tästä hän mainitsee Hagridin puhetyylin Harry Potter -kirjojen suomennoksissa⁹. Myös tarkastelemassani suomennoksessa Hagridin puheessa käytetään runsaasti arkityylyistä sanastoa. Itse asiassa Hagridin puheessa arkityylyisiä sanoja käytetään tiheämmin kuin kenenkään muun henkilöhahmon puheessa (poikkeuksena Stan, joka on kuitenkin kertomuksen kannalta melko merkityksellinen henkilö). Hagridin puheessa arkityylinen sanasto toteuttaa henkilökuvausfunktioita.

Sanastollisiin keinoihin kuuluu myös pronomien *hän* ja *he* korvaaminen pronomineilla *se* ja *ne* (Ekholm-Tiainen 2003, 89). Suomennoksessa näitä pronomineja käytetään kuitenkin niin vähän, että ne saavat erityismerkityksen. Voisikin sanoa, että suomennoksen maailmassa *se-* ja *ne-*

⁹ Vaikka Ekholm-Tiainen käyttää tutkielmassaan esimerkkeinä otteita Harry Potter -kirjoista, hän ei ole tarkastellut *Harry Potter ja Azkabanin vanki* -teosta.

pronominien käyttäminen, kun puhutaan henkilöistä, ei kuulu arkityyliseen puheeseen, vaan pikemminkin murteelliseen puhetyyliin. Hagrid on teoksen päähenkilöistä ainoa, jonka puheessa käytetään johdonmukaisesti *se*-pronominia *hän*-pronominin tilalla. Hagridin kohdalla kyseisen keinon voisikin nähdä toteuttavan idiolektista henkilökuvausfunktiota. Hagridin puheeseen *se*- ja *ne*-pronominit sulautuvat luontevasti ja vahvistavat hänestä syntyvää käsitystä. Hagrid käyttää ainakin kerran kuitenkin *hän*-pronominia, puhuessaan rehtori Dumbledoresta. (”Hän yritti.” - - ”Hänellä ei ole mahtia komitean yli - -” Hagrid s. 343) Tämän voi nähdä ilmentävän Hagridin kunnioitusta rehtoria kohtaan.

Tässä vaiheessa on hyvä palauttaa mieleen fiktiivisen puheen ja todellisen puheen suhde. Vaikka *se*- ja *ne*-pronominien käyttäminen henkilöistä on puhutussa kielessä yleistä ja leimatonta, kirjoitetussa tekstissä se herättää huomiota. Voitaisiin esimerkiksi väittää, ettei Harryn ja tämän ystävien puhe suomennoksessa ole ”autenttista”, koska suomalainen koululainen käyttäisi henkilöistä puhuessaan *se*- ja *ne*-pronomineja, mutta suomennoksessa lapset käyttävät lähes kautta linjan *hän* ja *he*-pronomineja. Tällainen väite ei kuitenkaan ota huomioon fiktiivisen puheen illusorista olemusta ja sen luomisperiaatteita, jotka riippuvat osin kirjallisista konventioista. Suomennoksessa *se*- ja *ne*-pronominien funktioksi on varattu nimenomaan idiolektisten henkilökuvausfunktioiden toteuttaminen, ei neutraalin arkipuheen vaikutelman välittäminen. Tosin tietyissä tilanteissa lasten puheessa korvataan *he*-pronomini *ne*-pronominilla. Seuraavassa esimerkissä Harry, Ron ja Hermione ovat järkyttyneitä, koska he luulevat että Hagridille tärkeä eläinystävä on tapettu. Kaikissa esimerkkilauseissa *ne*-pronominilla viitataan ministeri Toffeeseen ja teloittaja Macnairiin sekä mahdollisesti rehtori Dumbledoreen.

Voi Ron, mennään jo, ole kiltti, *ne* tekee sen! (Hermione s. 346)

Ne teki sen! - - Minä en usko tätä – *ne* teki sen! (Hermione s. 347)

Hagrid joutuu pahempiin hankaluuksiin, jos *ne* saa tietää, että me käytiin siellä. (Ron s. 348)

(kursivointi lisätty)

Tässä *ne*-pronominin voisi nähdä toteuttavan tilannekuvauksellista funktiota, sillä se kuvastaa lasten järkytystä. Harryn ja tämän ystävien puheessa nimittäin käytetään henkilöistä puhuttaessa pääasiassa *he*-pronominia. Henkilöön viittaavaa *se*-pronominia ei käytetä lasten puheessa käytännössä lainkaan. Tarkastelemistani otteista löytyy yksi poikkeus, jossa Ron käyttää *se*-pronominia puhuessaan vankikarkuri Sirius Mustasta: ”Saadaanko me palkkio, jos me otetaan *se* kiinni?” (Ron s. 69; kursivointi lisätty).

Kyseessä voi olla yksinkertaisesti kääntäjälle sattunut lipsahdus, mutta tässä on hyvä myös pitää mielessä se, mitä Ekholm-Tiainen (2003, 74) sanoo ”kaunokirjallisten konventioiden sallimista epäjohdonmukaisuuksista” ja siitä, että myös kääntäjät saavat olla ratkaisuihmissaan epäjohdonmukaisia. Kyseessä voi olla myös henkilökuvausfunktiota toteuttava käyttö, sillä näkisin, että Ron on asteen puhekielisempi kuin ystävänsä Harry ja Hermione. Myös hänen taustansa tukee tätä, sillä Ron on kotoisin suuresta perheestä, jonka toimeentulo on niukkaa, vaikka perheen isä onkin töissä Taikaministeriössä. Ronin isän työpaikasta huolimatta perhettä voisi luonnehtia työväenluokkaisemmaksi kuin esimerkiksi Harryn tai Hermionen perheitä, jotka puolestaan sijoittuvat lähemmäs keskiluokkaa. *Se*-pronominin käyttöä henkilökuvausfunktiossa tukisi myös se, että kyseinen kohta on teoksen alkupuolella, jolloin muodostetaan ensimmäiset ja tärkeimmät vaikutelmat kirjan henkilöhahmoista. Tosin kyseessä on kirjasarja, jolloin henkilöt ovat jo ennestään lukijalle tuttuja. Kuitenkin myös sarjakirjojen alussa usein verestetään lukijoiden muistia ja esimerkiksi *Harry Potter ja Azkabanin vanki* -teoksessa useista henkilöhahmoista annetaan jopa fyysiset kuvaukset kirjan alkupuolella.

Suomennoksessa käytetään todella harvakseltaan slangisanoja. Suurin osa suomennoksen slangisanoista löytyy Stanin puheesta (esimerkiksi *funtsas*, *mahiksii*) mutta hänenkään puheessaan niitä ei käytetä paljon. Slangisanojen ja arkityylisten sanojen raja on osittain hämärä, ainakin suomennoksessa esiintyvien sanojen osalta. Esimerkiksi mainitsemani sanat *funtsas* ja *mahiksii* ovat

ainakin siirtymässä, elleivät jopa siirtyneet, arkipuheeseen: *funtsata*-sana nimittäin löytyy CD-Perussanakirjasta, jossa se on merkitty arkikieliseksi.

Murteellista sanastoa käytetään suomennoksessa Hagridin puheessa. Ekholm-Tiaisen (2003, 89) mukaan Hagridin puheeseen luodaan suomennoksessa murteellista vaikutelmaa ns. yleismurteellisilla sanoilla. Alkuteoksessa Hagridin puhe sijoittuu murteellisesti Pohjois-Englantiin tai jopa Skotlantiin. Suomennoksessa puheen sitominen johonkin suomalaiseen murteeseen ei kuitenkaan olisi tarkoituksenmukaista. Ekholm-Tiaisen mainitsemilla yleismurteellisilla sanoilla luodaan suomennoksessa Hagridin puheeseen murteen illuusio sijoittamatta murretta kuitenkaan millekään suomen murrealueelle. Murteellisten sanojen osuus Hagridin puheesta ei kuitenkaan ole loppujen lopuksi kovin suuri. Pääosin murteellisen puheen vaikutelma luodaan suomennoksessa muilla keinoilla.

Dialogipartikkeleita ja muita partikkeleita käytetään suomennoksessa pääasiassa luomaan neutraalin puheenomaisuuden vaikutelmaa. Enimmäkseen niiden avulla annetaan vaikutelma Ekholm-Tiaisen (2003, 87) mainitsemasta interaktiivisuudesta ja reaaliaikaisuudesta henkilöhahmojen välisessä dialogissa. Tällaista funktiota toteuttavat esimerkiksi dialogipartikkelit, joilla vastataan tai muuten reagoidaan edelliseen puheenvuoroon. Myös oman puheenvuoron suunnittelua tai korjausta ilmentäviä partikkeleita ja partikkelien yhdistelmiä esiintyy dialogissa melko runsaasti. Yhdenkään henkilöhahmon puheessa dialogipartikkeleita ei kuitenkaan käytetä niin runsaasti, että niiden voisi katsoa toteuttavan henkilökuvausellista funktiota.

Käsittelen tässä deiktisinä ilmauksina erilaisia ilmauksia, jotka saavat merkityksensä tavalla tai toisella kontekstista. Tämä määritelmä on riittävä oman tutkielmani kannalta¹⁰. Suomennoksessa esiintyvät deiktiset ilmaukset ovat usein demonstratiivipronomineja ("Mitä varten *nuo* on?" Harry s. 286; kursivointi lisätty) ja niiden adverbijohdannaisia ("Äiti ja isä toivat minut ja kaikki koulutavarani tänä aamuna *tänne*." Hermione s. 63; kursivointi lisätty). Kontekstisidonnaisuutensa

¹⁰ Tarkempi määritelmä löytyy esimerkiksi Isosta suomen kieliopista (2004, 703; 1363).

vuoksi deiktiset ilmaukset voivat kuitenkin tehdä fiktiivisestä puheesta vaikeaselkoista, jos niitä käytetään runsaasti.

Suomennoksessa, kuten myös alkutekstissä, puheessa käytetyille deiktisille ilmauksille annetaan aina korrelaatti, joko edellisissä puheenvuoroissa tai dialogia ympäröivässä kertovassa tekstissä. Näin deiktisten ilmausten käyttö ei aiheuta lukijalle ylimääräistä raskautta, vaan luo osaltaan vaikutelmaa todellisesta keskustelusta. Seuraavassa esimerkki deiktisten ilmausten käytöstä (korrelaatti on alleviivattu ja siihen viittaavat deiktiset ilmaukset kursivoitu):

”Tiesitkö, että ankeuttajat ovat tutkineet minun pubini jo kahdesti?” matami Rosmerta sanoi hivenen pahantuulisesti. ”Pelottivat asiakkaat tiehensä... erittäin huono asia liiketoimien kannalta.”

”Rosmerta-kulta, minä en pidä *niistä* yhtään enempää kuin sinä”, Toffee sanoi kiusaantuneena. ”Välttämätön varoimi... valitettavaa mutta minkäs teet... tapasin juuri *niistä muutaman*. Ne ovat raivoissaan Dumbledorelle – hän ei päästä *niitä* linnan alueelle.”

”Eikä pidäkään päästä”, professori McGarmiwa ärähti. ”Miten me voisimme opettaa, jos *ne kammutukset* liehuisivat ympäriinsä?”

(s. 213–214)

Erilaisia puhuttelusanoja ja henkilöön viittaavia ilmauksia käytetään suomennoksessa runsaasti ja niiden kirjo vaihtelee muodollisesta henkilökohtaiseen. Se, miten henkilöitä puhutellaan riippuu monesta seikasta: henkilöiden läheisyydestä/etäisyydestä, tilanteesta, henkilöhahmon idiolektistä ja henkilöiden tunnetiloista. Esimerkiksi ministeri Toffeeeta kutsutaan yleensä nimityksellä *ministeri*. Rehtori Dumbledore kuitenkin puhuttelee Toffeeeta etunimellä *Cornelius*. Tämä kertoo jotakin Dumbledoren asemasta velhomaailmassa: vaikka Toffee onkin ammatillisesti katsottuna arvoasemaltaan Dumbledorea korkeammalla, Dumbledore voi kutsua häntä etunimeltä. Dumbledore on vanha ja erittäin arvostettu velho, ja hänellä on tapana puhutella lähes kaikkia muita etunimeltä. Puhuttelusanojen käytöstä henkilökuvausfunktioiden toteuttamisessa tarjoaa osuvan esimerkin ministeri Toffee, jonka idiolektiin kuuluu lisätä naispuolisten henkilöiden nimen perään lisäys *-kulta*: *Kiitos, Rosmerta-kulta*. (s. 213). (Tämän voisi nähdä merkinä maskuliinisesta valtasuhteesta.)

Muodollisuutta ja valtasuhteita ilmentää myös se, miten matami Rosmerta puhuttelee ministeri Toffeeta tarjoillessaan tälle juotavaa: ”Ministerille siis mustaherukkarommi.” (s. 212) Mielenkiintoista on kuitenkin se, että tästä huolimatta Rosmerta ei käytä ministerille puhuessaan teitittelymuotoja: ”No, mikä tuo sinut tähän maailmankolkkaan, ministeri?” (s. 213) Teitittelymuotoja ei käytetä suomennoksessa laisinkaan, mutta esimerkiksi yllä kuvatussa esimerkissä *ministeri*-sanon lisääminen virkkeen loppuun ilmentää puhuteltavan korkeampaa asemaa.

Kalkaroksen muodollisuus näkyy muiden piirteiden lisäksi hänen tavassaan puhutella toisia henkilöitä. Hän käyttää lähes aina sukunimeä tai titteliä puhuessaan muille tai muista. Oppilaita ja muita opettajia hän kutsuu kautta linjan sukunimellä. Toffeesta hän käyttää nimitystä *ministeri* ja Dumbledorea hän kutsuu *rehtoriksi*. Kalkaroksen tapa puhutella toisia kertoo etäisyydestä, joka on hänen ja muiden henkilöiden välillä. Todennäköisesti tämä etäisyys on myös Kalkaroksen puolesta täysin tarkoituksenmukaista. Seuraavassa esimerkissä näkyy mielenkiintoinen kontrasti, joka syntyy kun Kalkaros keskustele professori Lupinin kanssa. Lupinilla on tapana kutsua muita etunimeltä, ja näin hän tekee myös Kalkarokselle. Näin hän tavallaan asettaa kyseenalaiseksi Kalkaroksen luoman välimatkan itsensä ja toisten välille.

”No?” Kalkaros kysyi uudestaan. ”Tämä pergamentti on selvästi täynnä pimeää taikuutta. Tämän pitäisi kuulua sinun erikoisalaasi, Lupin. Mistäköhän Potter on voinut saada mokoman tavaran?”

Lupin kohotti katseensa ja vilkaisemalla vain hyvin nopeasti Harryn suuntaan varoitti tätä puuttumasta asiaan.

”Täynnä pimeää taikuutta?” hän toisti rauhallisesti. ”Uskotko sinä todella niin, Severus? - - Kuvittelisin, että Harry on saanut sen pilapuodista – ”
(s. 301; kursivointi alkuperäinen, alleviivaus lisätty)

Myös lasten tavoissa puhutella toisiaan näkyy eroja. Päähenkilöt Harry, Hermione ja Ron kutsuvat toisiaan etunimillä, samoin kuin lähes kaikkia muita oppilaita. Ainoat oppilaat, joita he kutsuvat sukunimillä ovat Harryn vihamies Draco Malfoy sekä tämän kaverit Vincent Crabbe ja Gregory

Goyle. Näiden kolmen hahmon nimet mainitaan kokonaisuudessaan, kun he esiintyvät teoksessa ensimmäisen kerran (s.87) ja sen jälkeen heistä käytetään lähes poikkeuksetta ainoastaan sukunimiä. Se, että Harry ja tämän ystävät käyttävät Malfoysta ja tämän kumppaneista sukunimiä, luo sosiaalista välimatkaa henkilöhahmoihin, joita Harry ja tämän ystävät suorastaan vihaavat.

Puhuttelun kannalta mielenkiintoisen poikkeuksen muodostaa professori Punurmio, jolla on tapana kutsua kaikkia oppilaitaan sanoilla *kulta*, *lapsikulta*, *tyttökulta*, *poikakulta* tai *kultapieni*. Nämä puhuttelusanat kertovat osaltaan Punurmiosta, ja saavat aikaan vaikutelman höpsöstä ja lässyttävästä opettajasta. Punurmion käyttämät puhuttelusanat voidaan luokitella hellittelysanoihin, ja niitä käyttämällä Punurmio yrittää luoda läheisyyttä itsensä ja oppilaiden välille. Joidenkin oppilaiden kohdalla Punurmio onnistuu, mutta enemmistö oppilaista ei ota häntä vakavasti.

Oppilaat kutsuvat opettajia joko sanalla *professori* (joskus myös professori + etunimi) tai *opettaja*. Kun oppilaat puhuvat keskenään koulun opettajista, he käyttävät yleensä pelkästään kyseisen opettajan sukunimeä. Opettajat puolestaan kutsuvat oppilaita pääasiassa sukunimillä, ainakin luokkahuoneessa. Kuten jo totesin, Kalkaros puhuttelee kaikkia sukunimillä, mutta puhuessaan Hermionelle hän lisää sukunimen eteen sanan *neiti* (*neiti Granger*). Jotkut opettajat kuitenkin kutsuvat heille läheisiä oppilaita etunimillä. Esimerkiksi McGarmiwa puhuttelee Harrya usein etunimellä. Lupin puolestaan puhuttelee kaikkia oppilaita etunimellä. Käsittelen osiossa 5.3 sitä, millaisia eroja alkutekstissä ja käännöksessä on havaittavissa puhuttelun osalta.

Suomennoksessa käytetty kieli on kokonaisuudessaan hyvin idiomaattista, eikä dialogi muodosta poikkeusta. Fraasi-ilmauksia, idiomaattisia sanontatapoja ja kollokaatioita esiintyy käännöksessä paljon, ja olen myös ottanut ne huomioon sanastollisia keinoja tarkastellessani.

Suomennoksen fiktiivisessä puheessa käytetään tyyllillisesti monenlaisia fraasi- ja idiomi-ilmauksia. Vaikka näiden ilmausten pääfunktio on puheen illuusion luominen, ne toteuttavat myös osin henkilökuvausfunktioita. Eri henkilöhahmot käyttävät tyylliltään erilaisia fraaseja ja idiomaattisia sanontatapoja. Nämä tyylierot vahvistavat muiden keinojen avulla henkilöhahmoista

luotua kuvaa. Suomennoksesta löytyy esimerkiksi seuraavanlaisia idiomaattisia ilmauksia: *sydän paikallaan* (Hagrid s. 287); *jos multa kysytään* (Hagrid s. 286); *ei yhtä ilman toista* (Rosmerta s. 215); *näyttänyt todellisen karvansa* (Toffee s. 217); *täytyy sanoa* (Toffee s. 219); *ihan totta* (Hermione s. 63); *päästi pätkähästä* (Harry s. 63); *taivaan vallat* (rouva Weasley s. 73); *kuulkaa hei* (Ron s. 211).

Myös sanastollisia keinoja käytetään suomennoksessa luomaan tavallisesta puheesta poikkeavia vaikutelmia. Tällöin kyseessä on yleensä idiolektisten henkilökuvausfunktioiden toteuttaminen. Esimerkiksi Kalkaroksen käyttämä sanasto on suhteellisen monimutkaista.

Sitten Malfoy näki *omalaatuisen ilmestyksen*. (Kalkaros s. 295)

Säännöt oli tarkoitettu *vähäisemmille kuolevaisille*, ei huispausmestareille. (Kalkaros s. 298)
(kursivointi lisätty)

Kalkaroksen käyttämä sanasto korostaa hänestä jo muiden keinojen kautta syntynyttä etäistä ja muodollista kuvaa ja toteuttaa siten idiolektistä henkilökuvausfunktiota.

Myös Hermionen puheessa esiintyy paikoitellen sanastoa, jota voisi luokitella enemmänkin kirjakielimäiseksi kuin puhekielimäiseksi: ”Niin mutta on *kiehtovaa* opiskella jästejä *velhonäkökulmasta*” (Hermione s. 64; kursivointi lisätty). Tällaisten sanojen käyttö vahvistaa käsitystä Hermionesta älykkäänä kirjojen ystävänä. Hän on lukenut niin paljon, että kirjoissa käytetty kieli on osittain ujuttautunut hänen puheeseensa. Tosin on hyvä muistaa, että muilta osin Hermionen puhe on ajoittain hyvinkin puheenomaista. Näin puheen kautta tuodaan esiin henkilöhahmon eri puolia.

5.3 Vertailua ja pohdintaa

Vertailen tässä osiossa lähtötekstissä ja suomennoksessa käytettyjä fiktiivisen puheen luomiskeinoja ja niiden toteuttamia funktioita. Tarkoitukseni on selvittää, ovatko kirjailija ja kääntäjä luoneet fiktiivistä puhetta eri tavoin, ja jos näin on, mistä nämä erot mahdollisesti johtuvat. Kielten erot vaikuttavat eniten fiktiivisen puheen kääntämiseen, ja olen ottanut sen huomioon lähtötekstiä ja suomennosta tarkastellessani. Ingon (1999, 159) mukaan analyyttisten ja synteettisten kielten puhekielistämisstrategiat poikkeavat toisistaan: englannin kaltaisen analyyttisen kielen tärkein puhekielen illuusion luomisen keino on sanaston käyttö, kun taas synteettinen kieli, kuten suomi, hyödyntää myös äänne- ja muoto-opillisia ja lauseopillisiä keinoja.

Vertailen aluksi äänne- ja muoto-opillisten, lauseopillisten ja sanastollisten keinojen käyttöä lähtötekstissä ja suomennoksessa. Käsittelen myös muita osa-alueita, esimerkiksi puhuttelusanojen käyttöä, ja henkilökuvausfunktion toteutumista. Lopuksi pohdin, onko suomennos fiktiivisen puheen osalta konventionaalisempi kuin lähtöteksti.

5.3.1 Äänne- ja muoto-opillisten keinojen käyttö lähtötekstissä ja suomennoksessa

Ehkä suurimmat erot lähtötekstissä ja käännöksessä käytettyjen keinojen välillä esiintyvät äänne- ja muoto-opillisten keinojen käytössä. Lähtötekstissä käytetään äänneopillisiä keinoja laajemmin kuin käännöksessä. Sekä lähtötekstissä että käännöksessä äänneopillisten keinojen käyttö keskittyy tiettyjen henkilöhahmojen puheeseen (Hagrid ja Stan), mutta lähtötekstissä äänneopillisiä keinoja käytetään myös muiden henkilöiden puheessa, eritoten oppilaiden. Käännöksessä puolestaan äänneopillisiä keinoja esiintyy ainoastaan Hagridin ja Stanin puheessa. Havaitsemani ero johtuu

luultavasti yksinkertaisesti kielten eroista, sillä kuten jo aiemmin mainitsin, englannin kielessä on kirjoituksella helpompi esittää puhutun kielen mukaista ääntämystä ja lisäksi erilaisia ääntämistapojakin on useita. Suuri osa lähtötekstin äänneopillisista keinoista kuuluu ns. lyhennettyjen verbimuotojen (*I'm, you're, jne.*) ryhmään, ja vaikka ne eivät herätäkään paljon huomiota, ne ovat osaltaan mukana luomassa puheenomaisuuden vaikutelmaa. Näitä muotoja käytetään oikeastaan kaikkien henkilöhahmojen puheessa. Lyhennettyjen verbimuotojen runsas käyttö lähtötekstin fiktiivisessä puheessa luultavasti myös vaikuttaa siihen, että lähtöteksti vaikuttaa käännöstä ”puhekielisemmältä”.

Äänneopillisilla keinoilla toteutetaan kuitenkin pääosin samoja funktioita lähtötekstissä ja käännöksessä. Molemmissa teksteissä äänneopillisten keinojen pääfunktio on luoda standardipuheesta poikkeavia vaikutelmia ja siten toteuttaa idiolektisiä henkilökuvausfunktioita, eritoten Hagridin kohdalla. Aineistoni perusteella molemmille kielille näyttäisi olevan yhteistä se, että äänneopilliset keinot soveltuvat parhaiten tällaiseen tarkoitukseen. Suurin osa äänneopillisista keinoista löytyy nimenomaan Hagridin puheesta, niin lähtötekstissä kuin käännöksessä. Tosin lähtötekstissä äänneopillisiä keinoja käytetään laajemminkin, luomaan puheenomaisuuden vaikutelmaa, mutta näkisin että näiden keinojen tärkein funktio on nimenomaan henkilökuvausfunktioiden toteuttaminen. Myös silmämurretta esiintyy sekä lähtötekstissä että käännöksessä, käännöksessä tosin selkeästi vähemmän.

Lähtötekstissä käytetään jossain määrin enemmän muoto-opillisiä keinoja kuin suomennoksessa. Lisäksi lähtötekstissä käytettyjen muoto-opillisten keinojen kirjo on laajempi kuin suomennoksessa käytettyjen. Muoto-opillisiä keinoja käytetään käännöksessä melko vähän, varsinkin, jos niiden käyttö suhteutetaan siihen miten paljon tällaisia keinoja on olemassa suomen puhutussa kielessä. Tässä kuitenkin pitää muistaa fiktiivisen puheen perusolemus ja se, ettei sitä kannata verrata suoraan todelliseen puhuttuun kieleen. Myös muoto-opilliset keinot toteuttavat lähtötekstissä ja käännöksessä pääosin samankaltaisia funktioita: niiden päätehtävänä on ilmentää

erilaisia standardista poikkeavia ja leimallisia vaikutelmia ja toimia henkilökuvausfunktioiden toteuttajina.

5.3.2 Lauseopillisten keinojen käyttö lähtötekstissä ja suomennoksessa

Lauseopillisiä keinoja käytetään runsaasti sekä käänöksessä että lähtötekstissä. Samoja funktioita sekä lähtötekstissä että suomennoksessa toteuttavat esimerkiksi elliptiset rakenteet, pitkät, rinnastuskonjunktioilla yhdistetyt virkkeet ja katkonaiset virkkeet. Kahta ensin mainittua rakennetta käytetään enimmäkseen neutraalin puheenomaisuuden vaikutelman luomiseen, kun taas jälkimmäinen rakenne toteuttaa henkilökuvauksellisia (ministeri Toffee) tai tilannekuvauksellisia funktioita. Yleisesti ottaen lähtötekstissä ja suomennoksessa käytetyt lauseopilliset keinot saavat, jollei samanlaisia, niin ainakin hyvin samantapaisia funktioita.

Eroja lauseopillisten keinojen käytössä löytyy esimerkiksi liitekysymysrakenteiden käytöstä. Suomennoksessa tällaiset rakenteet onkin usein jätetty suomentamatta tai ne on ilmaistu jollakin muulla tavalla, esimerkiksi *-han/-hän* -päätteellä (You are all packed, aren't you? s. 52; Olettehan te kaikki jo pakanneet? s. 71). Esimerkkivirkkeissä *-han* -päätte toteuttaa samaa funktiota kuin lähtötekstin vastaavassa kohdassa käytetty liitekysymys. Liitekysymysten kohdalla on hyvä kuitenkin muistaa kielten väliset erot.

Liitekysymysrakenteet on käänöksessä jätetty usein suomentamatta silloin, kun niillä ei ole muuta funktiota kuin keskustelun illuusion luominen ja ylläpitäminen. Tällaisissa tilanteissa liitekysymyksiä olisikin turha lähteä suomentamaan, mutta tästä voi seurata se, että keskustelusta jää osaksi puuttumaan liitekysymysten synnyttämä interaktiivisuuden vaikutelma:

Well, I'm taking more new subjects than you, aren't I? (Hermione s. 47)

No kun minä opiskelen useampaa ainetta kuin te. (Hermione s. 64)

Toisinaan tällaiset rakenteet on suomennoksessa korjattu muilla keinoin, esimerkiksi Stanin jatkuviin liitekysymyksiin kääntäjä on keksinyt vastineeksi ilmaisun *eiks jeh*:

They 'ad a job coverin' it up, din' they, Ern? (Stan s. 35)

Niillä oli kova homma peitellä se tapaus, eiks jeh, Ernie? (Stan s. 46)

Muutoin lauseopillisten keinojen käytössä ei esiintynyt huomattavia eroja. Toki kielten väliset erot vaikuttavat aina tavalla tai toisella, mutta sitä en tässä vaiheessa käsittele.

5.3.3 Sanastollisten keinojen käyttö lähtötekstissä ja suomennoksessa

Sanastollisia keinoja käytetään runsaasti sekä lähtötekstissä että käänöksessä. Puheen illuusiota luodaan molemmissa teksteissä esimerkiksi arkityylisen sanaston, diskurssi- ja dialogipartikkelien, deiktisten ilmausten, idiomien ja fraasien, sekä puhuttelutermin avulla. Diskurssi- ja dialogipartikkeleilla ja deiktisillä ilmauksilla luodaan molemmissa teksteissä neutraalin puheenomaista vaikutelmaa, kun taas arkityylistä sanastoa, idiomeja ja fraaseja sekä puhuttelutermejä tai vastaavasti muodollista sanastoa käytetään lisäksi dialektisten ja idiolektisten henkilökuvausfunktioiden luomiseen.

Tarkastelin esimerkiksi deiktisiä ilmauksia käänösten eksplisiittistymishypoteesia silmällä pitäen. Käänösten eksplisiittistymishypoteesin (Eskola 2002, 54; ks. myös Ben-Shahar 1994) mukaan alkutekstissä implisiittisenä esitetty informaatio korvataan käänöksessä eksplisiittisellä tiedolla. Tämän hypoteesin mukaan myös alkutekstin deiktiset ilmaukset korvattaisiin käänöksessä eksplisiittisemmillä ilmauksilla. Tarkastelemissani alkutekstissä ja käänöksessä ei eksplisiittistymistä ole kuitenkaan havaittavissa deiktisten ilmausten käytön suhteen. Deiktisiä ilmauksia ei ole korvattu suomennoksessa eksplisiittisemmillä ilmauksilla. Seuraavissa

esimerkeissä sana, johon deiktisillä ilmauksilla viitataan, on alleviivattu, ja deiktiset ilmaukset on kursivoitu:

‘He can’t be getting in through a passage’, said Harry quickly. ‘There are seven secret tunnels on the map, right? Fred and George reckon Filch already knows about *four of them*. And *the other three* – *one of them’s* caved in, so no one can get through *it*. *One* of them’s got the Whomping Willow planted over the entrance, so you can’t get out of *it*. And *the one I just came through* – well – it’s really hard to see the entrance to *it* down in the cellar – so unless he knew *it* was there –’ (Harry s. 148)

”Hän ei voi tulla salakäytävää pitkin”, Harry sanoi nopeasti. ”Kartassa on seitsemän tunnelia. Fred ja George ovat sitä mieltä, että Voro tietää *niistä* jo neljä. Ja *ne muut kolme* – *yksi* on sortunut impeen, niin ettei *siitä* pääse kukaan läpi. *Yhden* suuaukon päälle on istutettu tällipaju niin ettei *siitä* voi kulkea. Ja *se mitä minä äsken tulin* – tuota noin – *sen* alkua on kamalan vaikea nähdä tuolla kellarissa – eli jollei hän tiedä että *se* on siellä –” (Harry s. 209)

Ehkä mielenkiintoisimmat erot lähtötekstin ja suomennoksen välillä esiintyvät puhuttelutermin käytössä. Yksi syy tähän ovat puhuttelutermin käytössä esiintyvät erot suomen ja englannin välillä. Suomennoksessa esimerkiksi käytetään *professori*-sanan rinnalla suomen kielelle tyypillistä *opettaja*-ilmausta, kun oppilaat puhuttelevat opettajia: ”*Opettaja*, me ollaan käsitelty mörköjä, punalakkeja, kappoja ja kirskuristajia.” (Hermione s. 180; kursivointi lisätty); ”Ja *opettaja*, tämä kurttuviikuna täytyy kuoria.” (Malfoy s. 132; kursivointi lisätty). Itse asiassa suomennoksessa *opettaja* on melkein oppilaiden käytössä yleisempi ilmaus kuin *professori*.

Mielenkiintoisia eroja esiintyy myös siinä, puhutellaanko oppilaita etunimeltä vai sukunimeltä. Kuten aiemmin totesin, lähtötekstissä professori McGarmiwa puhuttelee kaikkia oppilaitaan aina sukunimeltä. Suomennoksessa McGarmiwa puhuttelee Harrya ja Hermionea kuitenkin johdonmukaisesti etunimeltä:

There’s no point hiding it from you any longer, *Potter*. (McGarmiwa s. 125)

Tätä ei voi enää salata sinulta, *Harry*. (McGarmiwa s. 176)

There is no need to say any more, *Miss Granger*. (McGarmiwa s. 84)

Sinun ei tarvitse sanoa enempää, *Hermione*. (McGarmiwa s. 117)
(kursivointi lisätty)

Koska McGarmiwan tapa puhutella Harrya ja Hermionea on suomennoksessa johdonmukaista, kyse on luultavimmin kääntäjän valinnasta. Mahdollisesti kyse on siitä, että koska McGarmiwa on Harryn ja Hermionen tuvan johtaja (eli hieman kuin suomalaisten koulujen luokanvalvoja) ja hänellä on melko läheinen suhde näihin kahteen oppilaaseen, kääntäjä on päättänyt ilmentää tätä läheisyyttä puhuttelutermin kautta. Joissakin tapauksissa kääntäjä on jättänyt puhuttelusanan kokonaan pois, esimerkiksi tilanteissa, joissa opettaja lähtötekstissä käyttää nimeä monta kertaa peräkkäin. Kääntäjän valinta heijastelee suomalaista puhuttelukäytäntöä, jonka mukaan puhekumppanin etu- tai sukunimeä ei käytetä monta kertaa peräkkäin keskustelussa.

Persoonapronominien kohdalla aineistoni puolestaan tuotti samanlaisia tuloksia kuin Puurtisella (2005, 218) ja Nevalaisella (2003, 8): käänöksessä käytettiin enimmäkseen persoonapronominien kirjakielisiä muotoja. Tämä löytö tukee osaltaan ajatusta käänösten konventionaalisuudesta fiktiivisen puheen osalta.

5.3.4 Pohdintaa lähtötekstin ja käänöksen fiktiivisessä puheessa havaituista eroista

Fiktiivisen puheen tärkeimmät funktiot teoksessa ovat henkilöhahmojen kuvailu puheen kautta (henkilökuvausfunktio), erilaisten tilanteiden kuvaaminen (tilannekuvausfunktio), sosiaalisten suhteiden ilmentäminen, henkilöhahmojen erottaminen toisistaan ja huumorin ja värikyyden tuominen teokseen. Näistä kuitenkin tärkeimpänä pidän henkilökuvausfunktioita. Nämä kaikki funktiot ilmenevät sekä lähtötekstissä että suomennoksessa, joskin niiden toteuttamiseen on osin käytetty erilaisia keinoja.

Kaiken kaikkiaan lähtötekstin ja suomennoksen fiktiivisen puheen välillä oli vähemmän eroja, kuin oletin ennen kuin aloitin analyysin teon. Suurimmat erot ilmenivät äänne- ja muoto-opillisten keinojen sekä puhuttelusanojen yhteydessä. Ilmeisimmät erot löytyivät kielten välisten erojen tasolta, eikä tällaisilla eroilla ole kovin suurta merkitystä tutkielmani kaltaisessa työssä. Tarkastelen vielä sitä, onko lähtötekstin ja käännöksen välillä havaittavissa eroavaisuuksia henkilökuvien luomisen osalta. Lopuksi esitän kysymyksen ”Onko fiktiivinen puhe käännöksessä ”kirjakielimäisempää” kuin lähtötekstissä?” ja yritän löytää siihen vastauksen.

5.3.4.1 Henkilökuvauksen toteutuminen lähtötekstissä ja käännöksessä

Koska henkilökuvauks on yksi fiktiivisen puheen tärkeimmistä funktioista, on oletettavaa että jos fiktiivisen puheen käännösprosessissa tapahtuu muutoksia, ne heijastuvat myös henkilökuvaukseen. Tämän vuoksi on tärkeää tarkastella, onko lähtötekstin ja suomennoksen välillä eroja siinä, millainen kuva henkilöahmoista puheen kautta syntyy. Koska näihin eroihin on kuitenkin vaikea päästä kiinni ilman laajaa henkilökuvauks-analyysia, ja koska en voinut työni laajuuden vuoksi sisällyttää tällaista analyysia tutkielmani, tämä käsittely on väistämättä jokseenkin lyhyt ja pintapuolinen.

Enimmäkseen lähtöteksti ja suomennos antavat samankaltaiset vaikutelmat henkilöahmoistaan. Joitakin pieniä eroja kuitenkin on löydettävissä. Esimerkiksi Harry, Ron ja Hermione ovat lähtötekstissä ”puhekielisemmän kuuloisia” kuin käännöksessä, mikä johtuu paljolti siitä, että käännöksessä heidän puheessaan käytetään kirjakielenmukaisia verbimuotoja, persoonapronomineja, ja usein myös possessiivisuffikseja. Suomennoksessa heistä välittyy siten hieman muodollisempi kuva kuin lähtötekstissä. Puhekielisyyden vaikutelmaa lähtötekstissä luo lisäksi silmämurre, jota käytetään myös Harryn, Ronin ja Hermionen puheessa, ja jota ei oikein voi ilmentää suomen kielellä luomatta huomiota herättävän leimallisia vaikutelmia. Vaikka ero on

kokonaisuudessaan todella pieni, sillä on merkitystä teoksen kannalta siinä mielessä, että Harry, Ron ja Hermione ovat kirjasarjan päähenkilöitä, ja siten varsin tärkeässä osassa teoksessa.

Muiden henkilöhahmojen osalta henkilökuvaus toteutuu lähes samalla tavoin käännöksessä kuin lähtötekstissä, eikä hahmojen olemuksessa ole havaittavissa suuria eroja. Tarkempi analyysi tosin voisi paljastaa mielenkiintoisiakin eroavaisuuksia siinä, miten henkilökuvausta toteutetaan lähtötekstissä ja käännöksessä, mutta tämän työn puitteisiin sellainen analyysi ei mahtunut.

5.3.4.2 Onko fiktiivinen puhe käännöksessä ”kirjakielimäisempää” kuin lähtötekstissä?

Jo ennen kuin aloin tarkemmin analysoida lähtötekstiä ja suomennosta, minulla oli hämärä käsitys siitä, että suomennos vaikutti ”jotenkin kirjakielimäisemmältä” kuin lähtöteksti. Tarkoitukseni oli selvittää tekstien avulla, pitikö tämä varsin epämääräinen ensivaikutelmani paikkansa. Tutkielmaa varten lukemieni muiden tutkimusten perusteella käännökset ovat usein konventionaalisempia kuin lähtötekstinsä tai vastaavat kohdekieliset alkuperäistekstit. Jos tällaista tapahtuu muissakin käännöksissä, niin miksei myös tarkastelemassani aineistossa.

Harry Potter ja Azkabanin vanki ilmeisesti poikkeaa fiktiivisen puheen osalta paljoltikin kauno- ja lastenkirjallisuuden suomennoksista yleensä, ainakin sen perusteella, mitä Puurtinen (2005, 218) ja muutkin tutkijat (ks. myös Nevalainen 2003, Puurtinen 1998) toteavat suomennosten konventionaalisuudesta¹¹. Tarkoitin tällä sitä, että tarkastelemassani suomennoksessa käytetään runsaasti eritasoisia puhekielistämisen keinoja, esimerkiksi äänne- ja muoto-opillisia keinoja, kun taas suomennoksissa yleensä tuntuu olevan vallalla tendenssi, jonka mukaan puhekielisyyksiä neutralisoidaan. Tästä huolimatta suomennoksen fiktiivinen puhe vaikuttaa osin lähtötekstiä

¹¹ Puurtisen (2005, 218) mukaan eritoten käännetty lastenkirjallisuus pysyttelee lähempänä kirjakielen normeja kuin suomalainen (lasten)kirjallisuus.

kirjakielimäisemmältä. Yksi syy, joka voisi selittää saamaani vaikutelmaa, on se, että käännöksessä oppilaiden, ja eritoten päähenkilöiden, puhe todellakin on joiltakin osin lähempänä suomen kirjakieltä kuin puhuttua kieltä. Tämä pätee ainakin äänneopillisten (ja osin myös muoto-opillisten piirteiden osalta). Käännöksessä käytetään esimerkiksi persoonapronominien *minä* ja *sinä* täydellisiä muotoja lähes kaikkien hahmojen puheessa (poikkeuksena Stan). Lisäksi ainoastaan Hagridin ja Stanin puheessa käytetään verbien lyhyempiä muotoja (*ollu*, *tullu*, *antanu*) ja muita äänneopillisiä keinoja. Myös possessiivisuffikseja käytetään yleisesti henkilöhahmojen puheessa.

Mainitsin aiemmin siitä, että päähenkilöiden puhettavassa tuntuisi tapahtuneen hienoinen liikahdus kirjakielisyyteen päin. Jos otetaan pohjaksi Puurtisen (2005, 218) ajatus, jonka mukaan käännetty lastenkirjallisuus on konventionaalisempaa kuin suomalainen lastenkirjallisuus, niin voidaan ajatella että kolmen päähenkilön puhe ilmentäisi tavallaan perinteistä käsitystä, jonka mukaan päähenkilöt eivät ole yhtä ”puhekielisiä” kuin muut kirjan henkilöt. Kyse olisi tällöin Pagen (1973, 96–97) mainitsemasta konventionaalisesta puheesta, jonka mukaan esimerkiksi kirjan päähenkilö puhuu siistimmin, kuin hänen taustansa perusteella voisi olettaa. Näin voitaisiin päätellä, että koska Harry, Ron ja Hermione ovat kirjan päähenkilöitä, heidän puhettaan on hieman ”siistitty”. On kuitenkin muistettava, että näiden henkilöhahmojen puheessa esiintyy huomattava määrä puhekielisiä piirteitä, esimerkiksi sanastoa ja inkongruentteja verbimuotoja, joten tämä hypoteesi ei välttämättä pidä paikkaansa.

”Puhekielisyys” ja ”kirjakielisyys” ovat jossain määrin hankalia käsitteitä, kun tarkastellaan sitä, miten teoksen kokonaisvaikutelma syntyy. Esimerkiksi tietyt seikat ja piirteet saavat suomennoksen fiktiivisen puheen vaikuttamaan ”kirjakieliseltä” (esim. *minä*- ja *sinä* -pronominit, täydellisten verbimuotojen käyttö) mutta toisenlaisilla keinoilla luodaan taas ”puhekielisyyden” vaikutelmaa. Koko teoksen pohjalta kuitenkin näyttää siltä, että puhekielen illuusiota luovia keinoja käytetään suomennoksessa enemmän kuin sellaisia keinoja, jotka saavat aikaan kirjakielisen vaikutelman. Tästä kertoo esimerkiksi se, että teoksen kirjakielisimpienkin henkilöhahmojen

puheessa käytetään jossain määrin keinoja, jotka saavat aikaan puhutun kielen vaikutelman. Lisäksi kaikkien henkilöhahmojen puheessa esiintyy suomennoksessa jonkinlaisia puheen illuusion luomiskeinoja.

Tältä pohjalta voin todeta, että alkuperäinen vaikutelmani siitä, että suomennos olisi kirjakielisempi kuin lähtöteksti, on luultavimmin vain tosiaankin perusteeton vaikutelma. Tarkemmin tarkasteltuna, ja varsinkin kokonaisuutena, suomennos osoittautui fiktiivisen puheen osalta erittäin puheenomaiseksi. Sikäli se myös näyttäisi eroavan monelta osin luvussa 4 käsittelemistäni tutkimustuloksista, joiden mukaan käännökset ovat fiktiivisen puheen osalta konventionaalisia. Joiltakin osin suomennos tosin myös vastaa näitä tutkimustuloksia, esimerkiksi possessiivisuffiksien käytön osalta.

Lopuksi totean vielä, että aineisto yllätti minut siten, ettei se antanutkaan kaikkia siltä odottamiani vastauksia. Käännöksen ja lähtötekstin välillä ei ollutkaan huomattavia eroja, eikä aineistoni tuottanut kaikilta osin samankaltaisia tuloksia kuin muiden tutkimukset. Fiktiivinen puhe on jossain määrin hankala tutkimuskohde, sillä siihen liittyy niin monia tulkinnanvaraisia seikkoja. Lisäksi aina on otettava huomioon kirjallisuuden ja etenkin käännöskirjallisuuden konventiot ja normit. Kaikkia nyansseja on vaikea saada päivänvaloon, ja vertailukin on jossain määrin haasteellista. Perusteellisen analyysin pohjalta voidaan kuitenkin esittää tulkintoja ja havaintoja.

6. Lopuksi

Olen tarkastellut työssäni fiktiivistä puhetta kirjallisuudessa ja fiktiivisen puheen kääntämistä. Tämä tarkastelu toimi pohjana omalle analyysilleni, jossa tutkin, miten kirjailija ja kääntäjä ovat luoneet fiktiivistä puhetta teoksessa *Harry Potter and the Prisoner of Azkaban* (1999) ja sen

suomennoksessa *Harry Potter ja Azkabanin vanki* (2000). Erittelin molemmista teksteistä fiktiivisen puheen luomiskeinoja ja vertailin niiden käyttöä ja funktioita keskenään. Tarkoitukseni oli ottaa selville, eroavatko kirjailijan ja kääntäjän puhekielistämisstrategiat olennaisesti toisistaan. Tarkastelin myös sitä, miten henkilökuvausta toteutetaan puheen kautta lähtötekstissä ja käännöksessä, ja onko tekstien henkilökuvausten välillä havaittavissa eroja.

Luvussa 3 käsittelin fiktiivistä puhetta kirjallisuudessa, sen toteuttamia funktioita ja luomiskeinoja. Tärkeimmiksi funktioiksi osoittautuivat henkilökuvaus ja tilannekuvaus, joista keskityin henkilökuvausfunktioon. Jaottelin henkilökuvausfunktion Ekholm-Tiaisen (2003) mallin mukaisesti idiolektisiin ja dialektisiin funktioihin. Lopuksi kokosin yhteen mahdollisia fiktiivisen puheen luomiskeinoja suomen ja englannin kielellä.

Luvussa 4 siirryin tarkastelemaan fiktiivisen puheen kääntämistä aiheesta tehtyjen tutkimusten kautta. Kävi ilmi, että fiktiivisestä puheesta on saatu käännöstutkimuksen puolella samankaltaisia tutkimustuloksia. Kääntäjillä näyttäisi esimerkiksi olevan taipumus keskittyä sanastollisiin puhekielistämiskeinoihin. Kaunokirjallisuuden käännökset vaikuttaisivat lisäksi olevan fiktiivisen puheen osalta konventionaalisempia kuin lähtötekstinsä ja vastaava kohdekielinen alkuperäiskirjallisuus. Erityisiä ongelmia fiktiivisen puheen kääntämisessä aiheuttavat kielten väliset erot ja puheen variaatio (esimerkiksi murteet). Luvun lopussa esittelin Ekholm-Tiaisen (2003) kehittelemiä apukeinoja fiktiivisen puheen kääntämiseen. Olennaista on fiktiivisen puheen funktioiden tulkitseminen ja näiden funktioiden toteuttaminen kohdekielelle ominaisten keinojen avulla. Lisäksi olisi hyvä kääntää aina tilanne tilanteena, jos se on mahdollista.

Luvussa 5 esittelin analyysini tuloksia, eli käsittelin fiktiivisen puheen luomiskeinoja lähtötekstissä ja käännöksessä. Jaottelin keinot äänne- ja muoto-opillisiin, lauseopillisiin ja sanastollisiin keinoihin. Pyrin myös selvittämään, millaisia funktioita keinot teoksessa toteuttavat ja miten ne vaikuttavat esimerkiksi henkilökuvaukseen. Analyysin perusteella kävi ilmi, että sekä lähtötekstissä että käännöksessä käytettiin runsaasti erilaisia fiktiivisen puheen luomiskeinoja.

Keinoja varioitiin sen mukaan, kuka henkilöahmoista kulloinkin oli äänessä, ja myös tilannekohtaista vaihtelua oli havaittavissa. Lopuksi vertailin keskenään lähtötekstiä ja käännöstä ja pohdin esimerkiksi sitä, onko fiktiivinen puhe käännöksessä ”kirjakielisempää” kuin lähtötekstissä. Vertailu paljasti, että kielten välisiä eroja lukuun ottamatta lähtötekstissä ja suomennoksessa käytetyissä fiktiivisen puheen luomiskeinoissa ei ollut havaittavissa huomattavia eroja. Suurimmat erot tulivat ilmi äänneopillisten keinojen ja puhuttelusanojen käytössä. Myöskään henkilökuvauksessa ei ollut huomattavissa olennaisia eroja tekstien välillä. Tarkempi analyysi osoitti, että vaikka alkuvaikutelman mukaan suomennos vaikutti ”kirjakielisemmältä” kuin lähtöteksti, kokonaisuutta katsottaessa tämä ero osoittautui näennäiseksi.

Vaikka tutkimukseni ei tuottanutkaan siltä odottamiani tuloksia, se antaa yhden esimerkin siitä, miten fiktiivistä puhetta käytetään ja miten sitä voidaan kääntää - ja analysoida. Kuten mainitsin luvussa 5, suomennos vaikuttaa sikäli poikkeukselliselta verrattuna esimerkiksi luvussa 4 esitettyihin tutkimustuloksiin, että siinä puhekielisyyksiä käytetään laajasti ja fiktiivistä puhetta luodaan monilla eri tavoilla. Tosin se, missä määrin tarkasteltavassa teoksessa nähdään puhekielistämiskeinoja, riippuu siitä, millaisia keinoja fiktiiviseen puheeseen nähdään kuuluvan. Itse käytin ehkä jossain määrin keskimääräistä laajempaa valikoimaa fiktiivisen puheen luomiskeinoja, sillä tarkastelin myös sitä, miten neutraalin puheenomaisuuden vaikutelmaa voidaan luoda. Täten en keskittynyt vain kaikkein selkeimpiin keinoihin, vaan tutkin myös hieman hienovaraisempiakin fiktiivisen puheen luomiskeinoja. Näin sain laajemman käsityksen lähtötekstissä ja käännöksessä käytetyistä fiktiivisen puheen luomiskeinoista.

Tutkimukseni kaltaisessa, eräänlaiseen lähilukuun ja sen pohjalta tehtyyn vertailuun perustuvassa analyysissä on toki omat puutteensa. Teoksen kokonaisuuden ja siinä käytettyjen keinojen runsauden vuoksi analyysini jää pakostakin osin puutteelliseksi. Kaikkia keinoja ja funktioita on mahdoton tuoda esiin tämän laajuisessa tutkielmassa. Lisäksi oman ongelmansa synnytti se, että koska äidinkieleni on suomi, minun oli jo kielentuntemukseni kannalta helpompi

analysoida suomennosta kuin lähtötekstiä. Tämän vuoksi suomennoksen analyysi on mahdollisesti laajempi ja tarkempi kuin lähtötekstin analyysi. Lähtötekstin analyysia varten olisin myös kaivannut kokonaisvaltaisempaa, englannin kieltä käsittelevää lähdetä. Sellaiselle näyttäisikin olevan tilaus, sillä Pagen (1973) teos alkaa olla jo osin vanhanaikainen. On myös otettava huomioon se, että loppujen lopuksi käänнос on oma itsenäinen teoksensa, jonka kohdelukijat ottavat vastaan usein sellaisenaan. Sen vertaaminen lähtötekstiin on jo sinänsä jokseenkin keinotekoinen tilanne ja synnyttää omat hankaluutensa. Tutkijankaan käsitys asioista kun ei ole aina se kattavin, eikä tutkijan tulkinta ole se ainoa oikea. Olisin mielelläni sisällyttänyt työhöni myös kattavan henkilökuva-analyysin, joka perustuu fiktiivisen puheen henkilökuvausfunktioon, mutta sellainen ei sopinut työni kokonaisuuteen. Tästä olisi hyvä jatkaa vaikkapa jonkun Harry Potter -kirjojen henkilöhahmon analyysiin. Kiinnostava kohde olisi esimerkiksi professori Kalkaros.

Tutkimukseni perusteella voin sanoa, että fiktiivisen puheen kääntämisen alueella on paljonkin tarvetta jatkotutkimukselle. Kuten Ekholm-Tiainen (2003, 100) toteaa, fiktiivinen puhe on käänöstutkimuksessa vieläkin melko uusi aihe. Mielenkiintoisia tuloksia voisi tuottaa esimerkiksi korpusanalyysin ja oman tutkimukseni kaltaisen lähilukuun perustuvan vertailun yhdistäminen. Korpustutkimus tuottaisi tarkkaa ja yleistä tietoa tutkittavista teoksista, ja lähilukuun perustuva vertailu lisäisi tähän tutkijan oman tulkintakyvyn. Näin korpusanalyysin avulla saadut ”kovat faktat” voitaisiin selittää teoksesta tehdyn tulkinnan avulla.

Kiinnostavia tutkimuksen kohteita fiktiivisen puheen kannalta olisivat myös tv-ohjelmien tekstityksen tarkastelu tai sarjakuvien kääntämisen tutkiminen. Lisää tarvittaisiin myös kaunokirjallisuudessa esiintyvän fiktiivisen puheen kääntämisen tutkimusta. Koska fiktiivinen puhe usein toimii tehokkaana henkilökuvausfunktiona, olisi kiinnostavaa nähdä, millaisia tuloksia lähtötekstin ja käännoseroista tuottaisi laajamittainen henkilökuva-analyysi, joka keskittyisi nimenomaan fiktiivisen puheen toteuttamiin henkilökuvausfunktioihin.

Fiktiivinen puhe on kaikessa laajuudessaan ja monimuotoisuudessaan kiintoisa tutkimuskohde. Kääntäminen tuo siihen lisäksi aina omat mutkansa ja haasteensa. Kaunokirjallisten teosten suuri ja alati karttuva joukko sisältää lukemattomia tapoja luoda fiktiivistä puhetta. Eri kielillä on lisäksi omat konventionsa. Fiktiivisen puheen kääntämisen tutkimus on siten moniulotteista ja monimuotoista, ja koska kieli ja kirjallisuus muuttuvat ajan kuluessa, fiktiivisen puheen luomiskeinoja syntyy lisää ja vanhoja jää pois käytöstä. Näin fiktiivisen puheen kenttä on jatkuvasti muuttuva, monimuotoinen mutta myös kiehtova tutkimuskohde.

Lähteet

- Anhava, Jaakko 2000. ”Mistä puhumme, kun puhumme kirjakielestä?” *Kielikello* 3/2000. 34-35.
- Bell, Roger T. 1991. *Translation and Translating: Theory and Practice*. London, New York: Longman.
- Ben-Shahar, Rina 1994. ”Translating Literary Dialogue: A Problem and Its Implications for Translation into Hebrew”. *Target* 6:2. 195-221.
- Biber, Douglas et al. 2000. *Longman Grammar of Spoken and Written English*. Essex: Pearson Education Ltd.
- Chapman, Raymond 1982. *The Language of English Literature*. London: Edward Arnold.
- Englund Dimitrova, Birgitta 1997. ”Translation of Dialect in Fictional Prose – Vilhelm Moberg in Russian and English as a Case in Point.” Teoksessa: *Norm, Variation and change in Language*. 49-65.
- Ekholm-Tiainen, Cilla 2003. *Fiktiivisen puheen poetiikkaa – suomentaja dialogin tulkitsijana ja tuottajana*. Pro gradu -tutkielma. Käännöstiede (englanti), Tampereen yliopisto.
- Eskola, Sari 2002. *Syntetisoivat rakenteet käännössuomessa: suomennetun kaunokirjallisuuden ominaispiirteiden tarkastelua korpusmenetelmillä*. Joensuu: Joensuun yliopistopaino.
- Gramley, Stephan & Kurt-Michael Pätzold 1992. *A Survey of Modern English*. London: Routledge.
- Gustafsson, Ann-Kathrin 1993. ”En pragmatisk analys av språkvarianter I fiktivt talspråk”. Teoksessa: Kukkonen Pirjo (toim.) 1993. 113-124.
- Hakulinen, Auli et al. 2004. *Iso suomen kielioppi*. Helsinki: SKS.
- Hatim, Basil & Ian Mason 1997. *The Translator as Communicator*. London and New York: Routledge.

Haarala, Risto et al. (toim.) 1997. *CD-Perussanakirja*. Helsinki: Edita.

Hiidenmaa, Pirjo 2005. ”Näkökulmia yleiskieleen”. *Kielikello* 4/2005. 5-11.

Ingo, Rune 1999. ”Miten aika näkyy vuoropuheluissa ja niiden käännöksissä?” Teoksessa: VAKKI-symposiumi 1999. 148-159.

Jääskeläinen, Veera 2005. ”Suomentaja elää kirjojen mukana”
<<http://www.esaimaa.fi/arkisto/vanhat/2005/07/24/kulttuuri/juttu1/sivu.html>> (16.5.2006)

Kalliokoski, Jyrki 1998. ”Hjalmar Nortamon murrekertomukset ja puhutun illuusio”. Teoksessa: Laitinen, Lea & Lea Rojola (toim.) 1998.184-215.

Kukkonen Pirjo (toim) 1993. *Kielen ja kulttuurin dialogia – dialogen mellan språk och kultur*. Kouvolan kääntäjäkoulutuslaitoksen julkaisuja, sarja A n:o 8. Helsinki: Helsingin yliopisto.

Laitinen, Lea & Lea Rojola (toim.) 1998. *Sanan voima – keskusteluja performatiivisuudesta*. Helsinki: SKS.

Leech, Geoffrey N. & Michael H. Short 1981. *Style in Fiction. A Linguistic Introduction to English Fictional Prose*. New York: Longman.

Leech, Geoffrey & Jan Svartvik 2002. *A Communicative Grammar of English*. Essex: Pearson Education Ltd.

Leppihalme, Ritva 2000. ”The Two Faces of Standardization: On the Translation of Regionalisms in Literary Dialogue”. *The Translator* 6 (2). 247-269.

Mauranen, Anna & Jarmo H. Jantunen (toim.) *Käännössuomeksi – tutkimuksia suomennosten kielestä*. Tampere: Tampere University Press.

Nevalainen, Sampo 2003. ”Käännöskirjallisuuden puhekielisyksistä – kaksinkertaista illuusiota?” *Virittäjä* 1/2003. 2-26.

Norm, Variation and change in Language 1997. Proceedings of the centenary meeting of the Nyfilologiska Sällskapet Nedre Manilla 22-23 March 1996. Stockholm: Almqvist & Wiksell.

Page, Norman 1973. *Speech in the English Novel*. London: Longman.

Puurtinen, Tiina 1998. "Tenor in Literary Translation". *Perspectives – Studies in Translatology* 6:2. 159-173.

Puurtinen, Tiina 2005. "Käännösuomen piirteitä lastenkirjallisuudessa". Teoksessa: Mauranen, Anna & Jarmo H. Jantunen (toim.) 2005. 211-223.

Pääkkönen, Irmeli & Markku Varis 2000. *Kriittinen lukutaito*. Helsinki: Finn Lectura.

Rowling, J.K 1999. *Harry Potter and the Prisoner of Azkaban*. London: Bloomsbury. 10. painos.

Rowling, J.K. 2000. *Harry Potter ja Azkabanin vanki*. Suom. Jaana Kapari. Helsinki: Tammi. 13. painos.

Tiittula, Liisa 1992. *Puhuva kieli: Suullisen viestinnän erityispiirteitä*. Helsinki: Finn Lectura.

Tiittula, Liisa 2001. "Puhuttu kieli ja sen illuusio kirjallisuudessa – kuinka puhe kääntyy tekstiksi?" *Kielikuvia* 1/01. 5-16.

Toolan, Michael 1990. *The Stylistics of Fiction: A literary-linguistic approach*. London: Routledge.

Trudgill, Peter 1990. *The Dialects of England*. Cambridge, Massachusetts: Basil Blackwell.

VAKKI-symposiumi 1999. *Erikoiskielet ja käännösteoria*. VAKKI-symposiumi XVIII Vaasa 14.-15.2. 1998. Vaasa: Vaasan yliopisto.

English Abstract

Introduction

The aim of this study is to look into the translation of fictional speech and find out whether a writer and a translator use different methods to produce the illusion of speech in a literary work. By analysing the source text and the translation and then comparing the results, I intend to discover possible differences between the two texts and hopefully find an explanation for these differences. The object of my analysis is the novel *Harry Potter and the Prisoner of Azkaban* (1999) by J.K. Rowling and its Finnish translation *Harry Potter ja Azkabanin vanki* (2004) by Jaana Kapari.

By the term "fictional speech", I refer to the speech of fictional characters in literature. Since fictional speech plays a very important part in characterization, it is important to study what happens when fictional speech is translated. However, fictional speech has been studied relatively little in the field of Translation Studies. The processes involved in the creation of fictional speech are complex, as is the relationship between fictional and real speech. In my study, I concentrate on the characterizing function of fictional speech.

In this abstract, I will briefly cover the main points of my study in English.

Fictional speech in literature

Speech in a literary work is always illusory, that is, the writer (or translator) attempts to create an illusion of speech (Tiittula 2001, 5-6; Page 1973, 6-7). Thus, fictional speech cannot, and more importantly, should not be compared to real speech. However, when writers create fictional speech, they usually take some features of real speech and use them in a conventionalized way (Ekholm-

Tiainen 2003, 43). Thus, the methods of creating fictional speech come from real speech, but they are utilized in accordance to literary stylistic conventions.

Fictional speech has a number of different functions in a novel. The main functions can be roughly divided into two categories: describing the situation and describing the character (i.e. characterization). Perhaps the most important function of all is characterization (Page 1973, 51). Speech is a potentially powerful way to express a variety of different facts about a literary character. The amount of fictional speech used, and the importance it carries and its functions vary from work to work. The main functions of fictional speech in characterization can be roughly divided into two categories: dialect and idiolect (Page 1973, 52). Dialect is used here in the sense that it is a variety of speech, which in a novel, characterizes a person by creating a bond between the person and an identifiable group. Idiolect, on the other hand, characterizes a fictional person by setting him/her apart from others and thus promoting the character's individuality through language. From these two concepts, Ekholm-Tiainen (2003, 59) uses the concepts of dialectal and idiolectal characterization as functions of fictional speech.

Fictional speech can be created in a number of ways. Some features of speech can be expressed by typographical means, for example emphasis can be expressed by italics and a raised voice can be expressed by using capitals. The different means of creating the illusion of speech are usually divided into three categories: morpho-phonetic, syntactic and lexical. In my study, I examine the means of creating fictional speech in English and in Finnish. Both languages have a wide variety of these means, but there are some differences as to how these means are used in Finnish and English.

Fictional speech in translation

In my study, I examine various studies that deal with the translation of fictional speech in literature. More traditional studies compare the features of speech in source texts and translations. In recent years, some interesting corpus based studies have also examined the area of fictional speech. A number of studies concerning fictional speech discuss language variation, especially geographical variation.

According to some studies (e.g. Nevalainen 2003, Puurtinen 2005), translations of fictional speech tend to be more conventional than the fictional speech used in original target language literature. This seems to be the case especially concerning children's literature. Translators also seem to concentrate on the lexical means of creating fictional speech, with the result that other aspects may be neglected (Ben-Shahar 1994, 203). It appears that the translators create fictional speech in a more strategic sense, while authors rely more on intuition.

Language variation presents problems to the translator. Especially geographical variation is considered difficult. Research shows that features of geographical variation are often neutralized in translations, or they are replaced with features of vernacular language (Leppihalme 2000, Englund Dimitrova 1997). Translation of dialects is a problematic issue in the field of literary translation. The dialects used in source texts often cannot be replaced by target-language dialects. The only options are neutralizing the dialectal features or creating a "general dialect", a language variety specifically designed to denote dialectal meanings, but which does not connect the speaker to any specific target language dialect. Fictional speech causes other problems in translation as well. The main reasons for this are probably the differences between the speech systems and literary conventions in source language and target language.

Ekholm-Tiainen (2003, 50) emphasizes the importance of interpreting fictional speech in a translation process. It is more important to discover the different functions of fictional speech in the

novel than to compare fictional speech to some real-life speech variety. Fictional speech serves the purposes and functions of the literary work as a whole, and thus it relies heavily on literary conventions. The illusory nature of fictional speech leads to a situation in which the translator has to create a double illusion, so to speak. According to Ekholm-Tiainen (2003, 92-93), the most useful way to create such an illusion is to "translate the situation as a situation". This entails a thorough analysis of the source text speech situation as well as rendering the situation in the target text as a plausible target language speech situation. An ideal result is "interpretational adequacy", which, according to Ekholm-Tiainen (2003, 46-47) includes the idea that a translation should offer target readers the same opportunities to interpret the text as the source text offers its readers.

Translation of fictional speech into Finnish in *Harry Potter and the Prisoner of Azkaban*

In my study, I analyze and compare the novel *Harry Potter and the Prisoner of Azkaban* (1999) by J.K. Rowling and its Finnish translation *Harry Potter ja Azkabanin vanki* (2004) by Jaana Kapari. I examine what means the author and the translator use in creating fictional speech, and what functions the fictional speech serves in both texts. To accomplish this aim, I select several corresponding passages from each text, analyze them thoroughly and then compare the results of my analysis.

Both author and translator use a wide variety of methods in creating fictional speech. In the source text, among the methods most used are variant spellings and different lexical means. In the translation, syntactic as well as lexical means are widely used. To my surprise, there were no obvious differences between the two texts. The most important differences occur in the area of phonology and lexis, especially concerning terms of address. For example, the translator has decided to bring two of the characters closer to one of the teachers in the novel: in the translation,

the teacher addresses them by first name when in the target text, she addresses the two characters by last name. However, most of the differences I discovered were more or less related to the differences between the two languages.

Conclusion

In conclusion, fictional speech is an interesting and a challenging area of study. More research is needed, however. Since fictional speech plays such an important part in characterization, it should be obvious that it is an important area of study, especially in literary translation. My own study contributes to the research done on this subject, although I did not get the results I expected.

Perhaps a more thorough analysis of characterization, with emphasis on speech as a method of characterization, would shed more light into this complex subject. Corpus based research could also contribute a lot, in terms of accuracy and its ability to process large amounts of text.

Since speech and literature develop constantly, also fictional speech develops and changes in time. Thus, fictional speech is a changing, complex and fascinating subject with a variety of different areas to study.